

**Omsorgstrengende barn i
Asker & Bærum 1835-1900**

Sune Magnus Fjellskaalnes

Masteroppgave i Historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Vår 2013

Forord

Denne masteroppgaven ble først påbegynt i løpet av vinteren 2008. Oppgaven har krevd både glede og frustrasjon etterhvert som arbeidet gikk fremover. Jeg har flere perioder med opphold i oppgaven bl.a. fordi jeg var nødt til å arbeide på fulltid ved siden av studiene, i tillegg har rollen som far for egne barn krevd sitt. Mye av forskningsarbeidet er gjort ved siden av min jobb i skolen. Jeg hadde ett lengre opphold fra høsten 2008 til sommeren 2011, før jeg kom i gang for fullt med design av database, analysearbeid og oppgaveskriving.

Jeg vil takke min veileder Hilde Sandvik for god og hjelpsom veiledning etterhvert som oppgaven har blitt til. Takk for raske og konstruktive tilbakemeldinger. Jeg skylder også Eli Fure, Lars Nygård og Frøydis Bryhn Dahl min takknemmelighet for deres innsats med å samle inn og digitalisere data over befolkningen i Asker og Bærum på 1800-tallet. Særlig takk til Dahl for hennes bidrag omkring samme tema, i form av hennes masteroppgave.

Jeg vil gjerne også takke Aurora og Selma, mine to barn som har inspirert meg til å skrive en oppgave om barnas historie. Min takk går også til min mor og bibliotekar Berit Blumenthal for korrektur. Min takknemmelighet gjelder også mine gode kamerater som har hatt troen på at jeg kan gjennomføre oppgaven.

Denne masteroppgaven er først og fremst dedikert til min forlovede og store kjærlighet Anna Rønning. Oppgaven ville sannsynligvis ikke blitt fullført uten hennes arbeid med å motivere og støtte meg underveis. Takk for at du har vist meg tro og kjærlighet hele veien.

Oslo 1. Mars 2013.

Sune Magnus Fjellskaalnes.

Hvert barn er enestående

Du er deg barnet mitt, ikke en kopi av meg eller noen andre.

Du kommer selv til å finne ut hva du syns er vakkert.

Dine barn er ikke dine, de er sønner og døtre av livets lengsel etter livet.

De kom igjennom deg, ikke av deg, er hos deg og med deg, men ikke en eiendom du har.

Du kan gi dem kjærlighet, men ikke dine tanker. Barn har sine egne tanker.

Det kroppen trenger kan du gi dem men sjelen deres kan du ikke huse.

Barnets sjel bor i morgendagens bolig, dit du aldri finner veien selv i dine tanker.

Kahlil Gibran

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Omsorgstrengende barn i Asker og Bærum 1835-1900	15
1.1 Presentasjon	15
1.2 Hypotese og problemstilling	15
1.3 Utgangspunkt	16
1.4 Tidligere forskning	17
Frøydis Bryhn Dahl:	17
Eli Fure:	19
Anne-Lise Seip:	20
Andre bidragsytere:	21
1.5 Kilder og metode	21
1.6 Disposisjon	22
Kapittel 2: Asker og Bærum 1835-1900	25
2.1 Bygdesamfunnet i Asker og Bærum	25
Asker og Bærum:	25
Geografi:	25
Sosiale forskjeller:	25
Øvrigheten:	26
Kommunestyret:	27
Endring:	27
2.2 Levebrød	27
Gårdsbruk:	27
Bonden:	28
Jordbrukskrise:	28
Maskiner i jordbruket:	29
Arbeidskraft:	29
Skog og seter:	29
Binæringene:	30
Bærums Verk:	30
2.3 Befolkning	31
Husmannsvesenet:	31
Fattigdom:	32
Kapittel 3: Metode	33
3.1 Introduksjon	33
3.2 Fremgangsmetode	33
3.3 Kategorisering	34
3.4 Digitalarkivet	36
3.5 Husstand	37
3.6 Oppsporing av biologiske foreldre	38
3.7 Sosiale klasser	39
3.8 Folketellinger	40
1835:	40
1865:	41
1875:	41
1900:	42
3.9 Kirkebøker og Matrikler	42
3.10 Lenkede data	43
Innsamling og bearbeiding av data:	43
Strukturen av innsamlet materiale:	44
3.11 Egenprodusert database	45

Prosjektet begynner:	45
Konvertering og opprydding av data:	46
Konstruksjon av databasen:	47
Design av databasen:	48
Slik er databasen organisert:	48
3.12 Avslutning	49
<u>Kapittel 4: Barnetjenere</u>	<u>51</u>
4.1 Barnetjener	51
4.2 Barnearbeid	52
4.3 Introduksjon til analysen	53
4.4 Antall barnetjenere	54
Årsaker til endringene i antall:	54
Endringer av andelen omsorgstrengende barn:	56
4.5 Kjønnfordeling	57
Kjønnforskjeller:	58
4.6 Yrkesfordeling	59
1865:	60
1875:	60
1900:	61
Kjønnroller:	61
4.7 Aldersfordeling	61
Kjønnfordeling:	62
Avvik fra andre kategorier:	63
4.8 Sosiale klasser	64
4.9 Bakgrunn og muligheter	65
Bakgrunn:	66
Muligheter:	66
4.10 Oppsummering og konklusjon	66
Konklusjon:	66
<u>Kapittel 5: Barn hos slektninger</u>	<u>69</u>
5.1 Kjennetegn ved barn hos slekt	69
Forskjeller fra andre kategorier:	69
Familiens ansvar:	69
5.2 Introduksjon til analysen	70
5.3 Antall	71
Endringer av andelen omsorgstrengende barn:	71
Årsaker til endringene i antall:	72
5.4 Relasjon til husstanden	73
Mer om tabellens data:	74
5.5 Kjønnfordeling	75
5.6 Alder	76
Kjønnfordeling:	77
Avvik fra andre kategorier:	78
5.7 Sosiale klasser	79
5.8 Bakgrunn og muligheter	80
Bakgrunn:	80
Muligheter:	80
5.9 Oppsummering og konklusjon	80
Konklusjon:	81

Kapittel 6: Fosterbarn	83
6.1 Kjennetegn	83
Lovverket:	83
Forskjeller fra andre kategorier:	83
6.2 Fosterbarn og fosterforeldre	84
Fosterforeldre:	84
Fosterbarn:	84
6.3 Introduksjon til analysen	85
6.4 Antall	85
Årsaker til endringene i antall:	86
Endringer av andelen omsorgstrengende barn:	87
6.5 Kjønnfordeling	88
6.6 Aldersfordeling	89
Kjønnfordeling:	90
Avvik fra andre kategorier:	91
6.7 Forsørgerbidrag	92
Geografisk utgangspunkt:	93
6.8 Sosiale klasser	93
6.9 Bakgrunn og muligheter	94
Bakgrunn:	94
Muligheter:	95
6.10 Oppsummering og konklusjon	95
Konklusjon:	95
Kapittel 7: Legdebarn	97
7.1 Kjennetegn	97
Lovpålagte bestemmelser om barns omsorg:	97
7.2 Introduksjon til analysen	98
7.3 Antall	98
Endringer av andelen omsorgstrengende barn:	99
Årsaker til endringene i antall:	100
7.4 Kjønnfordeling	101
Grunner til endringene i kjønn:	102
7.5 Aldersfordeling	103
Kjønnfordeling:	104
Avvik fra andre kategorier:	104
7.6 Sosial klasser	106
7.7 Utvikling	107
Bakgrunn:	107
Muligheter:	107
7.8 Oppsummering og konklusjon	107
Konklusjon:	107
Kapittel 8: Institusjonsbarn	109
8.1 Kjennetegn	109
Institusjoner:	109
8.2 Institusjonene	109
Ulike institusjoner:	110
8.3 Introduksjon til analysen	110
8.4 Antall og kjønn	111
8.5 Ulike institusjoner	112
Arbeiderboliger:	112
Skoler:	112
Omsorgsboliger:	113

8.6 Alder	113
8.7 Forsørger og bakgrunn	114
Forsørger:	114
Geografi:	114
8.8 Oppsummering og konklusjon	115
Konklusjon:	115
<u>Kapittel 9: Fattiglemmer og urelaterte barn</u>	<u>117</u>
9.1 Kjennetegn	117
Forskjeller fra andre kategorier:	117
Oppsporing:	117
9.2 Om kategorien	118
9.3 Introduksjon til analysen	119
9.4 Antall	119
Årsaker til endringene i antall:	120
Endringer av andelen omsorgstrengende barn:	120
9.5 Kjønnfordeling	121
Grunner til endringene i kjønn:	123
9.6 Aldersfordeling	124
Kjønnfordeling:	125
Avvik fra andre kategorier:	126
9.7 Forsørger	126
Økonomisk støtte:	127
Geografisk utgangspunkt:	128
9.8 Bakgrunn og muligheter	129
Bakgrunn:	130
Muligheter:	130
9.9 Oppsummering og konklusjon	130
Konklusjon:	131
<u>Kapittel 10: Avslutning</u>	<u>133</u>
10.1 Problemstilling	133
10.2 Oppsummering	133
Sentrale funn:	135
10.3 Konklusjon	137
10.4 Videre forskning	139
<u>Kilder og Litteratur</u>	<u>143</u>
Kilder:	143
Litteratur:	144
Internett:	146
Metode:	146
<u>Appendix og tillegg</u>	<u>149</u>
Appendix 1: Kart over Asker & Bærum	149
Appendix 2: Dokumentasjon av lenkede persondata	151
Appendix 3: Datamodell for filene i 3-Lenkingsdata1:	155

Tabelloversikt

Tabell 4.1: Antall barnetjenere i Asker og Bærum,	54
Tabell 4.2: Andel barn i tjeneste av alle pleietrengende barn.	56
Tabell 4.3: Barn i tjeneste i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	57
Tabell 4.4: Andelen barnetjenere i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	58
Tabell 4.5: Antall jenter av barnetjenerne i yrkeslivet.	59
Tabell 4.6: Antall gutter av barnetjenerne i yrkeslivet.	60
Tabell 4.7: Barnetjenernes gjennomsnittsalder.	62
Tabell 4.8: Aldersfordeling fordelt mellom kjønnene.	62
Tabell 4.9: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier.	63
Tabell 4.10: Husstandens fordeling i sosiale klasser.	65
Tabell 5.1: Antall barn hos slektninger i Asker og Bærum.	71
Tabell 5.2: Barn hos slekt sin andel av de omsorgstrengende.	72
Tabell 5.3: Barnets relasjon til husfaren i husholdningen.	73
Tabell 5.4: Barn hos slektninger i Asker og Bærum inndelt etter kjønn.	75
Tabell 5.5: Andel beslektede barn i Asker og Bærum inndelt etter kjønn.	75
Tabell 5.6: Gjennomsnittsalderen i kategorien med barn hos slekt.	76
Tabell 5.7: Aldersfordeling hos slektskapsbarna fordelt etter kjønn.	77
Tabell 5.8: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier.	78
Tabell 5.9: Husstander med slektninger boende fordelt på sos. klasser.	79
Tabell 6.1: Antall fosterbarn i Asker og Bærum sogn.	85
Tabell 6.2: Fosterbarnas andel av de omsorgstrengende.	87
Tabell 6.3: Fosterbarn i Asker og Bærum fordelt etter kjønn.	88
Tabell 6.4: Fosterbarnas andel i Asker og Bærum fordelt etter kjønn.	88
Tabell 6.5: Fosterbarnas gjennomsnittsalder.	90
Tabell 6.6: Aldersfordeling fordelt mellom kjønnene.	90
Tabell 6.7: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier.	91
Tabell 6.8: Økonomisk forsørgerstøtte hos fosterbarn.	92
Tabell 6.9: Husstandens fordeling i samfunnets to sosiale klasser.	93

Tabell 7.1: Antall legdebarn i Asker og Bærum.	98
Tabell 7.2: Andel av omsorgstrengende i Asker og Bærum.	99
Tabell 7.3: Legdebarn i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	101
Tabell 7.4: Andel av legdebarn i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	101
Tabell 7.5: Legdebarnas gjennomsnittsalder i Asker og Bærum sogn.	103
Tabell 7.6: Alderen hos legdebarna fordelt mellom kjønnene.	104
Tabell 7.7: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier.	105
Tabell 7.8: Husstandens fordeling i samfunnets to sosiale klasser.	106
Tabell 8.1: Institusjonsbarna i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	111
Tabell 8.2: Institusjonsbarn i Asker og Bærum fordelt på ulike steder.	112
Tabell 8.3: Gjennomsnittlig alder i alle kategoriene fordelt på kjønn.	113
Tabell 8.4: Avvik i gjennomsnittsalder hos alle kategorier etter kjønn.	114
Tabell 8.5: Institusjonsbarnas fødested, basert på folketellingen i 1900.	115
Tabell 9.1: Antall fattiglemmer og urelaterte barn i Asker og Bærum.	119
Tabell 9.2: Andel av omsorgstrengende i Asker og Bærum.	120
Tabell 9.3: Fattiglemmer og urelaterte barn fordelt på kjønn.	121
Tabell 9.4: Andelen urelaterte barn i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	122
Tabell 9.5: Fattiglemmene i Asker og Bærum fordelt på kjønn.	123
Tabell 9.6: Gjennomsnittsalderen hos fattiglemmer og urelaterte barn.	124
Tabell 9.7: Aldersfordeling hos fattiglemmer og urelaterte etter kjønn.	125
Tabell 9.8: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier.	126
Tabell 9.9: Fordeling av øko. bidrag hos fattiglemmer og urelaterte.	127
Tabell 9.10: Opprinnelsesstedet for fattiglemmer og urelaterte barn.	128
Tabell 9.11: Husstandens fordeling i samfunnets to sosiale klasser.	129
Tabell 10.1: Antall omsorgstrengende barn i Asker og Bærum.	135
Tabell 10.2: Andelen jenter av de omsorgstrengende barna.	136
Tabell 10.3: Andelen gutter av de omsorgstrengende barna.	136
Tabell 10.4: Aldersgjennomsnittet hos de omsorgstrengende barna.	137

Kapittel 1: Omsorgstrengende barn i Asker og Bærum 1835-1900

1.1 Presentasjon

Denne oppgaven er en lokalhistorisk undersøkelse av omsorgstrengende barn i Asker, østre og vestre Bærum sogn i perioden 1835 til 1900. Dette ønsker jeg å skrive om, fordi barnas historie hittil har vært et smalt forskningsfelt. Omsorgstrengende barn kan defineres som barn som ikke bor i samme husstand som deres egne biologiske foreldre eller steforeldre. Omsorg dekker både forsørgelse og pleie, omtanke, stell og beskyttelse, den har dermed både en fysisk og en psykisk side.¹ En slik definisjon forenkler arbeidet med å spore opp de omsorgstrengende barna. Ved å benytte folketellinger for perioden vil det komme tydelig frem hvilke husstandsmedlem som hadde ett annet opprinnelsessted enn resten av husstanden.

Frem til 15 års alderen vokste de fleste barn opp som en integrert del av familien, hvor foreldrene oppdro og sosialiserte egne barn. De fikk også videreført foreldrenes kunnskaper, slik at disse ferdighetene kunne gå i arv. Mange av de omsorgstrengende barna vokste opp under andre kår enn sine jevnaldrende. Trolig ble mange sosialisert og oppdratt på en annen måte enn andre barn, de hadde ingen jord å arve og hadde mangelfulle kunnskaper om emner som kunne være nyttige i arbeidslivet.

1.2 Hypotese og problemstilling

I oppgaven vil jeg finne svar på spørsmålet om hvilke muligheter de pleietrengende barna fikk i samfunnet, sammenlignet med sine jevnaldrende. Min hypotese er følgende: Fordeling av de omsorgstrengende barna endret seg i takt med samfunnsutviklingen og av hensynet til å bedre deres oppvekstvilkår.

Jeg er sikker på at de omsorgstrengende barna hadde mange begrensninger i sine liv, i større grad enn barn som vokste opp hos egne foreldre. Dette førte til at de ikke fikk de samme mulighetene, noe som kunne skape vanskeligheter for dem i samfunnet. Offentlig initiativ forsøkte å løse dette problemet, særlig i siste halvdel av 1800-tallet. Ved bl.a. å begrense barnearbeidet, legge til rette for oppvekst hos barnas slekt eller ved å gi barna egne fosterforeldre, forsøkte staten aktivt å løse problemet med barn som fikk mangelfulle oppvekstvilkår. I tillegg ble det gamle legdesystemet fjernet som en løsning, samtidig som det ble bygget opp institusjoner til å ta seg av alle som hadde behov for å motta offentlig omsorg. Dette vil jeg finne svar på ved å se på kvantitative forskjeller og likheter mellom de ulike kategoriene av omsorgstrengende barn.

---

¹ Dahl, Frøydis Bryhn: *Barnetjenere, fosterbarn og legdebarn : en undersøkelse av omsorgstrengende barn i Asker prestegjeld 1801-1835 med utgangspunkt i barns plassering i husstanden*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo. 1986. s. 3-4.

Frøydis Bryhn Dahl gjorde en lignende undersøkelse i samme distrikt for perioden 1801-1835, og resultatene viste kort forklart at omsorgstrengende barn bodde lengre i hjemmet før de ble selvstendige. De giftet seg og etablerte egne familier senere i livet enn sine jevnaldrende. Bakgrunnen påvirket også deres yrkesvalg.²

Oppgavens problemstilling som jeg ønsker å finne svar på, er hvordan kategoriene med omsorgstrengende barn utvikler seg fra 1835 frem til århundreskiftet, parallelt med at myndighetene i økende grad tar kontroll over barnas omsorg? Sentralt i denne problemstillingen, er å finne ut hvordan barna fordeler seg i ulike kategorier - med hensyn til kjønn, alder, deres tilhørighet i sosiale klasser, deres bakgrunn og videre muligheter.

1.3 Utgangspunkt

Jeg har bakgrunn fra Bærum kommune og kjenner godt til de forskjellige geografiske områdene i kommunen. Jeg ønsker å lage en lokalhistorisk fremstilling som tar for seg Asker og Bærum som et geografisk avgrenset område. Jeg vet at det eksisterer mange gode skriftlige kilder, som kan belyse det valgte temaet. En fordel med å avgrense oppgaven til Asker og Bærum, er at folketellingene i følge Eli Fure består av svært god kvalitet med normative lister, til forskjell fra resten av landet.³ En annen grunn er at oppgaven vil bli altfor omfattende ved å inkludere kilder fra resten av landet. Asker og Bærum hadde en spesiell situasjon på grunn av beliggenheten like utenfor Kristiania, mange barn fra hovedstaden ble sendt ut på landet, mange ble dermed fostret opp i bygda. Barna ble sendt ut av byen fordi foreldrene var for fattige til å oppfostre dem selv, andre var foreldreløse, andre var uekte barn hvor mor ikke hadde kapasitet til å ta seg av sine egne barn.

Utgangspunktet mitt er to avhandlinger omkring det valgte temaet. Den mest relevante undersøkelsen er Frøydis Bryhn Dahls hovedoppgave fra 1986 som tar for seg omsorgstrengende barn i Asker prestegjeld 1801-1835.⁴ Eli Fures avhandling fra 2004 om dødeligheten i Asker og Bærum på 1800-tallet er også relevant for min egen oppgave.⁵

Begge avhandlingene er demografisk lagt opp, og tar for seg Asker og Bærums lokalhistorie på en kvantitativ og kvalitativ måte. Forfatterne av disse avhandlingene jobbet sammen på 1980-tallet med å registrere, og utvikle en database over en stor mengde demografiske data fra kommunene. Eli Fure har senere i forbindelse med sin avhandling jobbet med digital transkripsjon og bearbeiding av en rekke relevante kilder, bl.a. kirkebøker, matrikler og folketellinger for distriktet.⁶ Hun ga meg tillatelse til å benytte meg av de

---

² Dahl 1986.

³ Fure, Eli: *...En besynderlig regelmessighet: Dødeligheten i Asker og Bærum på 1800-tallet med særlig vekt på spedbarnsdødeligheten*. Universitetet i Oslo. 2004. s. 13-14.

⁴ Dahl 1986.

⁵ Fure 2004.

⁶ Fure 2004.

innsamlede dataene hun samlet inn i forbindelse med sin doktoravhandling. Disse dataene har jeg senere bearbeidet og brukt til å konstruere min egen database, som har vært til stor hjelp i oppsporingsarbeidet i oppgaven. Mer om dette i kapittel 3, der mine metoder er beskrevet.

1.4 Tidligere forskning

Historieforskningen om barnas kår i Norge hadde sin spede start på 1960-tallet, men det var først rundt midten av 1980-tallet at barnas historie fikk en oppblomstring. Frem til da var barnas historie lite forsket på av historikere.

I 1985 kom boken "*Barn av sin tid – fra norske barns historie*", boken har som mål å kaste lys over norske barns historie, ett tema som i følge bokens innledning er et forsømt felt innen historieforskningen.⁷ Boken er skrevet som et samarbeidsprosjekt mellom flere ulike forfattere, og tar for seg forskjellige aspekter ved oppvekst og barndom i tidligere tider med hovedvekt på 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet. Boken tar for seg temaer omkring oppvekstkår, skole og arbeid, ansvarsfordeling mellom familie og samfunn, og til slutt barnas kultur. Boka er svært relevant for mitt arbeid, fordi den sier en del om barnas historiske posisjon i samfunnet.

Frøydis Bryhn Dahl:

Frøydis Bryhn Dahl skrev sin hovedoppgave i 1986. Hun tok for seg barnetjenere, fosterbarn og legdebarn i Asker i perioden 1801-1835. Dette er et meget relevant tema for min oppgave. Hun har brukt Eilert Sunds inndeling av samfunnet basert på eierforhold til jord. Hun har fordelt og kategorisert alt innsamlet materiale på samfunnets to sosiale klasser.

Kategori 1 besto av de som eide jord og eiendom og andre privilegerte i samfunnet. Dette var en gruppe som hadde økonomisk grunnlag nok til å oppfostre andres barn. Kategori 2 besto av jordløse arbeiderne og husmenn. Det var store forskjeller mellom de to sosiale kategoriene, noe som gjorde utslag i hvordan de omsorgstrengende barna var fordelt i samfunnet.

Dahl har fordelt de omsorgstrengende barna på fem kategorier, som en finner igjen i folketellingene. Disse kategoriene er barnetjenere, urelaterte barn, barn hos slekt, fosterbarn og legdebarn. Denne fremgangsmåten har gjort det oversiktlig. Først ved å skrive om hver enkelt kategori og siden sammenligne de innsamlede dataene mot de andre kategoriene. Hun kategoriserte barna slik:

Barnetjenere besto av tjenestedrenger og tjenestepiker, som var i tjeneste på bostedet. Kjønnsmessig besto kategorien av flere jenter enn gutter, snittalderen var 13-14 år. Dahl setter alderen på barnetjenere fra 10 til og med 15 år, fordi barnetjenere under denne alderen dukker bare unntaksvis opp i kildene.⁸ Andelen omsorgstrengende barn i denne kategorien sank fra 20 % i 1815 til 10

---

⁷ Sogner, Sølvi & Hodne, Bjarne: *Barn av sin tid: Fra Norske barns historie*. Universitetsforlaget. Oslo. 1985.

⁸ Dahl 1986: 98.

% i 1835. Det er en klar sammenheng mellom økonomiske evner og behovet for tjenerhold, samtidig påvises det også en sammenheng med færre egne barn i husholdet. Flere av barna vender tilbake til sin opprinnelige familie etter tjenesteperioden.

Barn hos slekt var under oppfostring hos andre familiemedlemmer enn sine egne biologiske foreldre, ofte var det besteforeldrene på morssiden som tok seg av denne oppfostringen. Slekts ansvar har vært gjeldende praksis i lange tider, noe som sparte fattigkassen for penger. Barn hos slekt har trolig hatt like trygge oppvekstkår som barn oppfostret av sine egne biologiske foreldre.

Fosterbarn var som regel under oppfostring hos fremmede familier, hvor de etter hvert bidro til familiens økonomi. Andelen fosterbarn i husmannsklassen sank fra nesten 80 % i 1815 til 61,5 % i 1835. Fosterbidraget var trolig hovedmotivet bak fosterholdet. Ca. 40 % av fosterbarna var født utenfor ekteskapet. Fosterbarna gikk ofte til tjeneryrket etter fosterforholdets slutt.

Legdebarn var barn som ble flyttet rundt fra gård til gård i legden opp gjennom oppveksten. Myndighetene brukte på 1800-tallet legd som siste utvei på omsorgsproblematikken. I 1804 ble det lovfestet 7 års grense på legdebarn, noe som ikke alltid ble overholdt i praksis. Gårdene måtte forsørge fattige på omgang eller betale fattigskatt. Antallet legdebarn økte kraftig fra 1825 til 1835, imens antall fosterbarn sank tilsvarende som følge av ny registreringsmetode. Snittalderen hos gutter var 11-12 år mot 9-10 år hos jenter.

Fattiglemmer besto av barn som var understøttet av fattigkassen, de ble plassert på rundt omkring på forskjellige husstander i bygda. Disse husstandene mottok betaling fra fattigkassen for å ta seg av barnas oppdragelse og videre oppvekst, frem til de nådde selvstendig alder. Urelaterte barn defineres som barn som mangler relasjon til andre medlemmer i samme husstand. I denne kategorien var ca. 1/3 født utenfor ekteskap, resten var barn av enker som ikke hadde mulighet til å ta seg av sine egne barn. Aldersmessig og kjønnsmessig var det stor variasjon i denne kategorien. Barna var jevnt fordelt i de sosiale klassene.

Kort sammenfattet finner Dahl ut at antallet omsorgstrengende synker med 2,8 % i perioden 1815 -1835. Grunnen til denne nedgangen er et interessant spørsmål. Hovedtendensen var at bøndene hadde de fleste barnetjenere og legdebarn plassert hos seg. Husmennene tok seg som regel av fosterbarn, barn som var i slekt og urelaterte barn. Ved å se på aldersfordeling finner Dahl ut at de eldste barna havnet hos bøndene. Dette viser at de eiendomsløse fikk de største byrdene, fordi de måtte oppdra de yngste barna. Omkring 70 % av barna bodde i en husmannsfamilie. Bøndene hadde ca. 2,5 egne barn i husstanden, husmennene hadde derimot under 2 barn i snitt. En grunn til denne forskjellen mener Dahl kan være at forsørgelsen ofte skjedde i husstander med betydelig færre barn, enn det normale for sosial klasse 2. Forsørgernes alder var generelt sett veldig høy på rundt 50 år. Hovedgrunnen til den høye alderen var at

forsørgernes egne barn hadde blitt voksne og flyttet ut av husstanden. Oppdragelse av andres barn betydde både arbeidskraft og ekstrainntekt.⁹

Jeg ønsker delvis å basere meg på denne avhandlingen, men ønsker også og både utvide og videreutvikle dette arbeidet. Tidsperioden på min egen fremstilling vil starte der hvor Dahls oppgave slutter i 1835, og vil gjelde frem til 1900. På samme måte som Dahl, vil jeg avgrense oppgaven geografisk til å ta for meg både Asker og Bærum sogn. Jeg ønsker også å benytte meg av samme aldersgruppe som Dahl tok i bruk og velger å se på barn i alderen 0-15 år, dette for å skape en viss kontinuitet og kronologisk overlapping i arbeidene våre. Jeg kommer til å benytte meg av en tilsvarende inndeling av barn i ulike kategorier, men legger til institusjonsbarn. Jeg ønsker også å se fordeling på sosiale klasser i samfunnet.

I løpet av de 25 årene som har gått siden denne oppgaven ble skrevet, har en rekke data blitt digitalisert, gjort søkbart og tilgjengelig på internett i Digitalarkivet. Trolig har den omfattende registreringen og digitaliseringen av kildene ført til at en rekke nye opplysninger har kommet frem i lyset. Kvantifiserbare data er i dag lettere tilgjengelig og har en høyere registreringsprosent, noe som vil gi en fruktbar analyse omkring samme tema.

Eli Fure:

Eli Fure skrev i 2003 en avhandling om dødeligheten i Asker og Bærum på 1800-tallet.¹⁰ Avhandlingen fokuserer spesielt på spedbarnsdødeligheten. Under arbeidet samlet hun inn en rekke demografiske data. Hennes intensjon var å skrive en avhandling om familieforhold i Asker og Bærum på 1800-tallet, men arbeidet med å samle inn data tok mye av tiden, så hun avgrenset produktet til å gjelde dødeligheten i dette distriktet. Jeg har tilgang på hennes innsamlede og lenkede materiale under arbeidet med oppgaven.

Fure brukte folketellingene fra 1801, 1925, 1835 og 1865 som primærkilder i sitt arbeid. Hun jobbet med å følge menneskene fra en folketelling til den neste, og på den måten lenke de sammen. Fra folketellingene i 1825 og 1835 mangler bare 5 % av individene videre lenking i systemet. For folketellingen i 1865 har dette tallet økt til 11 %. Hovedgrunnen til denne nedgangen i lenkede individer er den lange perioden på 30 år som gikk mellom folketellingene i 1835 og 1865. Fra folketellingen i 1801 er kun 41 % lenket videre. Av døde i perioden 1836-45, mangler det hele 33 % lenkede.¹¹

---

⁹ Dahl 1986.

¹⁰ Fure 2004.

¹¹ Fure, Eli: *Interactive Record Linkage: The cumulative Construction of Life Courses*. Demographic Research 3 [Online: www.demographic-research.org/volumes/vol3/11]. 2000.

Anne-Lise Seip:

I 1984 kom Anne-Lise Seips bok om norske sosialpolitiske endringer i tidsrommet 1740-1920.¹² Her er det spesielt kapittelet som handler om samfunnsansvaret for barn som er relevant for min oppgave. Seip skriver at barn tradisjonelt sett var foreldrenes ansvar og at det offentlige grep bare inn i spesielle tilfeller.

I løpet av 1800-tallet kom denne holdningen under stort press og samfunnsansvaret for barn ble stadig utvidet. Omsorgstilbudet ble bedre fordi myndighetene i større grad overtok kontrollen over det sosiale systemet. Ønsket om å skape større likhet mellom alle barn i samfunnet var den viktigste drivkraften for å utvide samfunnsansvaret for barna. Tradisjonelt sett var det store forskjeller mellom ektefødte og uekte barn, men også sosial bakgrunn skapte store ulikheter. Myndighetene skapte i løpet av 1800-tallet flere nye lover som forsøkte å utjevne forholdet mellom de sosiale klassene i samfunnet.¹³

Ansvar for barns omsorg ble på 1800-tallet fordelt på tre omsorgskilder. Foreldrene skulle oppfostre barna sine der det var mulig. Hvis dette var problematisk kunne en også innordne barna privat eller ved hjelp av det offentlige fellesskapet. I perioden 1842 til 1902 skjedde det også en utvikling i straffelovverket for å unngå dølgsmålsfødsler og sikre de nyfødte barna. Tidligere måtte mor selv ta alt ansvar for barnet. Fedrene fikk overført gradvis mer ansvar for egne barn, samtidig fikk mors familie mer ansvar for å yte hjelp til mor og barn dersom det var behov for dette.¹⁴

Særlig på slutten av 1800-tallet kom det flere lover som ga myndighetene større ansvar for barna, men de fleste lovene kom like etter perioden jeg skriver om. Jordmorloven kom i 1810. Hvert distrikt skulle nå ha en egen jordmor, noe som førte til en nedgang i spedbarnsdødeligheten utover århundret. Skolelover kom i 1848, 1860 og 1889. De gjorde det klart at skolekommisjonen eller fattigkommisjonen skulle sørge for barnas skolemateriell når forsørgeren ikke hadde mulighet. Etter hvert ble også mat, klær og legetilsyn dekket.¹⁵

Straffeloven i 1874 gjorde det mulig å sende de unge på straffeanstalt. Norge fikk i 1896 en vergerådslov, som første land i verden. Denne barnevernsloven førte til at det ble statens oppgave å ta seg av alle svake, kriminelle og forsømte barn. I 1892 kom loven om underhold; mor og far fikk plikt om like barnebidrag etter økonomisk evne. Barn som var bortsatt til forpleining skulle nå få tilsyn av sunnhetskommisjonen. I 1892 kom det også en arbeidervernlov som begrenset mulighetene for barnearbeid (Fabrikktilsynsloven). Først i 1915 kom barnelovene, som en direkte følge av Johan Castbergs initiativer for slike lover i

---

¹² Seip, Anne-Lise: *Sosialhjelpstaten blir til: Norsk sosialpolitikk 1740-1920*. Gyldendal norsk forlag. Oslo. 1984.

¹³ Seip 1984: 186.

¹⁴ Seip 1984: 186.

¹⁵ Seip 1984: 207.

en årrekke.¹⁶ Barnelovene førte til at bidragene fra far ble automatisert, og det ble fastsatt ett minstebidrag. Kommunene måtte yte støtte til barsel og 3 måneders underhold til alle enslige kvinner.

Andre bidragsytere:

Det fins lite forskning om omsorgstrengende barn fra andre steder i Norge på 1800-tallet, men det er nå skrevet flere bøker som tar for seg barnas historie i Norge med hovedvekt på barnearbeid, barnas rolle i det tidlige samfunnet og historiske endringer i barneoppdragelsen. Ellen Schrumpf har skrevet en bok om barndomshistorie i Norge¹⁷ og har gjort et interessant forskningsprosjekt om barnearbeid og oppvekst i to norske industrisamfunn i perioden 1850 - 1910.¹⁸

Sølvi Sogner har i mange år vært en viktig bidragsyter til barndomshistorien i Norge. Han har bl.a. skrevet om nedgangen i barnetall i norske familier i moderne tid.¹⁹ Hun har skrevet om de Norske barns historie i samarbeid med Bjarne Hodne.²⁰ Hun står også bak en bok om utviklingen i Norsk familieliv.²¹ Sogner har også skrevet historie om tjenestepikene i Norge og andre relevante historiske bøker om barndom og familieliv i Norge.²²

1.5 Kilder og metode

Metoden som Frøydis Bryhn Dahl benyttet seg av kalles kvantitativ husstandsanalyse på folketellingsmateriale. En metode hun har tilpasset til oppgaven. Om denne metoden skriver hun: *"Metoden går ut på å koble handlinger, adferd, vilkår og relasjoner til det enkelte individ og samle individer med felles utgangspunkt i egne kategorier. En korrekt identifisering av hver enkelt aktør, eller hvert enkelt barn er en nødvendig forutsetning for denne metoden."*²³ Dahl brukte alfabetiserte navnelister over alle individer fra de tre folketellingene i 1815, 1825 og 1835 som primærhjelpemiddel. Hun tok også i bruk dåpslister og begravelleslister fra kirkebøkene som kilder for å identifisere barna. Ofte måtte hvert enkelt individ vurderes i forhold til navn, alder, bosted, husstandssammensetning og yrke før identifiseringen ble betraktet som pålitelig.²⁴

I oppgaven vil jeg ta i bruk tilsvarende kvantitative metoder, for å kartlegge barn som hadde behov for å motta omsorgsstøtte i en eller annen form. For å få kvalitative resultater er det nødvendig å gå ned på mikronivå og se på

---

¹⁶ Seip 1984: 193-196.

¹⁷ Schrumpf, Ellen: *Barndomshistorie*. Det norske samlaget. Oslo. 2007.

¹⁸ Schrumpf, Ellen: *Barnearbeid: plikt eller privilegium? Barnearbeid og oppvekst i to norske industrisamfunn i perioden 1850 - 1910*. Høyskoleforlaget. Kristiansand S. 1997.

¹⁹ Sogner, Sølvi Bauge: *Fra stua full til tobarnskull : om nedgangen i barnetall i norske familier i de siste 200 år, med særlig vekt på perioden 1890-1930*. Universitetsforlaget. Oslo. 1984.

²⁰ Sogner & Hodne 1985.

²¹ Sogner, Sølvi (red): *I gode og vonde dager: Familieliv i Norge frå reformasjonen til vår tid*. Det norske samlaget. Oslo. 2003.

²² Sogner, Sølvi: *Ut og søkje teneste : historia om tenestejentene*. Samlaget. Oslo. 2005.

²³ Dahl 1986: 27.

²⁴ Dahl 1986: 30.

enkeltindividene. Det empiriske materiale bearbejdes ved å sammenligne kvantitative data mellom folketellingene, dette for å avdekke feil som er gjort i registreringen av folketellingene som oppgaven baserer seg på. Å avdekke slike feil er svært tidkrevende, men dataene må dobbeltsjekkes der det er mulig. Databasen er her til god hjelp og sørger for den nødvendige kvalitetssikringen av dataene. Kirkebøkene for perioden er nyttig som empirisk støtte, fordi de gir informasjon om barnas bakgrunn og videre muligheter. For å få kvalitative resultater kreves det at jeg tar kontroller på et utvalg av enkeltpersoner. Slik ønsker jeg å benytte kildekritiske metoder på et avgrenset materiale. Dette gjør jeg for å få realistiske og troverdige resultater som gir et godt empirisk grunnlag i oppgaveskrivingen. Mine fremgangsmetoder står beskrevet med mer utfyllende detaljer i kapittel 3.

1.6 Disposisjon

Dette kapittelet inneholder en introduksjon til oppgaven, og er derfor veldig generell. Neste kapittel beskrives ulike sider av samfunnet i Asker og Bærum for perioden oppgaven omhandler. I kapittel 3 beskrives mine metoder og fremgangsmåter. Jeg går gjennom mine fremgangsmetoder, hvordan barna er fordelt i ulike kategorier og hvordan husstandene var konstruert. Viktig er også oppsporingen av biologiske foreldre og fordeling i sosiale klasser. Jeg tar for meg ulike utfordringer knyttet til folketellingene i digitalarkivet, utfordringer og kjennetegn knyttet til behandlingen av de ulike kildene. Sentralt står også konstruksjonen og bearbejdingen av en database, hvor individene er lenket mot hverandre.

De neste seks kapitlene er bygd opp omtrent på samme måte. Først ser jeg på ulike kjennetegn for kategorien og på hvilken måte den skiller seg ut fra de andre kategoriene av omsorgstrengende barn. Deretter følger en introduksjon til analysedelen, før selve analysen starter. Jeg ser først da på barnas antall i de ulike folketellingene, og deres andel i forhold til de andre kategoriene. Siden ser jeg på hvordan barna er kjønnsfordelt, jeg går også gjennom alderen hos både jenter og gutter i den aktuelle kategorien. Jeg ser på hvilken sosial klasse barna tilhører under folketellingene. Til slutt ser jeg på barna biologiske bakgrunn og deres videre muligheter i forhold til ekteskap og egne barn. Avslutningsvis oppsummerer jeg mine viktige funn for hver kategori og forsøker å komme til en konklusjon på grunnlag av mitt forskningsarbeid.

Kapittel 4 handler om barnetjenerne, som er den første kategorien av omsorgstrengende barn. Neste kapittel handler om barn som mottok omsorg fra sine slektninger, men likevel ikke sammen med sine biologiske foreldre. Kapittel 6 dreier seg om barn som var på oppfostring hos en annen familie enn sine biologiske slektninger. Deretter følger kapittelet om barn som måtte gå på legd i bygda, naturlig etterfulgt av kategorien med institusjonsbarn, som var en ny kategori som oppsto i 1900. Den siste kategorien blir beskrevet i kapittel 9. Det dreier seg om fattiglemmer og urelaterte barn som ikke passer inn i andre kategorier.

Avslutningsvis vil jeg svare på min problemstilling og oppsummere de viktigste tendensene ved samfunnets behandling av de omsorgstrengende barna.

Kapittelet inneholder også oppsummerende statistikk og tabeller, som sammenfatter funnene. I neste avsnitt vil jeg gjøre mine konklusjoner på grunnlag av forskjellige funn og tendenser i samfunnet som oppgaven har avdekket. Jeg vil også svare på min hypotese som er at fordeling av de omsorgstrengende barna endret seg i takt med samfunnsutviklingen og av hensynet til å bedre deres oppvekstvilkår. Jeg vil også gjøre rede for mine begrunnelser. Helt til slutt ønsker jeg å si noe om ulike utfordringer som jeg har støtt på under forskningsprosessen og oppgaveskrivingen. Jeg ønsker også å si noe om videre muligheter i henhold til fremtidig forskning på lokalhistorie for Asker og Bærum eller tilsvarende tematikk som er valgt i denne oppgaven.

Kapittel 2: Asker og Bærum 1835-1900

2.1 Bygdesamfunnet i Asker og Bærum

Asker og Bærum:

Asker og Bærum er i dag to kommuner. Fra gammelt av har de vært samlet som Asker, som var hovedsognet. I 1894 blir Asker delt i tre; Asker, Vestre -og Østre Bærum.²⁵ Bærums vestre del besto av distriktet som sognet til Tanum kirke, tilsvarende sognet den østre delen av Bærum til Haslum kirke. Selv om kommunen ikke ble delt før i 1894, fungerte den på mange måter som tre bygder i praksis. Bærum ble i 1837 en egen formannskapskommune, noe som de neste årene førte til økt grad av selvstyre, adskilt fra Asker. Til tross for at Bærum fikk eget fattig -og skolevesen, holdt fortsatt både lensmannen og sognepresten til i Asker.

Bærums oppdeling i to bygder gjorde seg først gjeldende ved at kirkene i Østre og Vestre Bærum ble administrert forskjellig, slik at skatteutligningen var forskjellig i de to distriktene. Distriktene hadde felles formannskap og kommunestyre, men valgte representanter hver for seg.²⁶ Bærums Jernverk hadde en spesiell funksjon i Bærum på midten av 1800-tallet. Bedriften var bygdas største og hadde sitt eget fattig -og skolevesen og fungerte som et separat samfunn i bygda.

Geografi:

Mens Asker hadde et slags sentrum, manglet Bærum et definert sentrum på midten av 1800-tallet. Befolkningen levde primært av jordbruk, omkring 20 % av arealet i Bærum besto av dyrket mark, hvor husstandene og befolkningen var jevnt fordelt utover i landskapet.²⁷ Bærums Verk hadde større befolkningstetthet på grunn av jernverkets beliggenhet der, mens Sandvika, som i dag er sentrum for kommunen, bare huset noen få prosent av befolkningen.

Rundt midten av det 19. århundre gikk to hovedveier gjennom Asker og Bærum. Drammensveien var forbindelsen mellom hovedstaden og Drammen, mens Ringeriksveien gikk fra Stabekk forbi Haslum og Øverland til Bærums Verk og videre over Krokskogen. I tillegg til hovedveiene var det flere mindre veier som bandt sammen de mindre områdene i kommunen.

Sosiale forskjeller:

Historikeren Knut Kjeldstadli karakteriserer det sosiale samfunnet i det førindustrielle Norge med tre stikkord; avstand, stillstand og husstand. Jan

---

²⁵ Myhre, Jan Eivind: *Bærum 1840-1980*. Tønnesson, Kåre (Red): *Askers og Bærums historie (Bind 2)*. Universitetsforlaget. 1982. s. 12.

²⁶ Myhre 1982: 14.

²⁷ Myhre 1982: 22.

Eivind Myhre mener disse stikkordene gir en god beskrivelse av samfunnet i Asker og Bærum rundt midten av 1800-tallet.

Med avstand menes de store sosiale forskjellene i befolkningen i bygda. Økonomi var naturlig nok svært avgjørende for hvilken status en hadde i samfunnet, men også eiendomsforholdet til jorden var betydningsfull. Jeg ønsker i denne oppgaven å fokusere på de sosiale forskjellene på grunnlag av Eilert Sundts klassiske inndeling av befolkningen i to sosiale klasser (klasse 1 og 2). Sosial klasse 1 hadde eiendomsrett til jord, mens klasse 2 besto av den eiendomsløse husmannsklassen.

Stillstand betegner et samfunn uten store sosiale endringer. De sosiale klassene hadde lite med hverandre å gjøre på daglig basis, bortsett fra at den eiendomsløse delen av befolkningen hadde mange forpliktelser som følge av kontrakten med den jordeiende delen av befolkningen. En rekke titler og betegnelser beskrev hvor hver enkelt hørte hjemme i det sosiale hierarkiet.²⁸ Det sosiale systemet var svært lite fleksibelt for endring av sosial status, de fleste fortsatte i samme yrkesvei som foreldrene sine.

Husstandene inkluderer ikke bare kjernefamilien, men også tjenere, husmenn, legdslemmer, losjerende, lærlinger, slektninger o.a. kunne være en del av den registrerte husstanden i folketellingene. Dette husstandsbegrepet beskriver først og fremst den velstående delen av befolkningen i sosial klasse 1. Den eiendomsløse delen av befolkningen tilhørte husmannsklassen. De hadde sjelden råd til å ha alle barna boende hjemme og heller ikke mulighet til å ha folk jobbende for seg. Husstandsøkonomien forutsatte at kvinnene i husstanden var i fullt arbeid. De hadde ofte ansvar for både fjøs og husholdning. Jan Eivind Myhre peker også på betydningen av paternalisme i husstanden. Paternalismen kan beskrive de sosiale båndene i samfunnet. Spesielt innenfor husstanden skapte lojalitet, ansvar og avhengighet ovenfor de andre medlemmene i husstanden, varige bånd som knyttet dem sammen.²⁹ Husstandsbegrepet og paternalisme ble gradvis svekket rundt midten av 1800-tallet. Overgangen til industri og pengeøkonomi skapte nye holdninger, noe som på sikt endret de sosiale forholdene i bygda.

Øvrigheten:

På midten av 1800-tallet var det spesielt to personer som representerte øvrigheten i Asker og Bærum.³⁰ Alexander Lange var sogneprest i bygda i perioden 1838-1862. Han var kjent for sine moralske verdier og var en streng forkynner. Han hadde sterke meninger om det meste som foregikk i sognet. Han var formann for driften av skole -og fattigvesenet. Lensmannen Lyth Ørum hadde virke i Asker og Bærum i perioden 1826-1867. Han hadde hovedansvaret for lov og orden, i tillegg til innkreving av skatter og avgifter. Han var dermed bygdas øverste representant for statsmakten. Baron Harald Wedel-Jarlsberg var også en

---

²⁸ Myhre 1982: 27.

²⁹ Myhre 1982: 28.

³⁰ Myhre 1982: 29.

maktfaktor i bygda. Han eide ca. 15 % av all dyrket mark i bygda og store deler av skogen i Bærumsmarka. Han var også ordfører i flere perioder mellom 1848-1867. Dette gjorde han til kommunens mektigste privatperson.

Kommunestyret:

Kommunestyret ble ledet av eliten i bygda, de møttes seks ganger i året for å administrere kommunen. Styret mottok ingen lønn for arbeidet som ble gjort, dermed var det bare de mest velstående som hadde råd og tid til å delta i styret. Loven ga bare de større jordeierne tilgang til å delta i styremøtene, medlemmene av sosial klasse II hadde liten eller ingen politisk innflytelse. Kommunestyrets viktigste oppgaver var å fordele skatteinntektene ut over kommunens utgifter til drift av skole -og fattigvesen, kirke, veibygging, kommunens administrasjonskostnader o.a. Skatteinntektene kom oftest inn fra matrikuleringen av jordeiendommer, dermed var det naturlig at den jordeiende eliten fordelte skatteinntektene videre til å dekke kommunens utgifter. Etter 1850 ble kommunestyrets oppgaver utvidet, med krav om mer aktiv styring av kommunens ansvarsområder.³¹ Spesielt skole -og fattigvesenet møtte krav om revidering. Midten av 1800-tallet var en overgangstid, der en i økende grad gikk over til pengeøkonomi. Dette krevde også endringer i kommunens skatteinntekter.

Endring:

Bygda gikk gjennom en rekke endringer rundt midten av 1800-tallet. Etter ett uår i jordbruket i 1846, døde dobbelt så mange som normalt. Koleraen tok også livet av mange i 1853. Asker og Bærums beliggenhet like utenfor Kristiania førte til at mange som ikke fant sin plass i bygdesamfunnet flyttet inn til byen. I tillegg til de som søkte lykken i Amerika. Thranebevegelsen vokste seg sterk rundt midten av århundret og rundt halvparten av kommunens sosial klasse II ble medlemmer. Bevegelsen kjempet bl.a. for forbedring av levestandarden, bedring av husmennenes rettigheter og ytret motstand mot alkoholmisbruk.

2.2 Levebrød

Gårdsbruk:

Befolkningen i Asker og Bærum levde primært av jordbruk, men også ressursene i skogen ble utnyttet. I A&B var det tre typer grunneiere til jorda. Den tradisjonelle selveieren eide bare nok jord og skog til å kunne leve av det selv, de hadde dermed lite overskudd til videresalg og bidro derfor lite til innføringen av pengeøkonomi i samfunnet. Produksjonen deres gikk i større grad til bytte av varer. Småbrukeren hadde også litt jord, men ikke nok til å kunne leve av jorden alene. Han var dermed avhengig av å ha en binæring i tillegg til jordbruket, for å klare seg. Borgeren eller embetsmannen var ny i bygda og en utradisjonell gårdbruker. Han var ofte ressurssterk og kunne kjøpe større områder med jord og etablere større gårdsbruk.

---

³¹ Myhre 1982: 33.

Befolkningsøkning på 1700-tallet førte til at mange gårder ble delt opp, noe som økte antallet selveiere i bygda. Økonomisk nedgang på 1850-tallet førte til at flere gårder ble konsolidert under en enkelt gårdeier. Det var spesielt folk utenfor bygda som sto for den første samlingen av gårder. Flere av gårdeierne bodde ikke selv i bygda, men forpaktet bort jorden på åremål eller hadde leilendinger som brukte gården over lengre tid. Jordeiernes jord gikk ofte i arv, det samme gjorde leilendingenes bruksområder. Fra 1830-tallet økte gruppen med småbrukere, imens antallet tradisjonelle bøndene minsket.

Bonden:

Bøndene i Asker og Bærum produserte først og fremst til eget forbruk. Som regel var det kun overskuddet fra produksjonen som havnet på markedet. Det var folk utenfra og de ressurssterke som moderniserte jordbruket i bygda. De hadde muligheten til å investere i bedre produksjonsmetoder for å forbedre avkastningen. De hadde større ambisjoner om å selge produktene på markedet i Kristiania. Landboforeningen ble stiftet i 1854, dermed startet arbeidet med en modernisering av jordbruket i bygda. Tilgangen til arbeidskraft avgjorde ofte typen jordbruk en satset på. Husmenn var bundet til jorden, tjenere var knyttet til husstanden og lønnsarbeidere satt ofte på spesialisert kunnskap innen sitt felt.³²

Jordbrukskrise:

Det norske landbruket gikk gjennom flere kriser i løpet av 1800-tallet. Det var mange som ikke klarte å betale ned gjelden sin. Spesielt rundt 1840, i slutten av 1840-årene og de første 10 årene etter 1857, sleit mange i bygda. Mange måtte selge gård og grunn til strekt reduserte priser eller på tvangsauksjon. Mange gårder falt i hendene på investorer fra Kristiania. Fallende priser skapte en avsetningskrise. Dette førte til at arbeidskraften ble stadig dyrere og vanskeligere tilgjengelig. Nedgangstidene etter 1857, som ble utløst av et internasjonalt krakk, viste tydelig at bygda var trukket inn i internasjonal økonomi. Det var særlig småbrukere som hadde tatt opp investeringslån for å modernisere egen drift, som ble rammet av gjeldskrisen. I løpet av 1860-tallet falt eiendomsprisene med ca. 20 % i bygda.

De fleste bønder hadde korndyrking som primærnæring og husdyrhold som binæring. Etter 1875 falt kornprisene drastisk. Som en følge av moderniseringen av landbruket, økte kornproduksjonen pr. innbygger, samtidig som prisene på korn falt drastisk. Derfor var det mange som fra midten av 1800-tallet satset på fedrift som primærnæring. Bygda var den største melkeimportøren i Kristiania frem til slutten av 1800-tallet, men bedre transportmuligheter skapte økt konkurranse fra andre bygder. Bygda importerte også noe høy til hestene i byen. Poteten hadde rask fremgang i bygda, men sykdom ødela store deler av avlingene i 1860-70-årene. Omkring århundreskiftet ble det satt 63 % mer poteter enn i 1875, men prisene hadde sunket kraftig i løpet av disse årene.³³

---

³² Myhre 1982: 48.

³³ Myhre 1982: 53.

Maskiner i jordbruket:

Det var først og fremst markedet og prisutviklingen som gjorde det nødvendig med en modernisering av jordbruket. Bøndene produserte i større grad enn tidligere for markedet, dermed ble produksjonen bestemt av den økonomiske lønnsomheten. En omstilling av landbruket kostet store investeringer til både redskaper, arbeidskraft og nødvendige råvarer som gjødsel. Bedre drenering av jorda fra midten av århundret, gjorde det igjen lettere for maskiner å bearbeide jorda. Men jordbruksmaskiner var svært kostbart, selv ikke de store bøndene hadde råd til slike investeringer uten hjelp fra andre. Landboforeningen i kommunen fikk et lån fra Selskapet for Norges Vel, for å gå til anskaffelse av noen få maskiner på slutten av 1850-tallet. Disse maskinene sirkulerte rundt på gårdene i bygda mot en avgift. Særlig slåmaskinen gjorde inntog i kommunen. Det var 35 slike her i 1875, noe som var langt fler enn ellers i landet. Antallet såmaskiner var også i sterk vekst i bygda på siste halvdel av 1800-tallet. Miljøet på Bærums Verk kan ha bidratt til den sterke teknologiske veksten i bygda.

Arbeidskraft:

Jordbrukets mange kriser førte til økt urbanisering. Mange utvandret til Amerika eller forsøkte å finne arbeid i Kristiania. I siste halvdel av 1800-tallet blir arbeidskraften dyr og vanskelig tilgjengelig. På sikt førte dette til effektivisering og rasjonalisering av jordbruket. Moderniseringen av jordbruket er både et resultat og en årsak til folkeflukten fra landbruket.

Det var også andre årsaker til den stadig minkende arbeidskraften. I 1854 oppheves loven om plikten til å ta fast tjeneste. Nå fikk flere muligheten til å arbeide utenfor jordbruket som lønnsarbeidere. De tradisjonelle posisjonene i samfunnet som husmenn og tjenere var i ferd med å gå i oppløsning. Fra 1865-1890 gikk antallet husmenn med jord og tjenere i jordbruket ned fra 540 til 180. I samme periode økte antallet husmenn uten jord og dagarbeidere fra 210 til 360.^{34 35} Også barnas bidrag til husholdningen ble mindre etter at fastskolen ble innført i Bærum på midten av 1860-tallet.

Skog og seter:

Omkring 3/4 av bygda var dekket av skog på 1800-tallet. Skogen forsynte befolkningen med nødvendige råvarer, som byggematerialer og brensel. Baron Wedel-Jarlsberg eide ca. 40 % av skogen i Bærum og hadde dermed mye makt. Mange ble tatt for ulovlig hogst i skogen, spesielt fordi de var avhengig av brensel til oppvarming om vinteren. Skogen var en viktig ressurs fordi Kristiania hadde behov for importert ved til fyring om vinteren og Bærums Verk var avhengig av mye trekull til jernproduksjonen.

Setrene ble ofte brukt til fedriften. Kyrene beitet i utmarka og produserte gjødsel, som kunne utnyttes på gårdsbruket. Ofte delte flere gårder på samme seter. Setrene ble gradvis avviklet i siste halvdel av 1800-tallet. Grunnen til dette var

---

³⁴ Myhre 1982: 57.

³⁵ Folketellingene i 0220 Asker.

primært at meieriene som kom på 1870-tallet gjorde det mindre lønnsomt å foredle melken selv. Et annet problem var at melkeproduksjonen foregikk for langt unna byen til at den kunne selges på dagen. Bøndene mistet mye gjødsel i skogområdene rundt setra.

Binæringene:

Mange steder i bygda var det oppstått små grender preget av håndverkere. I bygda var det mange håndverksyrker som f.eks.: Smed, snekker, skredder, skomaker, slakter og salmaker. Bygda hadde flere kalkbruk, møller og sager drevet av håndverkere. Håndverket var som regel en binæring, noe en gjorde ved siden av jordbruk. Særlig embetsmenn likte dårlig tendensen at binæringene tok overhånd på bekostning av jordbruket. Først i 1839 ble det lov å arbeide for kunder i byen. Som regel var det bare i fiskeriyrket, at jordbruk ikke var primærnæringen.

Bærums Verk:

Jernverket på Bærums Verk var en av Norges største bedrifter før 1850 og hadde derfor en dominerende posisjon som et økonomisk sentrum i bygda. Bærums Verk var et stadig voksende selvforsynt samfunn i bygda, men nådde en befolkningstopp i 1855. Jernverket møter en gradvis økonomisk nedgang i tiden etter 1850. Verket var avhengig av skog til brensel og vannkraft til driften av anlegget, derfor beliggenheten i hjertet av Bærum. Jernverket ble gradvis utkonkurrert av utenlandske jernverk på grunn av at det ble mulig å bruke steinkull til smeltingen av jern, samtidig som jernbanen førte til reduserte fraktkostnader. I tillegg til stadig dyrere arbeidskraft, ble det lite lønnsomt å drifte verket videre, dermed ble det nedlagt.

2.3 Befolkning

På samme måte som resten av landet, opplevde bygda en sterk befolkningsvekst i løpet av 1800-tallet. Folketallet økte med 68 % i perioden 1815-65.³⁶

Befolkningen i bygda fortsatte å øke mot århundreskiftet, i motsetning til andre bygder i landet. Dødeligheten gikk ned, som konsekvens av bedre tilgang på mat, færre dødelige sykdommer og bedre medisinsk kunnskap. Da fødselskohortene var i gifteklar alder, var konsekvensene bl.a. en kraftig økning i antall fødsler i bygda. Derfor opplevde vi en ujevn befolkningsøkning, som skjedde i rykk og napp utover på 1800-tallet. Særlig i den andre halvdel av århundret flyttet flere ut av bygda, i forhold til mennesker som flyttet inn. Bygda opplevde uansett en stor befolkningsøkning utover på 1800-tallet, noe som skapte enkelte utfordringer for menneskene her.

Mat og arbeid var mangelvare i bygda på 1800-tallet. Omleggingen til et stadig mer mekanisert jordbruk, førte til økt matvareproduksjon utover i perioden. Moderniseringen innbar også en overgang til pengeøkonomi; mat kunne kjøpes for penger og utført arbeid ble belønnet med penger. Problemet var at både matproduksjon og arbeidsmulighetene i bygda holdt seg stabilt, men var preget av konjunktorene i samfunnet. Særlig krisen i jordbruket i 1846-50 og de økonomiske krisene på 1860-tallet førte til at mange ikke hadde råd til å kjøpe inn den maten de hadde behov for.

Husmannsvesenet:

Husmannsklassen inkluderte mesteparten av befolkningen i bygda. De var eiendomsløse og tilhørte sosial klasse 2, slik Eilert Sundt definerte denne klassen på 1800-tallet. Denne delen av befolkningen måtte leie eiendom og tilhørende jord av eiendomsbesitterene i sosial klasse 1. De måtte yte arbeid eller avgifter til huseieren som betaling. Husmannens økonomiske og sosiale posisjon kunne variere mye innenfor husmannsbegrepets vide rammer. Husmennenes arbeidsoppgaver og yrkesbetegnelser kunne også variere stort.

Enkelte gårdbrukere hadde stort behov for ekstern arbeidskraft på grunn av gårdens størrelse. Husmannsplassene var løsningen for begge partenes behov for arbeidskraft. Gårdeierne fikk jordbruksarbeidere til å dyrke den jorden som krevde hardt arbeide og husmannsfamiliene fikk tilhørighet til både eiendom og jord. Husmennene var en stabil arbeidskraft, som hadde bundet seg til en jordflekk, noe som var svært lønnsomt for bonden. Denne ordningen var på mange måter løsningen på problemet med befolkningsøkning i bygda.

Utover på 1800-tallet ble husmennene stadig mer løsrevet fra både gårdsbruket de tilhørte, samtidig som de i økende grad arbeidet utenfor jordbruket. Stadig flere ble løsarbeidere, som mottok penger som betaling for utført arbeid. Bygda opplevde en stor nedgang i antallet husmannsplasser på slutten av det 19. århundret. Antallet husmann med jord i Bærum sank fra 133 til 55 i løpet av 25

---

³⁶ Folketellingene i 1815 og 1865 i 0220 Asker.

års perioden fra 1865-1890, noe som er en klar indikasjon på endringene i samfunnet.³⁷

Fattigdom:

Asker og Bærum hadde eget fattigvesen som tok seg av fattigdomsproblemene. Fattigdom ble et stadig økende problem i bygda utover på 1800-tallet, fordi flere manglet levebrød og trengte hjelp for å klare seg. Fattige ble forsørget helt eller delvis av fattigkassen, andre unngikk den offentlige støtten og fikk privat hjelp. Andelen fattigunderstøttede familier i bygda vokste sterkt i løpet av de første 2/3 av det 19. århundret og nådde en topp på slutten av 1860-tallet. I 1866 mottok 200 familier i Bærum kommune offentlig støtte fra fattigkassen.³⁸

Det er mange årsaker til at folk trengte støtte fra fattigvesenet, syke og uføre kunne motta slik støtte, det samme kunne omsorgstrengende barn som denne oppgaven handler om. Enkelte unnlot å ta seg fast arbeide ved å unngå å binde seg til langsiktig tjeneste. Slike løsarbeidere kunne midlertidig få støtte fra fattigkassen, selv om dette var uvanlig. Det ble stadig vanskeligere å finne arbeidsplasser i Asker og Bærum. Det ble stadig færre husmannsplasser i bygda utover på 1800-tallet. Det var også stor risiko forbundet med å kjøpe gårdsbruk, dette ville føre til opparbeiding av stor gjeld, som igjen innbar stor usikkerhet for konsekvensene. Den økonomiske krisen på 1860-tallet tydeliggjorde dette.

Fattigvesenet forsøkte å få fattige til å flytte ut på bygda for å spare på utgiftene deres. De kunne også be om at de fattiges hjemsted skulle betale for den økonomiske støtten for bygdas fattige. Enkelte brukte sine barn for å tigge til seg penger eller de sendte sine barn ut i arbeid istedenfor skole, som var obligatorisk. Det ble opprettet fattiggårder på slutten av århundret, først på Dønski fra 1879. Der fikk de fattige et fast sted å være, så de slapp å tigge til seg penger rundt omkring i bygda. Fattigvesenet ga midlertidig eller mer permanent støtte til de som trengte det mest. Flesteparten av de som mottok slik støtte, fikk fattighjelp hjemme på eget bosted.

---

³⁷ Myhre 1982: 85.

³⁸ Myhre 1982: 87.

Kapittel 3: Metode

3.1 Introduksjon

Arbeidet med å finne de omsorgstrengende barna var svært møysommelig og tidkrevende. Metoden som ble benyttet krevde høy grad av nøyaktighet og presisjon for å unngå feilinformasjon i innsamlingsprosessen. For å unngå feil i statistikken var det nødvendig å se detaljert på hvert enkelt barn i alderen 0-15 år og deres familiære posisjon i husstanden de hører under. Oppgaven besto i å filtrere bort alle barn i denne aldersgruppen som bodde i samme husstand som en eller flere av sine biologiske foreldre.

For å oppnå et korrekt utvalg av barn var det nødvendig å gå gjennom hver enkelt folketelling i kommunen for perioden denne oppgaven omhandler. Det dreier seg om folketellingene for årene 1865, 1875 og 1900.

3.2 Fremgangsmetode

Fremgangsmetoden slik det gjort i denne oppgaven er å benytte riksarkivet sin egen søkemotor for å gjøre et utvalg av individuelle barn innenfor kategoriene som er aktuelt for denne oppgaven. Den følgende metoden er benyttet for å gjøre et utvalg for folketellingene i Asker & Bærum for tellingsåret 1865. Tilsvarende fremgangsmetode er også benyttet på de resterende folketellingene i 1875 og 1900.

Jeg går først inn på nettadressen <http://arkivverket.no/Digitalarkivet>. Klikker på lenken til databasevelgeren i menyen øverst på nettsiden. Jeg havner da på nettsidene til digitalarkivet og deres databasevelger. På venstre side av nettsiden er det mulig å velge hvilken database en ønsker å foreta søk på. Jeg velger "Akershus" som fylke, "0220 Asker" som kommune og "Folketeljingar og manntal" i rullegardinmenyen med navn "Kjeldekategori". I rullegardinmenyen som heter "Underkategori" velges året for folketellingen som ligger til grunn for utvalget. I dette eksempelet velges 1865 som aktuell folketelling, her velges 1875 eller 1900 som underkategori, når det senere gjøres utvalg fra disse folketellingene.

Under feltet for dokumentasjon, velges fødselsår i den første rullgardin menyen, i søkefeltet fylles 1861 som fødselsår. I menyen med navn "For fødselsår ta med:" velges +/- 10 år. Dette vil gi med en liste over alle menneskene i folketellingene for 1865 som er født i perioden 1851-1865. Her blir det med andre ord utvalgt alle personer i alderen 0-15 år, som er den aldersgruppen jeg tar for meg i oppgaven. Jeg velger Akershus (40992 personer) som fylke på den neste nettsiden jeg kommer til. Det blir da generert en liste over kommunene i fylket. Klikker siden på lenken for "0220 Asker". Det genereres så en liste over 3260 av totalt 8406 personer fra 1047 forskjellige gårder i distriktet, som er innenfor aldersgruppen på 0-15 år.

Det er behov for ytterligere detaljer for å kunne gjøre et utvalg av de omsorgstrengende barna i kommunen. For å få tilgang til detaljert informasjon om individene, klikkes så på knappen med teksten "Analyse". I menyen nedover velges "Fam.stilling" som kategori og i menyen bortover velges alder som kategori. I feltet for prosent velges "nedover". Krysser siden av en sjekkboks med navn "Vis postane som skjuler seg bak talet". Det blir nå generert en tabell som sorteres etter tilgjengelige kategorier av familiestillinger, disse blir fordelt på tabellens rader. Tabellen har også generert barnas aldersgrupper, som blir fordelt bortover i tabellens kolonner fra 0 til 15 år. Totalt eksisterte det 3260 barn i Asker og Bærum innenfor denne aldersgruppen i tabellen i folketellingen for 1865.

Siden starter arbeidet med å filtrere bort de barnekategoriene som oppgaven ekskluderer. Dette skjer ved å fjerne alle kategorier med barn som bor i samme husholdning som sin biologiske mor eller far.

Noen av familiestillingene er enkle å ekskludere, fordi disse barna er klart i samme husholdning som sine biologiske foreldre. Eksempler på slike kategorier er der hvor familiestillingene er "deres datter" (1256 barn) eller "deres sønn" (1365 barn). Etter bort filtreringen av disse to svært store kategoriene, står vi igjen med et antall på 639 barn i alderen 0-15 i distriktet. Også andre kategorier som deres, hans eller hennes barn er relativt enkle å filtrere bort i henhold til oppgavens avgrensing. Dette gjør at antallet aktuelle barn synker ytterligere, men her begynner det å bli langt mer risikabelt å filtrere bort flere barn. Jeg har derfor valgt å gjennomgå de siste 639 barna ved å gå inn på hvert enkelt individ i folketellingene, for å se nærmere på deres tilhørighet til husstanden. Dette for å ivareta en kvalitetssikring av funnene og med sikkerhet fastslå at ingen barn er feilregistrert. Vi kan dermed fastslå at alle barn som ikke tilhører foreldrenes husstand i folketellingene, har blitt registrert i oppgaven som omsorgstrengende barn.

Etter en gjennomgang av de resterende familiestillingene, kunne jeg ekskludere 358 av de 639 barna fra oppgaven, da det viste seg at de bodde i samme husstand som en av sine biologiske foreldre ved folketellingen i 1865. Det viste seg med andre ord at det eksisterte 281 barn som tilhørte husstander som ikke inkluderte deres biologiske foreldre. Disse barna er dermed registrert i denne oppgaven som omsorgstrengende barn, ved folketellingen i 1865 for Asker og Bærum.

3.3 Kategorisering

Jeg benyttet meg av regneark i Microsoft Excel til registreringen av de omsorgstrengende barna. Etter at de omsorgstrengende barna var identifisert, startet arbeidet med å inndeles dem i forskjellige kategorier. Jeg har benyttet meg av den samme kategoriske inndelingen av de omsorgstrengende barna som Frøydis Bryhn Dahl brukte i sin masteroppgave i 1986.³⁹ Jeg har likevel valgt å nyansere hennes inndeling i fem kategorier. De urelaterte barna er slått sammen

---

³⁹ Dahl 1986.

med fattiglemmer som ble understøttet av fattigkassen, fordi det dreier seg om svært få barn. Jeg har også en kategori for barn på institusjon, en kategori som først gjorde seg gjeldende under folketellingen i 1900. De omsorgstrengende barna i denne oppgaven er således inndelt i følgende kategorier; barnetjenere, barn hos slekt, fosterbarn, legdebarn, institusjonsbarn og til slutt fattiglemmer og urelaterte barn.

Etter å ha sett på husstandsstrukturen hos hvert enkelt av individene, ble de plassert inn i en av de fem kategoriene, ettersom hvor de passet best inn. Noen av barna var i spesielle tilfeller vanskelig å plassere i en kategori, særlig der hvor de hadde flere roller. Et eksempel på dette var hvis barnet bodde hos slektninger, men likevel hadde en yrkesbetegnelse, som for eksempel tjenestepike i husstanden. I slike tilfeller har jeg prioritert slektskapsbåndet foran deres yrke.

Andre eksempler på tilsvarende problemstillinger er om barnet mottar omsorg fra stefar eller stemor og ikke bor sammen med noen av sine biologiske foreldre. Kategorien av stebarn passer egentlig inn under min definisjon av omsorgstrengende barn, fordi det er barn som bor i en annen husstand enn sine egne biologiske foreldre. Jeg har likevel valgt å kutte ut stebarn helt fra oppgaven, fordi de strengt tatt ikke var direkte omsorgstrengende. Dette fordi noen hadde tatt på seg foreldrerollen i kraft av deres inngåtte ekteskap med en av barnas biologiske foreldre.

Ved en gjennomgang av barnas familiestillinger fant jeg enkelt ut om barnet bodde hos slektninger og hvilket biologiske bånd de hadde til denne husstanden. Dette gjelder særlig barn hos slekt, hvor familiestillingene gjerne hadde betegnelser som "deres Barn Datter" eller "deres Dattersøn". Når det gjelder kategorien med fosterbarn, var familiestillingen ofte omtalt med titler som "Opfostringsbarn" eller "Pleiebarn". De resterende kategoriene var ofte vanskelig å definere, ved og bare benytte seg av familiestillinger isolert for seg selv. Særlig i kategoriene med barnetjenere og legdebarn, manglet barna ofte definerte familiestillinger i folketellingene. De hadde derimot ofte utfylt en kolonne som beskrev deres yrke, noe de fleste andre barn manglet. Barnetjenere hadde ofte en yrkesbetegnelse som kategoriserte disse barna som eksempelvis Barnepike eller Tjenestepige i husstanden. Noe som levnet liten tvil om deres funksjon i husholdningen som en tjenesteyter. Legdebarn hadde ofte en yrkesbetegnelse som Lægdslem eller Lægdsbarn. Barn på institusjon hadde en tydelig definert tilhørighet til deres institusjon, de var dermed enkle å kategorisere. Til slutt har vi oppsamlingskategorien med fattiglemmer, losjerende og urelaterte barn. Denne kategorien var svært variert. De hadde enten registrert familiestilling eller yrkesbetegnelse i folketellingene. Logerende var en mye brukt familiestilling i denne kategorien, imens Fattiglem var den mest vanlige yrkesbetegnelsen hos disse barna. Denne kategorien inneholder også andre omsorgstrengende barn, som passet dårlig inn noe annet sted.

3.4 Digitalarkivet

Hver enkelt folketelling har sine egne unike felter registrert på hver enkelt person. Likevel er det noen felter som går igjen i mange av folketellingene, som gjør identifisering av individene enklere. Siden digitalarkivet er en database, har naturlig nok hvert enkelt individ en unik identifikasjonsnøkkel registrert på seg, noe som gjelder hver enkelt folketelling. Denne identifikasjonsnøkkelen er spesifikk for den gjeldende folketellingen og er alltid et numerisk tall.

Digitalarkivet er en database som er bygd opp slik at identifikasjonsnøkkelen er en lenke, som vil generere en liste over de andre medlemmene i samme husholdning som den valgte personen. Det er dermed enkelt og skaffe til veie en oversikt over sammensetningen av husholdningen til hvert enkelt individ.

Dessverre er ikke denne identifikasjonsnøkkelen gjort søkbar, noe som i stor grad kompliserer gjenfinningen av individene i folketellingene. Dette vil i praksis si at senere gjenfinning av enkeltindividene i folketellingene er komplisert, fordi direkte lenking ikke fungerer. En må istedenfor søke etter personen på nytt ved hjelp av søkeord på personens etternavn, fornavn, navn på bosted eller liknende. Eventuelt kan en generere en liste sortert på f.eks. familiestillinger på nytt og arbeide seg videre derifra. Det er pr. dags dato ikke mulig å søke direkte på identifikasjonsnøkkelen i digitalarkivet. Mitt ønske for den fremtidige historieforskningen er at dette blir gjort noe med, slik at neste versjon av digitalarkivets database blir langt mer effektiv.

Et annet problem med digitalarkivets database som gjorde arbeidet langt mer tidkrevende, er tidsbegrensingen på de genererte listene fra arkivets database. Etter at databasen har generert en liste over individer fra en folketelling, fungerer alle lenkene som normalt en liten stund. Etter ca. 30 minutter virker ikke lengre de filtrene som tidligere avgrenset søket på personen, dermed inkluderes alle individer som egentlig var filtrert bort tidligere i prosessen. Etter en viss tid må en dermed starte hele bortfiltreringen på nytt, for på nytt å få prosessert gyldige lenker. I mitt arbeid med å utvelge de omsorgstrengende barna, har jeg måttet gjenta prosessen til det kjedsommelige, for å unngå ukorrekte data. Dette har gjort arbeidet mer tidkrevende, i tillegg så har det gitt større feilmargin i arbeidet med kildeutvalg.

Et eksempel på dette er arbeidet med å lage lister basert på familiestillingene i lokalsamfunnet. Hver enkelt familiestilling har først et unikt nummer, deretter navnet på familiestillingen og til slutt antallet individer som tilhører den spesifikke kategorien. For eksempel; fra folketellingen i 1865 er det valgt ut lister basert på familiestillingen til alle barn i alderen 0-15 år. Aldersgruppen over 15 år er dermed filtrert bort på forhånd, før denne listen er generert. For eksempel i kategori nr. 40 ("Enkens sønn"), har jeg listet opp 5 individer som har nettopp denne familiestillingen. Like etter at listene er generert, ønsker jeg muligens å se flere detaljer på hver av disse 5 barna når jeg klikker på deres antall. Hvis derimot listen har vært åpen en viss tid i min nettleser, vil jeg få detaljer på 7 individer når jeg klikker på lenken. Databasen "glemmer" at jeg valgt bort de to personene som er over 15 år og inkluderer alle personer som har familiestilling nr. 40 ("Enkens sønn").

Alle spesifikke søkekriterier hadde dermed en form for tidsutløp, noe som skapte en viss feilmargin på dataene. Jeg var dermed nødt til å regenerere alle lister fra begynnelsen, etter en viss tid. I tillegg var det nødvendig å kontrollere at alderen på de utvalgte individene ikke hadde oversteget den maksimale alderen på 15 år.

Databasen har heller ingen mulighet for å lagre søkene, slik at en enkelt kan finne igjen et spesifikt søk ved fremtidig gjenfinning. Slik lagring av spesifikke søk ville fjernet mulighetene for feilmarginer helt og gjort alle tabellene helt sikre mot uønskede modifiseringer.

Digitalarkivet har visstnok muligheten til overføring av tabellen i DIF-format til for eksempel Excel for videre bearbeiding av dataene. Denne funksjonen, som står beskrevet etter de genererte trefflistene, fungerte ikke i det hele tatt. Den eneste metoden for en sikker overføring av data til Excel, var ved å markere dataene til hvert enkeltindivid i trefftabellen. Denne informasjonen kunne siden limes inn i Excel sine regneark. Ofte måtte dataene flyttes på i dette regnearket, for at de utvalgte personene skulle ha korrekte data i riktig kolonne. Dette var den sikreste metoden for arkivering av funnene i digitalarkivets database og metoden som ble benyttet under innsamlingsprosessen.

Disse problemene viser at det er på høy tid at Riksarkivet moderniserer sitt digitalarkiv, slik at det blir mulig å lagre databasesøk, uten at søkeordene blir tidsavbrutt. Dagens løsning vil føre til større feilmargin hos historikere og slektsforskere, under deres bearbeiding av data. De må nå til stadighet kontroll sjekke sine innsamlede data, for på unngå ugyldige data. Både database- og webteknologi har kommet langt siden digitalarkivet ble publisert. En effektivisering og modernisering av dagens løsning kan umulig være for tidkrevende eller kostnadsfull å realisere for den norske stat. En slik investering vil sikre den norske kulturarven i langt større grad enn dagens løsning.

3.5 Husstand

Når en benytter lenken i identifikasjonsnøkkelen, generes en liste over alle individene i husstanden til den valgte personen. Primærpersonen i husstanden har personnummer 1, siden har hver enkelt person i husstanden sitt egne personnummer. Dette nummeret er rangert etter deres betydning og ofte etter deres biologiske slektskapsbånd i henhold til primærpersonen.

Øverst i listen står familiens overhode, som regel benyttes her familiestillingen hf (husfar). Etter dette kommer normalt sett hans kone. Siden listes det opp deres biologiske barn, sortert etter alder. Til slutt kommer de andre personene i husstanden, dette kan være tjenere, arbeidere, fosterbarn eller andre roller i husstanden. De omsorgstrengende barna er ofte listet opp slik mot slutten av husstandens medlemmer. Dette varierer stort mellom de ulike folketellingene og hvor møysommelige den som har registrert husstandene under folkeregistreringene har vært.

En husstand defineres gjerne som personer som bor under samme tak. I folketellingene tilhører hver husstand et sogn. Denne oppgavens undersøker alle de tre sognene i bygda; Asker, Vestre Bærum og Østre Bærum. Husstanden

tilhørte også en gård, denne hadde et unikt matrikkelnummer. De større gårdene kunne ha flere bruk som sto oppført som egne husholdninger i folketellingene. Hver enkelt husholdning hadde også registrert deres tilhørighet i sognet med sitt distrikts nummer, skoledistrikt og prestegjeld.

I de fleste tilfeller vil det være enkelt å få et raskt overblikk over konstellasjonen i husstanden. I mitt tilfelle har dette vært noe tidkrevende, mest fordi de fleste av husstandene i denne oppgaven har vært utradisjonelle med få eller ingen biologiske bånd. Unntaket er naturlig nok kategorien med barn hos slekt. I en del tilfeller har patronymikon og distanse i alder vært benyttet til identifisering av slektskapsbånd. Dette har særlig vært viktig der det mangler en tydelig definisjon av barnets familiestilling i henhold til resten av husholdningen.

3.6 Oppsporing av biologiske foreldre

En kan se av patronymikonet om barnet er sønn eller datter av husfaren i husstanden. For eksempel heter en av tjenestepikene fra 1865 folketellingen Petra Andersdatter, hun er derfor sikkert datter av en mann med fornavnet Anders. Husfaren i hennes husstand heter Kristian Eriksen og videre kan vi se at det ikke eksisterer en person med fornavnet Anders i hennes husstand. Vi kan derfor med sikkerhet slå fast at hennes biologiske far ikke er en del av hennes husstand.

Hennes biologiske foreldre er vanskelig å spore opp, fordi det eneste sporet vi har å gå etter er hennes etternavn, som hun har nedarvet fra sin fars fornavn. I folketellingen for 1865 er det 131 personer som har fornavnet Anders i Asker og Bærum. En kan filtrere bort en del av disse, ved å velge bort de som er for unge i alder til å være hennes biologiske far. Hvis jeg regner med at en må være minst 12 år og som oftest over 18 år for å kunne bli far til et barn. Vi står dermed igjen med 92 personer som kan være far til Petra Andersdatter. Fortsatt er antallet med potensielle fedre meget høyt og det vil være så godt som umulig å kunne stadfeste med 100 % sikkerhet hvilken av disse personene som er hennes biologiske far. En annen usikkerhetsfaktor ligger i at hennes biologiske far kan være bosatt eller registrert i 1865 folketellingen i et annet distrikt enn Asker og Bærum i denne folketellingen. Begge disse uvisse faktorene gjør det så godt som umulig å gjenfinne hennes biologiske far, uten å komme med visse gjetninger i forhold til bosted eller hvilken sannsynlig alder hennes biologiske far befinner seg i. Forrige folketelling var 30 år tidligere, denne vil ikke være til stor hjelp når det gjelder å stadfeste nyere slektskapsbånd, som er mindre enn 30 år.

En gjenfinning vil være svært mye enklere i andre tilfeller, der etternavnet er av den sjeldnere typen. Et annet eksempel fra folketellingen i 1865 er fattiglemmen Julius Augustusen, som har et etternavn som er langt mer uvanlig. Gjenfinningen av hans biologiske foreldre vil kreve langt mindre arbeide, dessuten vil resultatet på funnet ville være av langt mer sikker karakter. Dette primært fordi fornavnet Augustus eller August var langt sjeldnere enn Anders i det norske bondesamfunnet.

Når det gjelder alder er det plausibelt å anta at foreldrenes alder er rundt 20-30 år over sine barn, som er omtrentlig mellomrommet mellom generasjonene. De

fleste giftemål på 1800-tallet skjedde når paret var i første halvdel av 20-årene. Seksuell omgang før ekteskapet var uvanlig, det samme gjaldt bruk av prevensjon. Kvinnene er på sitt meste fertile når de befinner seg i 20-årene og tidlig 30-årene. Dette taler for at de fleste fikk sine barn når de befant seg i aldersgruppen 20-35 år i Norge på 1800-tallet. Det fantes selvfølgelig mange unntak fra denne statistikken. Det eksisterte både lokale og regionale variasjoner, i tillegg til at det i enkelte år var en langt høyere fødselsrate enn normalt.

Menn kan befrukte kvinner uansett hvilken alder de befinner seg i. Vi har flere eksempler på at eldre velstående menn giftet seg med yngre kvinner på 1800-tallet, men stort sett var ektefellene i samme aldersgruppe. Dette betyr at faren til barnet kunne være i 60-årene, imens moren kunne være under 40 år og fortsatt i fertil alder. Fordi en bruker patronymikon til å spore opp biologiske fedre, kan fars store sprang i alder gjøre oppsporingen vanskeligere. I valget mellom to potensielle fedre, er det mest sannsynlig at faren til barnet var 25 år høyere i alder, i forhold til en annen potensiell far som var 60 år eldre.

I oppgaven har jeg vært nødt til å ta flere slike sannsynlighetsbetraktninger for å spore opp biologiske foreldre, men i de fleste tilfeller kan jeg med rimelig sikkerhet fastslå de biologiske båndene mellom foreldre og barn. Det er ofte ikke nødvendig med sikkerhet å kunne fastslå slektskapsbåndet til barnets biologiske foreldre. Denne oppgaven dreier seg primært om å spore opp barn, som bor i en annen husstand enn sine biologiske foreldre. Dette for å kunne se på de statistiske dataene over hvordan disse barna fordelte seg i lokalsamfunnet. Senere skal vi se at den egenproduserte databasen har vært til stor hjelp under arbeidet med oppsporingen av barnets biologisk foreldre.

3.7 Sosiale klasser

En vesentlig del av oppgaven er å spore opp hvilken sosial klasse de omsorgstrengende barna tilhørte. Som metode har jeg valgt å benytte meg av samme fremgangsmåte som Frøydis Bryhn Dahl tok i bruk i sin oppgave. Hun baserte seg igjen på samme inndeling som Eilert Sundt i sin tid tok i bruk.⁴⁰ Bondesamfunnet ble inndelt etter deres eiendomsforhold til jorden. Sosialklasse 1 består av den mer privilegerte delen av befolkningen. Det vil si de som på en eller annen måte eide jord eller eiendom. De var gjerne gårdbrukere, bedriftseiere eller embetsmenn og hadde som regel viktige posisjoner i samfunnet. De hadde både rikdom og langt mer makt enn resten av befolkningen, som tilhørte sosial klasse 2.

Befolkningen som tilhørte sosial klasse 2 var preget av sitt avhengighetsforhold til de som befant seg i sosial klasse 1. De fungerte ofte som husmenn eller leilendinger, som var avhengig av å leie eiendom eller jord av den privilegerte delen av befolkningen. Klasse 2 besto av håndverkere, husmenn og småbrukere. Mot slutten av 1800-tallet besto denne klassen i økende grad av lønnsarbeidere i industrien, dette skjedde i takt med at jordbruket fikk stadig mindre betydning.

---

⁴⁰ Dahl 1986: 31.

Særlig tydelig var dette i folketellingene i 1875 og 1900, der vi ser en økende fragmentering av ulike yrkesgrupper. Særlig yrkesbetegnelsene i 1900-folketellingen gjør det umulig å fortsette en inndeling i to sosiale grupper, fordi fremveksten av en middelklasse har blitt stadig mer tydelig. De tradisjonelle yrkeskategoriene hadde gradvis fått mindre betydning, til fordel for mer mangfoldig samfunn, der mange ser ut til å ha en mer spesifikk funksjon.

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke den tradisjonelle inndelingen i to sosiale klasser som gjelder for jordbrukssamfunnet. I stedet for å fortsette differensieringen og inndelingen av samfunnet i to sosiale klasser, har jeg istedenfor valgt å se bort fra folketellingen i 1900, dette fordi den skiller seg såpass mye fra tidligere tellinger. Jeg ser derimot på folketellingene i 1835, 1865 og 1875 for å spore opp hvilken sosial klasse husstandene tilhørte.

For å gjøre et utvalg og gjøre en korrekt inndeling av husstandene som barna tilhørte, har jeg sett på yrkesposisjonen til overhodet i husstanden. Selveiere, gårdeiere, bedriftsledere, storbønder og ansatte i høystatusyrker som krever utdanning er kategorisert som sosial klasse 1. Husmenn og mennesker i lavstatusyrker som ikke hadde krav til formell utdanning er kategorisert som sosial klasse 2. Som regel besto dette av mennesker i tjenesteyrker og håndverkere. Jeg har ikke tatt for meg yrkesposisjonene til alle medlemmene i husstanden, men kun tatt for meg husfaren eller husstandsoverhodet sin sosiale posisjon. I de tilfellene der husfaren ikke var i live, hadde ofte husmoren arvet mannens posisjon, med mindre eldstesønnen hadde overtatt hans posisjon. Deres posisjon og yrke er så brukt for å inndele husstanden i korrekt sosial klasse. Sentralt står også klasseinndelingen hos barnets biologiske foreldre, der dette har latt seg spore opp i databasen. Dette står omtalt i avsnittene for barnets utvikling og i gjennomgangen av deres bakgrunn.

3.8 Folketellinger

I avsnitt 3.2 beskrev jeg hvilken fremgangsmetode som er tatt i bruk, for å gjøre utvalgene av individuelle barn som kan klassifiseres som omsorgstrengende. Disse barna er deretter plassert inn i 6 distinkte kategorier, avhengig av deres tilknytning til husstanden de tilhørte ved tidspunktet for folketellingene. Jeg ønsker nå å redegjøre for spesielle kjennetegn i de ulike folketellingene, som ligger til grunn for denne oppgaven.

1835:

All Statistikk og data fra folketellingen i 1835 er hentet fra oppgaven til Frøydis Bryhn Dahl. Funnene baserer seg direkte på hennes gjennomgang av de omsorgstrengende barna for dette året. Denne oppgaven belyser først og fremst utviklingstendensene hos de forskjellige kategoriene fra og med denne folketellingen. Bidraget mitt strekker seg således videre fra dette grunnlaget, uten at jeg har hatt direkte tilgang til digitalarkivets database, som pr dags dato ikke inneholder denne databasen. Når dette er sagt, har jeg likevel tilgang til hennes data gjennom min egenproduserte database, slik det blir beskrevet senere i avsnitt 3.10. Jeg har benyttet meg av denne databasen for å ta stikkprøver over enkelte av funnene til Frøydis Bryhn Dahl, for og kontroll

sjekke at hennes funn fortsatt har gyldighet. Tilsynelatende har lite endret seg i løpet av de siste 28 årene siden hennes hovedoppgave ble skrevet, i alle fall i henhold til mine egne funn.

1865:

Folketellingen i 1865 inneholder elementer som gir oss sentral informasjon om husstanden og hvilke personer som tilhører denne. Det følgende beskriver de tilgjengelige opplysningene hos digitalarkivet. Først står det opplistet informasjon om husstandens tilhørighet til bygda; Vi ser først et distriktsnummer, deretter navnet på skoledistriktet som personene i husstanden tilhørte. Vi ser så navnet på sognet, siden navnet på prestegjeldet som gården tilhørte og til slutt selve navnet på gården. Etter denne informasjonen om gården, er alle personene som tilhører husstanden listet opp, de har alle et personnummer sortert etter deres plassering i husholdningen.

Den første kolonnen gir hver enkelt person en unik identifikasjonsnøkkel, i form av en link, som beskrevet i avsnitt 3.4. Siden kommer personnummeret, som angir personenes plassering i husholdningen. Deretter kommer informasjonen som er mest sentral for enkeltindividene; som deres fornavn, etternavn, familiestilling, yrke, sivilstand, alder, kjønn og personens fødested. I mange tilfeller er det også registrert gårdens størrelse, ved å se på antall husdyr og kvantiteten på matvarene i husholdet. Dette er registrert som tilleggsopplysninger hos husfaren. Enkelte individer har også en kommentar tilføyd i folketellingen.

Folketellingen i 1865 står meget sentralt i den egenproduserte databasen, som vi skal se på i avsnitt 3.10. Her er personene i husstanden lenket opp mot hverandre på en annen måte enn vi ser i databasen til riksarkivet.

1875:

Folketellingen i 1875 er gjort på svært lik måte som ved forrige registrering 10 år tidligere. Likevel er det noen små forskjeller i feltene; Husstanden er beskrevet med kretsnummer, som tilsvarer distriktsnummer fra folketellingen i 1865. Så kommer herad, det vil si kommune. Dette blir etterfulgt av bostedsnummer og bostedsnavn, noe som er unikt for hver enkelt husholdning i bygda. Til slutt har gården fått tildelt ett unikt nummer, som inkluderer alle gårdens bygninger.

Personene ble registret med fornavn, etternavn, familiestilling, sivilstand, yrke, fødselsår, kjønn og deres fødested. Til forskjell fra forrige folketelling var det ikke registret deres alder, men deres fødselsår. En konvertering til alder var dermed nødvendig før analysen. Det var også registret deres bostatus i husholdet.

1900:

Flere ting var annerledes ved innregistreringen av folketellingen i 1900. Først og fremst var bygda oppdelt i to kommuner, slik de også er oppdelt i dag. Asker og Bærum hadde nå separate folketellinger, som tydeliggjorde at de var to separate distrikter.

Husholdningen hadde først registret en personliste, som beskriver nummeret på husholdningene med fastboende personer. Neste kolonne viser herad, det vil si kommunene (Asker eller Bærum). Deretter fulgte husstandens videre tilhørighet til kommunen, ved hjelp av kretsnummer, gårdsnummer, bruksnummer, navnet på gården og til slutt informasjon om flere bygninger tilhørte husholdningen. Nytt av denne registreringen var informasjon om antall personer til stede, opptelte personer og antall som egentlig tilhørte husstanden. Videre ble det også registrert om andre verdier som tilhørte husstanden, i form av korn, poteter o.l.

Personene som tilhørte husholdningen var registrert tidligere med fornavn, etternavn, kjønn, familiestilling, sivilstand, yrke, fødselsår og deres fødested. Nytt av denne folketellingen var registreringen av personenes nasjonalitet og hvilke trossamfunn de tilhørte, en klar indikasjon på større grad av mobilitet og mangfold i samfunnet mot slutten av 1800-tallet.

3.9 Kirkebøker og Matrikler

Kirkebøkene og matriklene inneholder offentlig informasjon som ikke var en del av folketellingene. Disse kildene gir historieforskningen verdifull tilleggsinformasjon om menneskenes livsforløp i tidligere tiders samfunn. I denne oppgaven har disse kildene særlig bidratt med informasjon om barnas bakgrunn og videre muligheter.

Kirkebøkene består av lister over døpte barn, vielser, dødfødte og begravelser for Asker og Bærum. Kirkebøkene stopper dessverre opp i 1878, dermed blir videre funn langt mer vanskelig.

Dåpslistene har belyst barnets fornavn, patronymikon, kjønn, fødselsdato og dato for deres dåp. Listene gir også opplysninger om deres biologiske foreldre og om barnet var født utenfor ekteskapet og således hadde status som uekte. Denne detaljerte informasjonen finner en ikke i folketellingene, derfor har dåpslistene stått særdeles sentralt i denne oppgavens leting etter barnas bakgrunn.

Listene over vielsene i bygda gir oss kunnskap om både bruden og brudgommen. Informasjon om deres bosted, fornavn og patronymikon/etternavn står sentralt. Datoen for vielsen er naturligvis også registrert. Listene inneholder også merknader over hvilken kirke vielsen fant sted, deres tidligere forhold til kirken, som tidligere giftemål, tidligere dåp av eget barn, sykdommer, trosretninger eller andre opplysninger om deres forhold til kirken. Disse merknadene kan gi svært grundig bakgrunnsinformasjon om begge ektefellene, noe som har vært nyttig i arbeidet med denne oppgaven.

Listene over dødfødte og begravelser har begge hatt en sentral posisjon når det gjelder å beregne personers levealder. Listene over dødfødte inneholder svært få personer (under 500) og gir mangelfulle tilleggsopplysninger. Begravelseslistene gir derimot svært verdifulle opplysninger om personen; deres navn, kjønn, bosted, sivil status, yrke, alder, dødsdato, begravelsesdato og dødsårsak. Vi finner også opplysninger om relaterte personer som deres ektefelle, mor og far. Begravelseslistene sier en hel del om livsforløpet til personen, men mangler informasjon om f.eks. deres egne barn.

Matriklene inneholder først og fremst opplysninger om husstandene og annen eiendom i bygda. Det vil si informasjon om hvem som står oppført som eier av eiendommen, dens areal, tilhørende jord, bruksnummer og navn på gårdsbruket. Disse opplysningene har lite å si for denne oppgaven, derfor har matriklene vært en overflødig kilde.

3.10 Lenkede data

Sommeren 2008 fikk jeg tilsendt en CD-R fra Eli Fure. Den inneholdt det innsamlede råmaterialet fra de ulike kildene fra Asker og Bærum fra perioden 1801-1878. Platen besto av flere mapper med de innsamlede rådata, som Eli Fure manuelt har transkribert ut ifra de eksisterende kildene for distriktet.

Størstedelen av materialet ble samlet inn på 1980-tallet, imens lenking og relasjoner ble utført i løpet av første halvdel av 1990-tallet.

Innsamling og bearbeiding av data:

Vedlagt til datamaterialet, var det også dokumentasjon på hvordan kildematerialet ble innsamlet og bearbeidet. Dette dokumentet er Appendix 2 til oppgaven.⁴¹ I følge dokumentet er kildematerialet registrert, bearbeidet og tilrettelagt i årene 1982-1989. Folketellingene fra 1815, 1825 og 1835 ble registrert og korrigert av Eli Fure og Frøydis Bryhn Dahl ved Historisk institutt på Universitetet i Oslo i perioden 1982-84. Universitetet i Bergen bidro med folketellingen fra 1801.

Registreringsentral for historiske data (RHD) har også bidratt på flere måter. De har registrert inn folketellingene fra 1865, senere også folketellingene fra 1975. Av disse er det dessverre bare 1865-tellingen som er en del av databasen. RHD har også digitalisert kirkebøkene fra 1814-1878 for distriktet. Jeg har fått tilgang til digitaliserte lister fra kirkebøkene over døpte, viede, dødfødte og begravelser.

Eli Fure har alene innsamlet materialet fra Jordskatten i 1802 og ikke minst matriklene for årene 1826, 1838, 1866/67 og 1888. Dette arbeidet foregikk i perioden 1985-88.

Under lenkingsprosessen har Eli Fure fått mye assistanse fra Lars Nygaard ved Universitetet i Oslo. Nygaard har spesielt bidratt med datateknisk assistanse i forhold til koding av relasjonsbetegnelser (1984-90) og utvikling av de tekniske

---

⁴¹ Appendix 2: Dokumentasjon av lenkede persondata fra Asker og Bærum 1814-1878.

systemene som var nødvendige for å lykkes i en demografisk lenking av kildematerialet.

Det innsamlede materialet ble lenket av Eli Fure med programvaren Demolenk i perioden 1990-92. Det var på dette stadiet at personene fra kildene ble lenket til forskjellige begivenheter de var en del av. Lars Nygaard utførte kvalitetskontroll av dataene i perioden 1993-95.

Våren 1995 ble all tilgjengelig data importert inn i relasjonsdatabasesystemet Ingres. Dette systemet hadde flere svakheter og krevde en dedikert datamaskin på Universitetet i Oslo. To år senere blir systemet nok en gang eksportert og importert inn i databaseprogramvaren SAS System.

Eli Fure brukte de neste årene på ny bearbeiding og analyse av dataene i SAS System. Dette arbeidet pågikk i perioden 1997-2001 og resulterte i flere publiserte artikler, som igjen dannet grunnlaget for hennes doktoravhandling.

Jeg mottok alle innsamlede data på en CD-R plate fra Eli Fure i 2008. Arbeidet med å bearbeide og omstrukturere disse filene med rådata ble påbegynt i 2011. Filene var fordelt på 6 mapper; 1-Raadata, 2-Kodefiler1, 3-Lenkingsdata1, 4-Kodefiler2, 5-Lenkingsdata2 og 6-Forskningsdata.

Strukturen av innsamlet materiale:

1-Raadata inneholder 14 tekstfiler som utgjør rådatagrunnlaget for Eli Fures lenkede datasett fra Asker og Bærum prestegjeld 1814-1878. Filene inneholder kirkebøkene med listene over døpte, dødfødte, viede og begravde for perioden 1814-78. Videre inneholder katalogen folketellingene for 1801, 1815, 1825, 1835 og 1865 (med nominativ tellingsgrunnlag fra årene 1815-1835). Katalogen inkluderer også jordskatten i 1802, de trykte matriklene i 1838 og 1886, pluss forarbeidene til disse matriklene fra ca. 1826 og 1863. Alle filene er i Demoreg-format. Filen kilder.doc dokumenterer en rekke detaljegenskaper ved disse 14 filene og er vedlagt som Appendix til oppgaven.⁴²

2-Kodefiler1 består av kodefiler for yrke, sivilstand, familierelasjoner, dødsårsak og kjønn, i tillegg til filer med de standardiserte for- og etternavnene. Alle filene er i *.iso format, tilrettelagt for import i SAS-systemet. Tilhørende *.sas filer er også inkludert, fordi de navngir datafilenes kolonner. Noen av filene herfra er en del av min egenproduserte FileMaker database, men bare de som ikke ble korrigert i 4-Kodefiler2.

3-Lenkingsdata1 inneholder filer som var et resultat av lenkingen og den foreløpige koblingen i 1994-95. Alle filene er i *.iso format for import til. De tilhørende programfilene for selve importen (*.sas filer) er også en del av mappen, siden de navngir feltene i datafilene.

4-Kodefiler2 inkluderer nye versjoner av en del filer fra 2-Kodefiler1, som ble modifisert etter korreksjoner og endringer i perioden 1998-2000. Endringene i

---

⁴² Appendix 2: Dokumentasjon av lenkede persondata fra Asker og Bærum 1814-1878.

yrkeskodefilene skyldes at noen yrkesbetegnelser ble korrigert under lenkingsarbeidet. Det er disse kodefilene som har utgjort grunnlaget for min egenproduserte database og i tillegg til kodefilene fra 2-Kodefiler1 som ikke ble modifisert i perioden 1998-2000.

5-Lenkingsdata2 består også av modifiserte filer, men denne gangen fra 3-Lenkingsdata1. Disse filene er også resultat av feilrettinger i analyse- og forskningsperioden 1998-2000. Enkelte feil i den tidligere lenkingen ble rettet opp, resultatet ble importert på nytt til SAS-systemet.

6-Forskningsdata er den siste mappen og inneholder filer produsert av Eli Fure som et resultat av hennes forskningsarbeid i 1997-2001. Katalogen består av bearbejninger av kodefilene og filene med lenkingsdata i katalogene 2, 3, 4 og 5. Filene var opprinnelig filer fra SAS, som har blitt eksportert til tekstfiler.

3.11 Egenprodusert database

I 2011 startet arbeidet med å konstruere en selvstendig database, som baserer seg på kildematerialet som Eli Fure hadde skaffet til veie. Ved å samle inn, analysere, lenke og kvalitetskontrollere data over en årrekke, konstruerte hun i samarbeid med Lars Nygård en database. Deres database har stadig vært modifisert og jeg fikk tilgang til resultatet i 2008, som beskrevet i forrige avsnitt. Jeg fikk tillatelse til å bearbejde de selvstendige filene videre til eget bruk, ett arbeid som har vært svært tidkrevende og krevd svært mye egeninnsats.

Prosjektet begynner:

Arbeidet med databasen startet for fullt på sommeren i 2011. Konstruksjonen var en fulltidsjobb som tok omkring 6 måneder å fullføre. Jeg brukte den første tiden på å få oversikt over mapper og filer på den tilsendte CD-R platen og begynte å tegne opp skjelettet av hvordan jeg ønsket å designe databasen.

Jeg hadde et møte med Eli Fure i september 2011, der vi diskuterte hvordan hennes innsamlede materiale var organisert og hvordan jeg kommer til å arbeide videre med konstruksjonen av egen database. Hun fortalte at en person fra Universitet i Tromsø hadde brukt hennes materiale til å konstruere en database i Microsoft Access, men hun mente at denne basen hadde en del tekniske feil og designproblemer. Hun ga meg filene til denne basen, slik at jeg kunne bruke det til mitt eget arbeide med denne oppgaven. Jeg vurderte å ta i bruk denne basen til mitt videre arbeide, men tok likevel en avgjørelse på å se helt bort fra dette materiale, dette fordi jeg ikke hadde muligheten til å kvalitetskontrollere alle ledd. Jeg avgjorde at jeg ville konstruere en uavhengig database, hvor alle ledd ville bli kvalitetssikret, for å unngå feilmarginer i oppgaveskrivingen og skape gyldige forskningsresultater.

Jeg har bakgrunn fra Den Polytekniske Høyskolen (1996-98), der jeg lærte noe teori om hvordan databaser er konstruert. Likevel måtte jeg sette av mye tid på å sette meg inn i hvordan relasjonelle databaser er konstruert, ved å lese bøker og se opplæringsvideoer fra Lynda.com. Dette for å lære hvordan en konstruerer sin egen funksjonelle database i programmet FileMaker for Mac OS X.

FileMaker er utviklet av FileMaker Inc. Programmet integrerer en databasemotor med et GUI-basert grensesnitt, som gjør det mulig å endre databasen ved å dra nye elementer inn i oppsett, skjermer eller skjemaer.

Konvertering og opprydding av data:

Jeg begynte arbeidet med å bearbeide rådatafilene ved å importere de inn i BBEdit, som er en profesjonell teksteditor. Filene var originalt lagd med 7-bits ASCII tegnsett, med LF Linjeskift for Unix. De måtte konverteres til et mer moderne format, som ivaretok formateringen av dataene og sørget for å bevare særlig bokstavene Æ, Ø og Å.

Hver enkelt fil ble importert og konvertert til BBEdit på denne måten. Dokumentene viste seg å inneholde en rekke tegn og symboler, som SAS-systemet hadde plasser inn i dokumentene i prosessen med å konstruere den tidligere databasen. Det var derfor nødvendig med en opprydding av all tekst i hvert enkelt dokument. Programmet har gode funksjoner for å søke og erstatte tekst og tegn, en funksjon jeg måtte benytte meg av hyppig under arbeidet med å fjerne restene av SAS. Hvert dokument ble siden kontrollert, for å passe på at jeg ikke slettet sentral informasjon.

Etter rensingen av filene, startet arbeidet med å skille verdiene i dokumentene fra hverandre. Hver registrerte person eller begivenhet sto på en egen linje og alle de registrerte verdiene var skilt fra hverandre ved bruk av dobbelt mellomrom. Jeg benyttet meg igjen av programmets funksjon for søk og erstatt tekst og kunne på den måten kjøre gjennom hele dokumentet på en gang. Jeg erstattet alle dobbelt mellomrommene med semikolon, slik at alle verdiene ble separert med et gyldig og spesifikt symbol, som jeg med sikkerhet visste ikke sto blant verdiene i teksten. Til slutt lagret jeg filene som *.CSV dokumenter.

CSV står for Comma Separated Values og brukes til å separere verdier fra hverandre i rene tekstdokumenter. Etter at alle rådatafilene var konvertert, renses og fått sine verdier separert, ble de lagret som nye filer med samme navn som tidligere, men nå som *.CSV filer. Disse filene ble så importert til regneark i Microsoft Excel. Under importeringen til Excel sørget jeg for å velge semikolon som skilletegn mellom verdiene, videre definerte jeg innholdet hos alle feltene etter hvorvidt de inneholdt tekst, tall eller datoer. Dette for å skape ryddighet og sørge for at programvaren som benytter seg av filene, vil tolke verdiene for deres innhold. Dette er nødvendig for å kunne gjøre senere kalkuleringer, definere datoer og behandle tekststrenger korrekt.

Etter importeringen til Excel, kontrollerte jeg dokumentene for feil. Noen verdier hadde havnet i feil kolonne i tabellene, det var dermed nødvendig med klipping og liming av enkelte felter innenfor de fleste dokumentene. Denne grundige kvalitetskontrollen var helt nødvendig for å unngå senere feilmarginer under konstruksjonen av databasen. Til slutt ble dokumentene lagret i *.xlsx filformatet, som er programmets standard format fra og med Excel 2007.

Konstruksjon av databasen:

Ettersom arbeidet med å konvertere rådataene fra tekstformat til tabeller ble avsluttet, startet jobben med å importere tabellene til FileMaker for videre behandling. Programmet har en importfunksjon som enkelt konverterer regneark fra Excel format, men det var likevel nødvendig og på nytt å definere hvilke typer verdier som hver enkelt kolonne inneholder under importeringsprosessen. Etter at samtlige sentrale dokumenter var importert til FileMaker, ble dette lagret som en fp7 fil, som er filformatet til dette programmet. Filen ble hetende AskerogBaerum1800.fp7, før jeg senere oppgraderte databasen (se avslutningen på siste side).

Siden startet designfasen av databasekonstruksjonen. Først var det nødvendig med en gjennomgang av hver enkelt av de importerte tabellene. Enkelte av kolonnene i tabellene inneholdt uvesentlig informasjon og trengte ingen videre implementering i databasen. Andre felter inneholdt svært viktig informasjon, men trengte videre bearbeiding for å være til større nytte. For å få til dette var det nødvendig å definere nye kolonner i tabellene, som inneholder kalkuleringer eksisterende verdier. Dette sørget for at tabellene ikke ble ødelagt fra sin originale form, med istedenfor fikk nye felter som enkelt kunne brukes i databasen sitt grafiske brukergrensesnitt. For eksempel hadde hver person i folketellingene registrert fødselsår, fødselsmåned og fødselsdag i separate kolonner. Jeg skapte en ny kolonne etterpå som konverterte om disse dataene til en konkret dato, som kunne brukes videre til andre beregninger. Jeg gjorde tilsvarende med begravelsesdatoen. På den måten var det mulig å skape ett nytt felt, som inneholdt informasjon om personens nøyaktige alder ved dødsfall; i år, måneder og dager. Til sammen opprettet jeg en rekke nye felter i mange av tabellene, som tok seg av fortløpende beregninger og kalkuleringer av verdier; både numeriske verdier, tekststrenger, datoer o.a. lot seg bearbeide på den måten.

Relasjonsdesign er en viktig del av enhver database, for å kunne relatere alle de inkluderte tabellene til hverandre ved hjelp av lenking. Dette gjør det mulig å generere tilleggsopplysninger, når dette er nødvendig. Eli Fure hadde i sin dokumentasjon vedlagt en modell over hvordan den tidligere databasen var sammensatt.⁴³ Jeg brukte dette som utgangspunkt i relasjonsforbindelsene i egen databaseutvikling. Alle tabellene inneholdt relasjonsnøkler som kunne binde tabellene sammen, noe som var til stor hjelp under utviklingen av databasen.

Hver av de 31238 registrerte personene har et unikt personnummer. Dette nummeret fungerer som en primærnøkkel i databasen. Primærnøkkel er lenket opp mot en (eller flere) kommentarer, livsfaser og personbegivenheter. Livsfasene er de viktigste hendelsene i en persons liv, i forhold til deres fødsel, inngåtte giftemål, tap av ektefelle og deres begravelse. Personbegivenheter er samtlige registrerte begivenheter som personen er en del av. Disse begivenhetene er alle dokumentert i kildene på en eller annen måte. Derfor

---

⁴³ Appendix 3: Datamodell for filene i katalogen *3-Lenkingsdata1*.

inneholder personbegivenhetene, i tillegg til lenkingen mot primærnøkkelen også sekundærnøkkelen i databasen. Alle kildene inneholder således også samme sekundærnøkkel, siden de er lenket opp mot personenes begivenheter. Disse kildene er dåpslister, vielseslister, lister over dødfødte og begravelser. I tillegg til folketellingene fra 1801, 1815, 1825, 1835 og 1865 og til slutt matriklene. Vi har i tillegg en identifikasjonsnøkkel som lenker kildene til deres opphav. Kirkebøkene består for eksempel av fire forskjellige kilder. Om folketellingene får vi informasjon om telledato, sogn og krets for alle innregistreringene. I relasjonsdesignen har jeg benyttet meg av alle de tre nøklene som binder alle verdiene sammen.

Design av databasen:

Formgivingen av databasens grafiske utseende er gjort ved hyppig bruk av faner i brukernavigasjonen. Basen har en hovedside, som inneholder sentral informasjon om personens fornavn, etternavn/patronymikon, kjønn, fødsels -og dødsdato og alder ved død. Jeg har også med året for personens første og siste registrerte begivenhet i kildene og eventuelle kommentarer. Det er også felter over personnummeret til barnets biologiske far og mor og alle registrerte ektefeller. Disse personnumrene fungerer som lenker, som henter opp informasjonen om den valgte personen.

På samme side er det listet opp alle registrerte begivenheter og livsfaser, i tillegg til de mest sentrale dataene herifra. Begivenhetene inneholder kildens registrerte dato, deres alder ved hendelsesdatoen, navn på kilden og til slutt deres rolle. Alle begivenhetene har en tilknyttet sekundærnøkkel, som fungerer som en lenke, som sender brukeren av databasen direkte til fanen for den aktuelle kilden. Livsfasene viser status, start -og stoppdato og evt. ektefelle.

Slik er databasen organisert:

- I. Person
- II. Detaljer:
  - I. Person
  - II. Begivenheter
  - III. Livsfaser
  - IV. Relaterte personer
- III. Kirkebøker:
  - I. Dåp
  - II. Vielse
  - III. Død
  - IV. Begravelse
- IV. Folketellinger:
  - I. 1801
  - II. 1815
  - III. 1825
  - IV. 1835
  - V. 1865
- V. Matrikler

Mye tid har blitt brukt til å lage scripts, et arbeid som har bestått av mye prøving og feiling, før jeg har oppnådd ønsket resultat. Bruk av slike scripts har vært helt nødvendig både for å kalkulere og hente opp verdier, lagre verdiene som midlertidige variabler og for å skape brukerinteraktivitet. Når brukeren klikker på en lenke, kjøres ett av scriptene i bakgrunnen og sender brukeren øyeblikkelig til riktig fane, for å så hente opp alle detaljer fra den registrerte kilden.

3.12 Avslutning

Arbeidet med konstruksjonen av databasen pågikk i omkring et halvt år og ble avsluttet i januar 2012. Etter selve oppbygningen av basen, brukte jeg ytterligere noen uker med kvalitetskontroll. Dette var nødvendig for å sikre at alle lenkene virket slik de skulle; ved å sende brukeren til riktig kilde for ytterligere detaljer og ikke minst at det ble hentet opp korrekte verdier ved søk eller annen brukerinteraktivitet. Etter at FileMaker ble oppgradert til versjon 12 i 2012, valgte jeg å oppgradere databasefilen til den nye versjonen. Filen fikk navnet ABbasen1800tallet.fmp12.

Mitt ønske for databasen er at den kan komme til nytte for fremtidig historieforskning i forbindelse med Asker og Bærums historie. I ettertid ser jeg at for mye tid har gått med på konstruksjonsarbeidet av denne databasen, i forhold til hvor nyttig den har vært i mitt eget prosjekt om de omsorgstrengende barna i bygda. Den har først og fremst vært helt uerstattelig når det gjelder å spore opp barnas biologiske foreldre og få innblikk i deres bakgrunn og videre muligheter i historisk perspektiv. Databasen gjør det enkelt å se alle biologiske bånd mellom alle personene i Asker og Bærum for store deler av 1800-tallet.

I neste kapittel begynner gjennomgangen og analysen av den første kategorien med omsorgstrengende barn, nemlig barn som utførte arbeid i sin nye husstand. Jeg har valgt å kalle denne kategorien for barnetjenere.

Kapittel 4: Barnetjenere

4.1 Barnetjener

Barnetjenere er den første kategorien av omsorgstrengende barn. Den består av barn som utfører arbeidsoppgaver i en annen husstand enn deres egen. Kategorien består av det vi i dag vil kalle for barnearbeidere, fordi den består av barn i arbeidslivet. Det var vanlig på hele 1800-tallet at barna bidro til familiens økonomi. De bidro indirekte ved å hjelpe til med husarbeidet i husholdningen. Det var også behov for hjelp til gårdsarbeidet; i onner på åker og eng, med gjetning av husdyr og annet arbeid som var nødvendig i gårdsdriften. Utover på 1800-tallet ble det stadig mer vanlig med industrielle næringer. Det oppsto et økende behov for billig arbeidskraft og dermed et økt behov for barnearbeid.

Mange av de omsorgstrengende barna kom fra familier som ikke hadde råd til å ta seg av sine egne barn. For å løse dette problemet var det flere som sendte sine barn ut i tjeneste i andre husstander. Flere av de større gårdene i distriktet hadde et sterkt behov for arbeidskraft, spesielt i enkelte perioder på våren og høsten. De større husstandene hadde også et større behov for mennesker som bidro til husarbeidet, dermed oppsto det særlig et behov for kvinnelige tjenere. Husarbeid inkluderer bl.a. husvask, matlaging og barnepass.

I folketellingene har barnetjenerne gjerne yrkestitler istedenfor en familiestilling. I folketellingene møter vi særlig på yrker som *barnepike*, *tjenestepige* eller *tjenestedreng*. Alle er typiske betegnelser på barnetjenere. De er derfor enkle å skille ut fra resten av husholdningen, som gjerne også har en familiestilling. De fleste barna i folketellingene som har en yrkesbetegnelse, er omsorgstrengende. Det vil si at de tilhører en annen husstand enn sine egne biologiske foreldre. Flesteparten av barna under 16 år mangler en yrkesbetegnelse i folketellingene, selv om de sannsynligvis hjelper til på familiens gård eller har andre funksjoner i husholdet de tilhører. Det var en selvfølge i datidens samfunn at alle hjalp til på gårdsbruket. Derfor var det unødvendig å registrere en yrkesbetegnelse for de fleste barna i folketellingene. Det er strengt tatt ikke et yrke å bidra til egen familie. Det er først når en hjelper til hos andre familier at man kan regnes for å være i et reelt yrke.

Det er problematisk å spore opp hvorvidt barn i tjeneste i andre husholdninger var i husstanden på permanent basis eller om de var midlertidig plassert på stedet. Dette kommer ikke frem av folketellingene og er umulig å kunne finne et klart svar på i de tilgjengelige kildene. En kan bare anta hvordan virkeligheten var. I noen tilfeller var nok barna midlertidig i tjeneste i andre husstander og ble dermed registrert som en del av denne husstanden. Dette fordi de var en del av husholdningen i det folketellingen fant sted. Det er likevel plausibelt å anta at de fleste av barna som var i tjeneste, tilhørte husholdningen på permanent basis som deres faste bosted og at de hadde en funksjon som helårstjenere. Disse barna hadde både fast arbeid og bosted i husstanden de sto registrert i. Dette betyr ikke at de har vært avskåret fra kontakt med sin biologiske familie, men at

de primært tilhørte tjenestehusholdningen de var en del av under folketellingene.

Frøydis Bryhn Dahl peker på at det er et paradoks i det å være både selvforsørgende og samtidig ha en rolle som omsorgstrengende.⁴⁴ Det at barna har en yrkestittel viser at datidens samfunn fullt ut aksepterte barnearbeid og deres behov for barnas arbeidskraft for å holde hjulene i gang. Samtidig var barna helt avhengig av voksne, fordi de enda ikke hadde avsluttet sin oppvekstfase. De hadde dermed fortsatt behov for nødvendig omsorg. Dette forsterker påstanden om at noe kontakt med sin biologiske familie har funnet sted i mange tilfeller, i alle fall der hvor det fortsatt eksisterte en biologisk familie i nærheten.

4.2 Barnearbeid

Det er en kjent sak at barnearbeid var normalt i det norske samfunnet i tidligere tider. Først mot slutten av 1800-tallet ble dette gradvis mindre akseptert her til lands. I andre deler av verden er barnearbeid fortsatt ikke uvanlig. Hovedgrunnen til dette er først og fremst økonomisk. Barn kan arbeide for lavere lønn, de er lettere å utnytte eller manipulere og de er mindre kravstore til lønns- og arbeidsvilkår. En annen viktig grunn til barnearbeid er at det i visse samfunn er lav levealder og høy dødelighet blant voksne. Der det finnes få voksne i et samfunn, vil en del av arbeidsoppgavene gå til den yngre delen av befolkningen. En tredje grunn er at fattige familier ofte er avhengig av at alle hjelper til i familieøkonomien slik at familien kan overleve. Hvis fars inntekt ikke er tilstrekkelig, må moren også bidra. Når heller ikke dette dekker behovene må også deres barn bidra der de kan. Barnearbeid består som oftest av enkle og grunnleggende oppgaver som barnepass, renhold eller enkle oppgaver innenfor vareproduksjon e.l. Det er sjelden hardt fysisk arbeid og dermed mulig å utføre for en mindreårig.

I Europa ble barnearbeid gradvis avskaffet i løpet av 1800-tallet. I takt med opplysningstidens humanistiske tankegang formaliserte de vestlige nasjonene lover og reguleringer i industrien. Barnearbeid ble stort sett vært forbudt i vesten og i andre europeiske land på 1900-tallet. Likevel har det forekommet skjult over store deler av verden, til tross for at internasjonale konvensjoner og nasjonale lovverk har fordømt barnearbeid. Når det gjelder formaliseringen av det norske lovverket i forhold til barnearbeid, ble dette begrenset her til lands først i 1892 med fabrikktilsynsloven.

I følge Store norske leksikon arbeidet det 3370 barn under 15 år i norske fabrikker i 1875.⁴⁵ 800 av disse arbeidet på sagbruk og høvlerier, imens over 600 barn var en del av den norske tobakksindustrien. Barna hadde som regel enkle oppgaver i industrien, men arbeidet var ofte svært risikofyllt og farlig. Her arbeidet det også barn under 12 års alderen. I 1870-årene ble spørsmålet om barnearbeid behandlet først av Kirkedepartementet, uten at dette ga resultater.

---

⁴⁴ Dahl 1986: 96.

⁴⁵ Store norske leksikon: <http://snl.no/barnearbeid>.

Staten satt sammen en arbeiderkommisjon som utredet enkelte av arbeidervilkårene for Norge i 1885. Det var likevel først med folkeskolelovene i 1889 at det ble foretatt enkelte reguleringer av barnearbeid i Norge. Dette lovverket avgrenset ikke barnearbeid tilstrekkelig nok. Fabrikktilsynsloven fra 1892 forbød fabrikkarbeid for barn under 12 år. Videre forlangte den at barn i alderen 12-14 år måtte kunne vise legeattest for å være i arbeid. Nattarbeid ble helt forbudt for barn. I 1909 kom en ny lov som ytterligere avgrenset barnearbeid. Etter dette regner en med at bruken av barnearbeid opphørte totalt i Norge.^{46 47}

4.3 Introduksjon til analysen

I dette kapittelet ønsker jeg å se nærmere på kategorien med barnetjenere. Jeg kommer til å se på utviklingen av denne kategorien av omsorgstrengende barn fra folketellingen i 1835 og frem mot det nye århundret. Jeg vil benytte meg av folketellingene fra 1835, 1865, 1875 og 1900. I tillegg kommer jeg til å lete etter mer informasjon i kirkebøkene og matriklene. For å forenkle prosessen noe benytter jeg av min egenproduserte database, som baserer seg på flere tabeller fra Eli Fures innsamling av data fra Asker og Bærum.

I denne delen ønsker jeg å ta for meg barnetjenernes utvikling i antall, andel, alder og kjønn. Jeg ønsker også å se hvordan de fordeler seg på ulike yrker. Det vil også bli belyst hvordan de ble fordelt i samfunnet ved å analysere arbeidsgivernes sosiale status. Jeg ønsker også å finne informasjon om barnas sosiale bakgrunn og deres videre utvikling og skjebne. Her vil deres giftemålsalder, antall egne barn og sosiale status bli lagt til grunn.

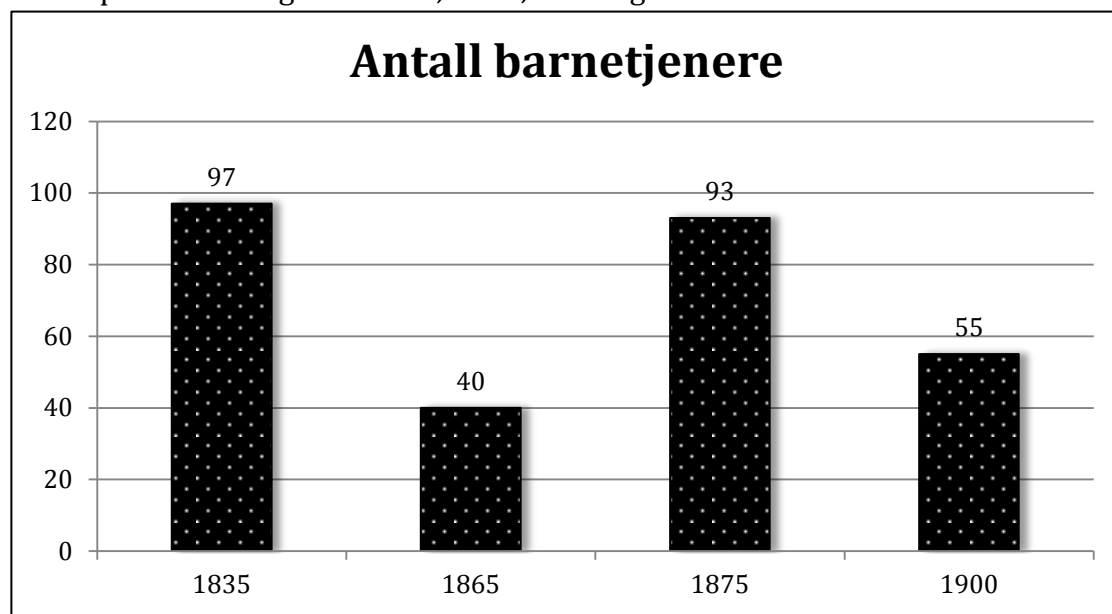
⁴⁶ Hagen, Gerd: *Barnevernets historie - om makt og avmakt i det 20. århundret*. Akribe forlag. Oslo. 2001. s. 20.

⁴⁷ Schrumpf 1997: 9.

4.4 Antall barnetjenere

Tabell 4.1 viser utviklingen av antallet barnetjenere i Asker og Bærum i henhold til folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900. Tabellen viser at antall barnetjenere synker fra 97 til 40 personer i løpet av de 30 årene fra 1835 til 1865.

Tabell 4.1: Antall barnetjenere i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser det totale antallet med barnetjenere fra folketellingene
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Det er interessant å se hvordan antallet barnetjenere går ned hele 58,8 i løpet av de neste 30 årene etter 1835, for siden å øke til omtrent det samme antallet i løpet av de neste 10 årene. Ser en på de 40 årene som går fra 1835 til 1875, så går med andre ord antallet barnetjenere ned bare med 4 personer, som er litt over 4 %. Disse tallene er overraskende og kan tyde på en underregistrering for året 1865. Sannsynligvis er registreringen ganske nøyaktig og nedgangen tjenestefolk skyldes nok heller de store endringene i samfunnet i perioden. I den siste perioden fra 1875 til århundreskiftet ser vi igjen en nedgang på antallet barnetjenere fra 93 til 55 individer. Dette tilsvarer en nedgang på 41 % i løpet av disse 25 årene.

Årsaker til endringene i antall:

Frem til 1854 var det pliktig å ha fast tjeneste. Opphevelsen av denne loven førte til at flere mennesker fikk muligheten til å arbeide utenfor det tradisjonelle jordbruket som moderne lønnstakere. Dette kan ha påvirket antallet barnetjenere.

Det oppsto flere kriser på Østlandet fra 1850-tallet og utover på 60-tallet, som er sannsynlige grunner til nedgangen. Den økonomiske nedgangen førte til at flere

gårdeiere konsoliderte mindre gårder til en større enhet. Slik ble behovet for tjenere mindre.⁴⁸

Mange gikk konkurs som en direkte følge av finanskrisen i 1857, som en følge av deres gjeld til bankene. Dette førte til at eiendomsprisene gikk ned ca. 20 % i løpet av 60-åra. De større gårdeierne ble i mindre grad påvirket av den økonomiske krisen. Den gikk først og fremst ut over småbrukerne, som måtte selge alt de hadde.⁴⁹ Prisen på eiendom påvirket også økonomien til den privilegerte delen av befolkningen i sosial klasse 1, som eide mesteparten av eiendommene i kommunen.

Moderniseringen av jordbruket ble først og fremst ledet an av de store gårdene, som tok opp store lån i banken for å investere i moderne jordbruksdrift for å øke effektiviseringen og som igjen minsket behovet for tjenere for å hjelpe til med gårdsdriften.

Likevel ble også de større gårdeierne påvirket av krisen i slutten av 1850-årene, først og fremst ved at prisen på arbeidskraft økte kraftig. Prisen på korn gikk kraftig ned, som følge av moderniseringen av jordbruket. Samme tid ble store deler av potetavlingene ble ødelagt av sykdom i 1860-årene.

En annen grunn til nedgangen i antall tjenere for 1865 kan være Norsk utvandring til USA, som tok av for alvor etter krisen i 1857. Utvandringen hadde sin første topp i årene 1866-73, da ca. 110.000 nordmenn forlot landet.^{50 51 52} Denne plutselige fraflyttingen førte til det økte prisnivået på arbeidskraft. Ser vi på hele landet under ett øker likevel befolkningen betraktelig mellom årene 1835-65 fra 1 180 259 til 1 678 510 i 1865.⁵³ Dette tilsvarer en oppgang på hele 142,2 % på bare 30 år. Det er derfor tydelig at det først og fremst er krisene, ikke de demografiske endringene, som er hovedgrunnen til den store nedgangen av barnetjenere fra 1835-65. Asker og Bærum hadde to utvandringstopper. I perioden 1851-55 utvandret 4,85 % av bygdas befolkning mot 1,4 % på landsbasis. I femårsperioden 1866-70 var andelen 5 %, mot 4,3 % eller i landet.⁵⁴

Barnetjenerne var først og fremt knyttet til den husstanden hvor de utførte sine plikter. Andelen tjenere sank i siste halvdel av det 19. århundret som følge av krisen i jordbruket, økt pris på arbeidskraft, utvandring og generelt store endringer i samfunnet. Tjenere i husstanden var en utgift for husholdningen, en kostnad som måtte vurderes mot nytten av arbeidet i krisetider. Barnetjenere var riktignok billigere enn voksne tjenere, men de kunne på ingen måte erstatte voksne.

---

⁴⁸ Myhre 1982: 41-43.

⁴⁹ Myhre 1982: 48-49.

⁵⁰ Digitalskolen: <http://web.hist.uib.no/digitalskolen/oe/noemi.htm>.

⁵¹ Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/us/utg/9906/10.shtml>.

⁵² Utvandringsstatistikk. Departementet for sociale saker. Kristiania. 1921.

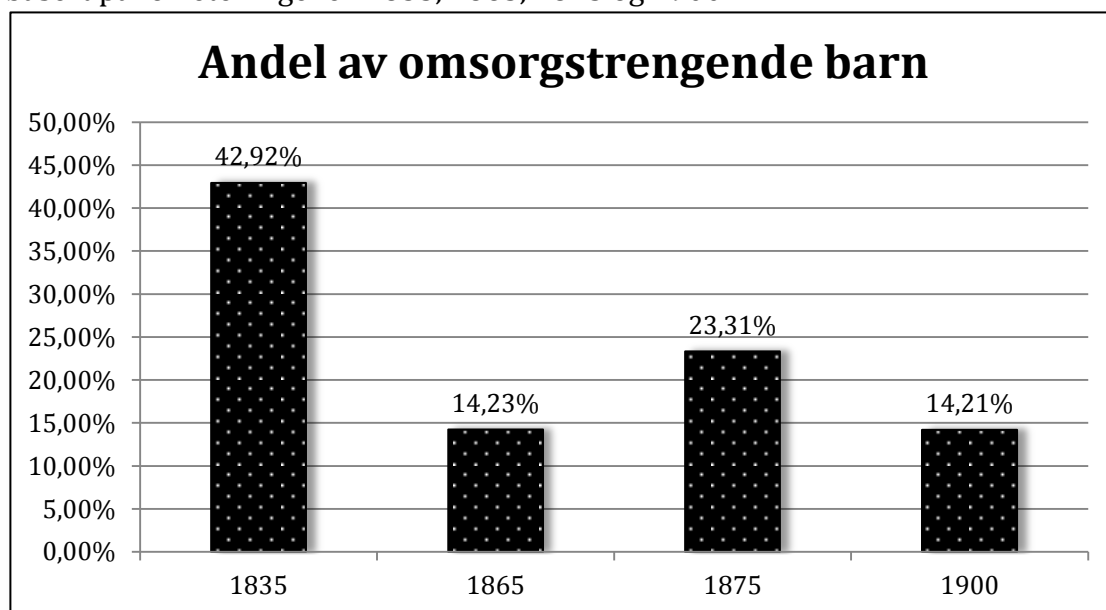
⁵³ Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/3-3-13t.txt>.

⁵⁴ Myhre 1982: 129.

Endringer av andelen omsorgstrengende barn:

Når en ser på andelen barnetjenere som en del av alle omsorgstrengende barn i bygda, blir bildet noe mer nyansert. I tabell 4.2 er det fortsatt tydelig at det har vært et stort fall i andelen barnetjenere i perioden fra 1835 til 1865. I 1835 var barnetjenere den største kategorien av omsorgstrengende barn i antall med 42,9 % av det totale antallet av omsorgstrengende. 30 år senere er andelen tjenere bare litt over 14 % av totalen. Andelen økte så igjen til 23,3 % i løpet av de neste 10 årene til 1875. I løpet av den neste 25 års perioden sank andelen barnetjenere til omkring det samme som i 1865 til 14,2 %.

Tabell 4.2: Andel barn i tjeneste av alle pleietrengende barn i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen av barnetjenere målt i prosent fra folketellingene

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Frøydis Bryhn Dahl viser i sin oppgave til 60 barnetjenere i 1815, en andel på hele 48,8 %. Dette økte så til 94 individer i 1825, selv om andelen går ned til 37 %. Det blir overgått av det høye antallet av fosterbarn, som besto av hele 4 ganger flere individer enn 10 år tidligere.⁵⁵

Totalt sett viser dette at antallet barnetjenere økte sterk fra 1815 til 1825, siden har det holdt seg stabilt på litt over 90 individer til og med 1875. Unntaket er som vi har sett i 1865, der antallet var så lavt som 40 stykker. Noe som er det laveste antallet i løpet av hele 1800-tallet. I 1900 synker igjen antallet barn i tjeneste.

Ser på andelen barnetjenere totalt på 1800-tallet, ser vi at det stort sett har vært den største kategorien omsorgstrengende barn i første halvdel av 1800-tallet. Mellom 37 % - 48,8 % tilhørte denne kategorien, en snittandel på 42,9 % fordelt

⁵⁵ Dahl 1986: 93.

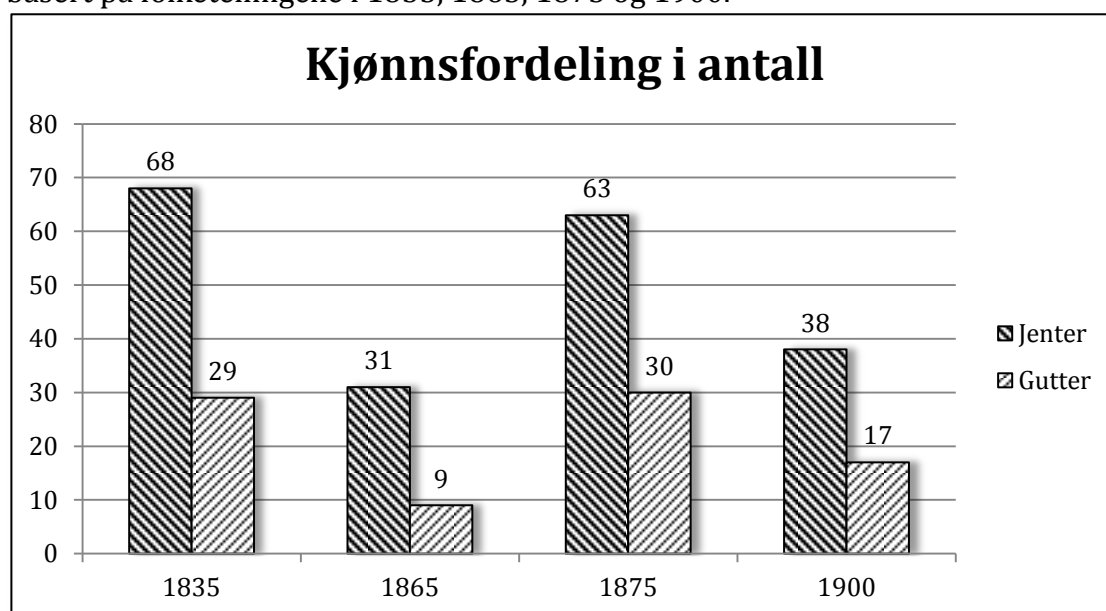

på de tre folketellingene i 1815, 1825 og 1835. I andre halvdel av 1800-tallet gikk andelen kraftig ned til mellom 14 % og 23,3 %. Det vil si en andel på 17,2 % i gjennomsnitt fordelt på folketellingene i 1865, 1875 og 1900. Vi ser med andre ord at andelen barnetjenere gikk ned hele 59,9 % fra første halvdel av 1800-tallet, sammenlignet med siste halvdel av dette århundret.

4.5 Kjønnfordeling

Det er svært lærerikt å se hvordan barnetjenere fordeler seg på kjønn. Andelen av jenter var langt høyere enn gutter. Det var ofte rundt dobbelt så mange jenter som gutter ute i tjeneste. Tabell 4.3 viser hvordan barn i tjeneste var kjønnfordelt i henhold til folketellingene. Den neste tabellen viser hvordan jenter og gutter fordelte seg, ved å se på deres andel i forhold til andre kategorier med omsorgstrengende barn.

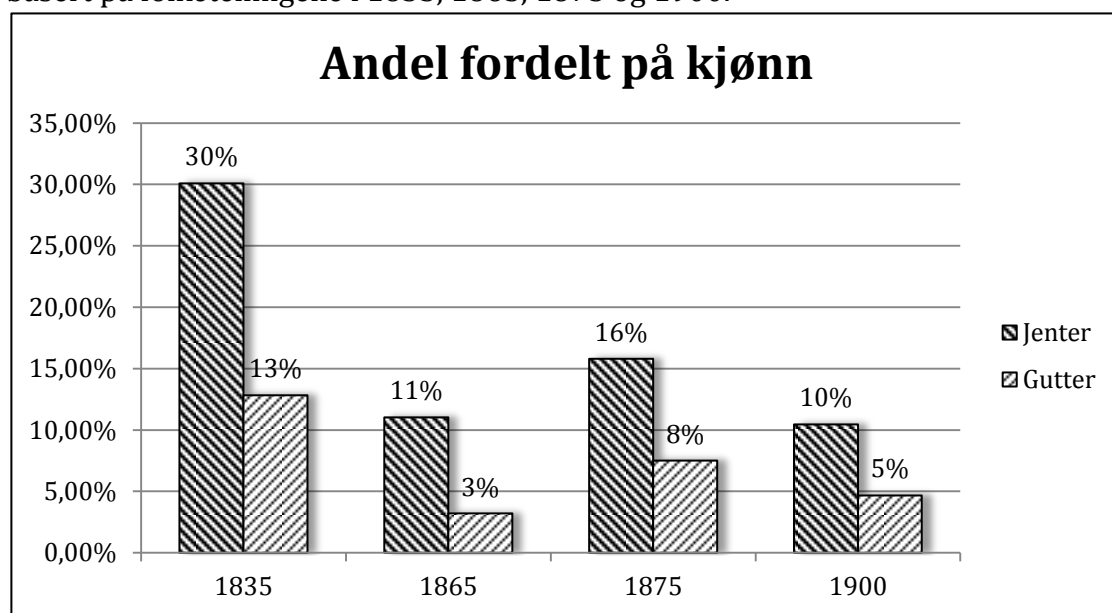
Tabell 4.3: Barn i tjeneste i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan antallet barnetjenere var kjønnfordelt

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 4.4: Andelen barnetjenere i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan andelen av omsorgstrengende barn er fordelt på kjønn.
 Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

For 1835 ser vi at det var 68 jenter ute i tjeneste og 29 gutter. Av til sammen 97 personer var altså 30 % av disse gutter og hele 70 % jenter. I 1865 økte andelen til 77 % jenter og 23 % gutter. Folketellingen i 1875 viser at 68 % av tjenestebarna var jenter og 32 % gutter. Til slutt viser tallene for 1900 at 69 % av barnetjenere var jenter og 31 % gutter. Totalt sett ser vi at jentenes andel av barnetjenere lå i gjennomsnitt på 70 % og guttenes andel på 30 %.

Ser en på tallene til Frøydis Bryhn Dahl ser en at i 1815 var 65 % jenter og 35 % gutter. I 1825 var andelen gutter økt kraftig med en andel på 46,8 % gutter, nesten halvparten av barnetjenere.⁵⁶ I 1835 opplever vi igjen en langt større skjevfordeling av kjønnene mellom barnetjenere. Mellom telleårene 1825 til 1835 synker andelen gutter fra nesten 47 % til 30 %, ett fall på hele 36,1 %. Prosentandelen av det totale antallet barnetjenere ble 16,9 % lavere i 1825.

Ved en sammenlikning ser en at jentenes andel var på 62,8 % i første halvdel av 1800-tallet. I siste halvdel av det 19. århundret økte andelen jenter til 70 %. Dette viser at barnetjenere som kategori, opplevde stor skjevfordeling mellom kjønnene på hele 1800-tallet. Denne skeivfordeling økte også sakte, men sikkert, i løpet av hele dette århundret.

Kjønnforskjeller:

Det er mange grunner til at en høyere andel av barnetjenere var jenter. Særlig de økonomiske grunnene veide tungt. Guttenes lønn var ofte dobbelt så høy som jentenes. Frøydis Bryhn Dahl argumenterer for at det var et større behov for

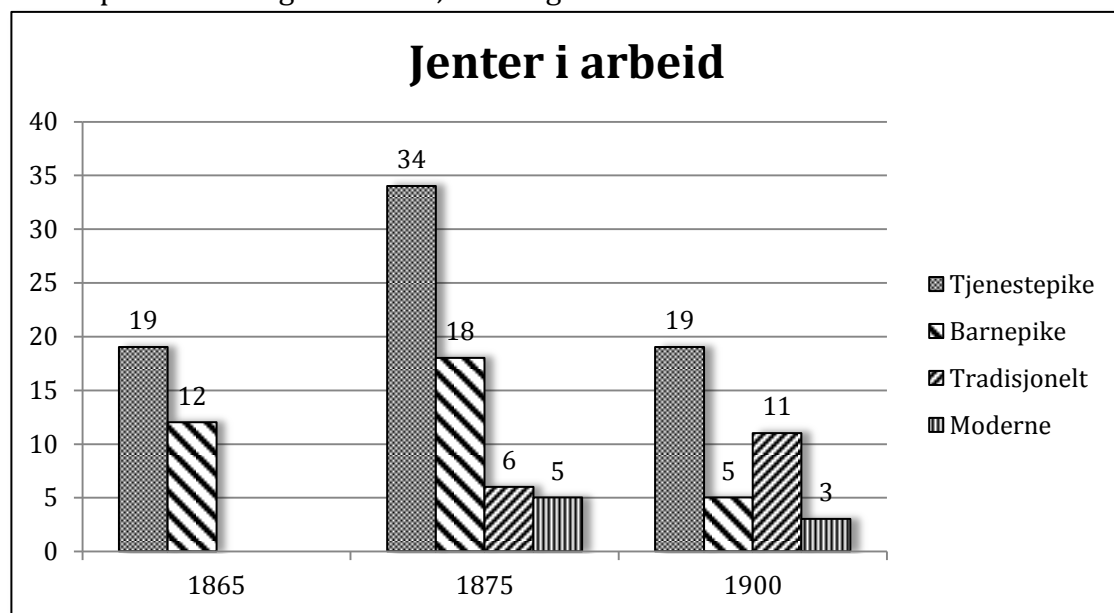
⁵⁶ Dahl 1986: 100.

tjenestejenter fordi de var mer anvendelige i husholdningen som helårsarbeidere. De tok gjerne del i både husstell, barnepass, fjøsdrift og andre grunnleggende oppgaver i husholdningen. Guttene bidro som regel med arbeidsoppgaver som var mer fysisk krevende. For eksempel ved å bistå bonden med jordbruksarbeidet og andre fysiske oppgaver knyttet til gårdsdriften. Dahl sine undersøkelser av opphavsfamiliens husstand viser tydelig at mange av de eldre brødrene ble igjen den opprinnelige husstanden, imens den yngre søsteren ofte var i tjeneste i andre husholdninger.⁵⁷

4.6 Yrkesfordeling

Ved en kikk på barnetjenernes ulike yrker, ser vi tydelig tendenser til en skjevfordeling mellom kjønnene. Etter tellingen i 1865 var det en voldsom utvikling fra tradisjonelle yrker knyttet til jordbruk og gårdsdrift; mot moderne lønnet arbeid i industri og servicenæringen. De følgende tabellene viser yrkesfordeling for barna i denne kategorien. Jeg har beholdt inndelingen i yrkene tjenestepike og barnepike for jentene, i tillegg til tjener og visergutt for guttene. De andre yrkene er inndelt ettersom de tilhørte tradisjonelle eller moderne yrkeskategorier.

Tabell 4.5: Antall jenter av barnetjenerne i yrkeslivet, basert på folketellingene i 1865, 1875 og 1900.

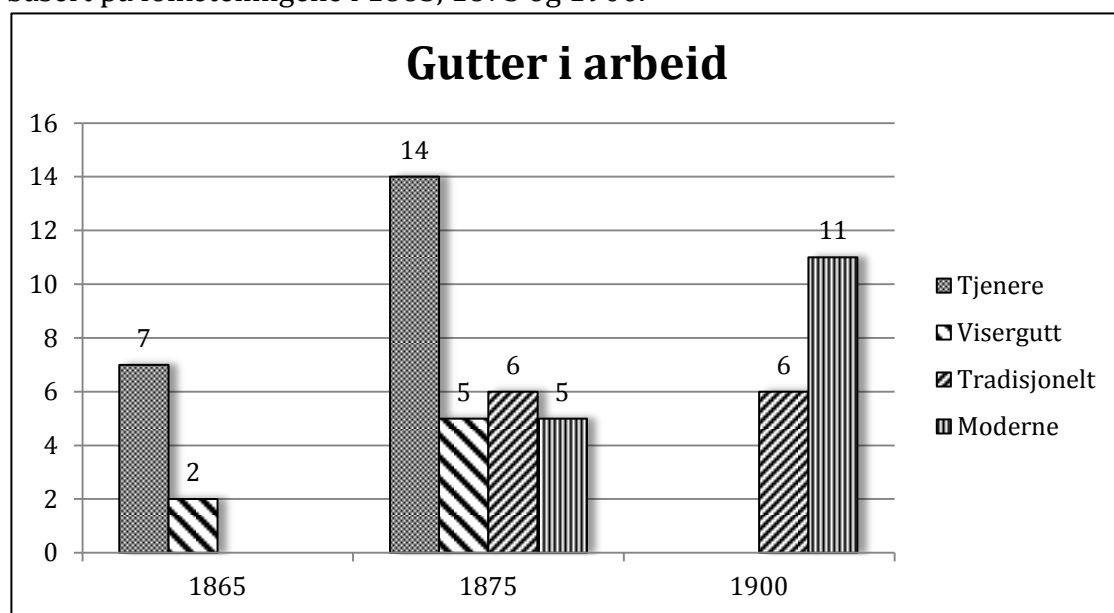

Tabellen viser antallet jenter i ulike yrkeskategorier.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

⁵⁷ Dahl 1986: 99.

Tabell 4.6: Antall gutter av barnetjenerne i yrkeslivet, basert på folketellingene i 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser antallet gutter i ulike yrkeskategorier.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

1865:

Ved en undersøkelse av barnetjenernes yrkesbetegnelser ser vi at de fleste av jentene hadde yrkesbetegnelsen *tjenestepige*. I 1865 har 19 av de 31 jentene (61,3 %) denne yrkesbetegnelsen, imens de resterende 12 jentene hadde betegnelsen *barnepige* i enten familiestilling eller yrke. Av guttene var 7 tjenere eller lignende, kun 2 hadde *viserdreng* som yrke.

1875:

For tellingen i 1875 var det mer vanlig at tjenerne hadde en familiestilling i husholdningen de tilhørte, i tillegg til deres yrkesbetegnelse. Familiestillingen var som regel av mer generell karakter. Det er derfor valgt deres yrkesbetegnelse under opptellingen. I noen tilfeller er familiestillingen likevel tatt i bruk, særlig der hvor deres yrke er udefinert.

En kan se at yrkesbetegnelsene hos barnetjenerne var mer fragmenterte i denne folketellingen. Når det gjelder jentene, var de fleste fortsatt i tradisjonelle yrker som tjenestepiker (34 stk.) og barnepiker (18 stk.). En kan likevel se tendensen til mer variasjon. En jente var fordelt på hver av disse yrkeskategoriene; budeie, kokke, hjelper, enepige, tyende og stuepige. Hovedgrunnen til dette var nok bare at de hadde en tydelig definert rolle i husholdet de arbeidet og at dette ble registrert i folketellingen. De hadde trolig omtrent samme funksjon som tjenestepikene. Det mest interessante er likevel fremveksten hos en ny kategori som arbeidere i moderne yrker. Vi ser dette først i folketellingen for 1875. Det er da registrert 5 jenter i slikt arbeid og like mange gutter. Vi kan se den samme fragmenteringen av yrker for guttene. Av guttene er 14 av 30 registrert som

tjenere. 5 fungerte som viserdrenger og 5 arbeidet i industrien. De resterende 6 guttene arbeidet som skyssgutt, hjelper, fisker, læregutt og stallkarl.

1900:

I 1900 ser vi nok en gang en økning av detaljnivået på yrkesbetegnelsene. Antallet forskjellige yrker har økt betraktelig siden 1875, samtidig ser vi at jentene stort sett arbeider i de tradisjonelle yrkene. Av 38 jenter var halvparten tjenestepiker i en annen husholdning. 5 jenter fungerte som barnepiker. Bare 3 jenter hadde sitt arbeid utenfor en privat husholdning. To av dem arbeidet på fabrikk og en var ekspeditrise i en butikk. De resterende 11 jentene hadde alle tradisjonelle typer arbeid som stuepige, enepike, syerske, budeie osv.

Guttene hadde derimot kommet seg ut av husholdningene de var en del av i tidligere folketellinger og arbeidet nå i stor grad i yrker ute i samfunnet. Kun 6 av de 17 guttene arbeidet i en annen husholdning enn sine biologiske foreldre med tradisjonelle oppgaver. Fire av guttene var løsarbeidere og tok forskjellige typer arbeid som dukket opp. De resterende 7 hadde jobb som lærling, melkekjører, handelsbetjent, vognmannsgutt og fabrikkarbeider.

Kjønnsroller:

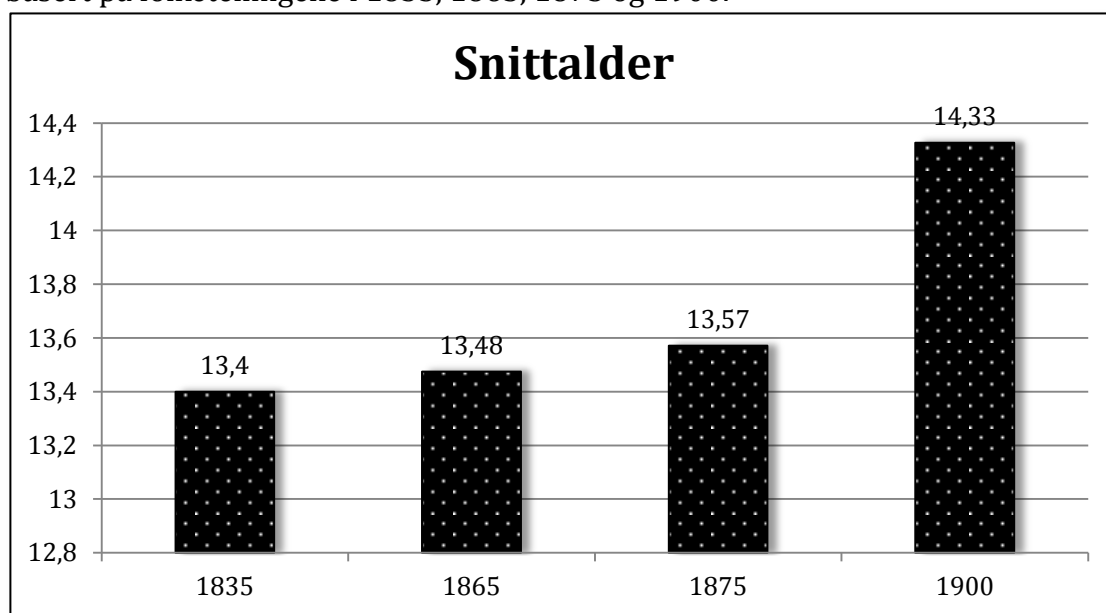
Med dette kan vi se tydelig et kjønnsrollemønster som gjorde seg gjeldene i moderniseringsprosessen som samfunnet gikk i gjennom de siste 30 årene av 1800-tallet. I 1865 var oppgavene til barnetjenerne av svært tradisjonell art; jentene hjalp til i husholdningene med barnepass, husstell og matlagning og guttene bidro til jordbruk og gårdsdrift. 10 år senere ser vi at noen av barnetjenerne også fungerte som arbeidere, en tendens som var gjeldende hos begge kjønn. Først i folketellingen for 1900 ble denne utviklingen helt tydelig. Jentene var fortsatt bundet til husholdningsdriften, imens guttene i større grad hadde kommet seg i lønnet arbeid med tydelig definerte yrkesbetegnelser. Forskjellene mellom kjønnene vokste i løpet av den siste perioden av 1800-tallet; først og fremst ved at guttene har fått langt flere yrkesvalg. Jentene opplevde således langt mindre grad av mobilitet i forhold til guttene.

4.7 Aldersfordeling

Det er svært interessant å se på alderen til barnetjenerne. Som en kan se av tabell 4.7, så lå gjennomsnittsalderen til denne kategorien svært høyt. De fleste barna i denne kategorien var på slutten av hva denne oppgaven definerer som barndom.

Vi ser at gjennomsnittsalderen varierte stort i folketellingene. En ser også en tydelig tendens til en økning i aldersgjennomsnittet på barnetjenere i løpet av hele 1800-tallet. Alderen øker sakte, men gjør et større hopp mellom de to tellingene i 1875 og 1900. Dette henger sammen med at barnarbeid ble mindre akseptert av samfunnet på slutten av det 19. århundre og at lovene på den tiden begrenset muligheten for å ha barn i tjeneste. Særlig fabrikktilsynsloven fra 1892, som krevde legeattest for å ha barn under 14 år i arbeid, gjorde at gjennomsnittsalderen økte kraftig i år 1900.

Tabell 4.7: Barnetjenernes gjennomsnittsalder, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

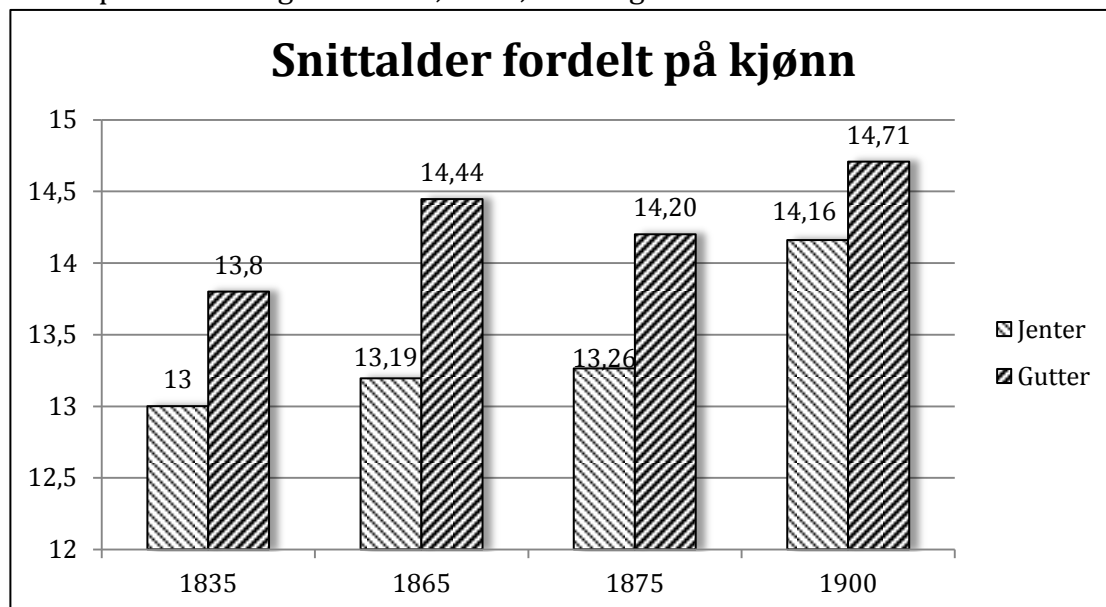
Tabellen viser gjennomsnittsalderen til barnetjenerne.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Kjønnsfordeling:

Det er spennende å se hvordan alderen fordeler seg på kjønn. På tabell 4.8 kommer også kjønnsforskjellene tydelig fram.

Tabell 4.8: Aldersfordeling fordelt mellom kjønnene, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen var fordelt mellom jenter og gutter.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

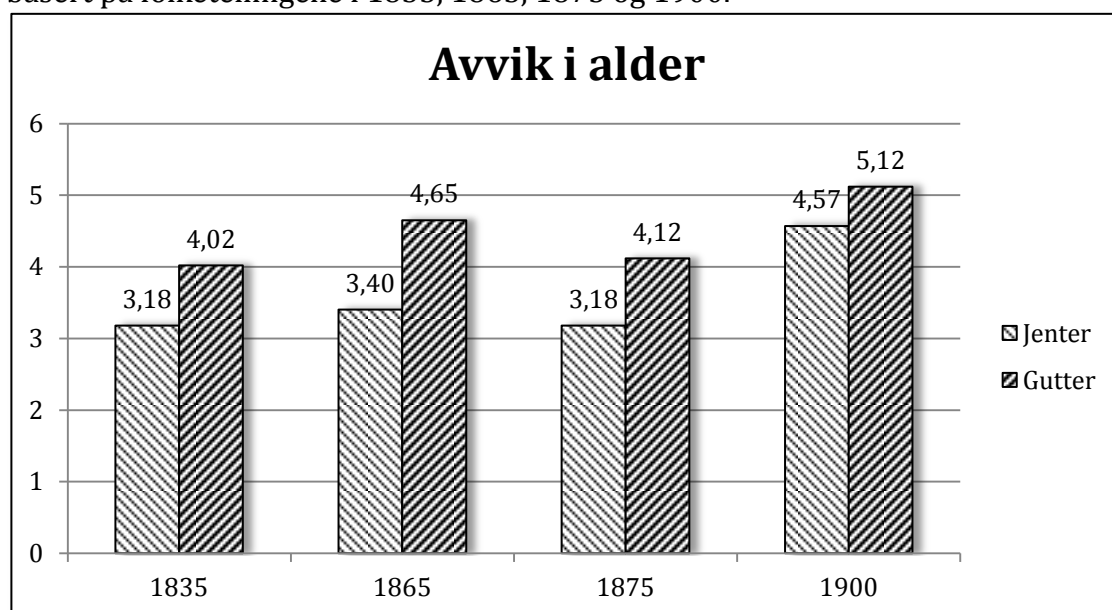
Vi ser tydelig at det var store kjønnsforskjeller mellom jenter og gutter. Jentenes alder lå på 13,4 år i gjennomsnitt, sammenlignet mot guttenes gjennomsnittsalder på 14,3 år. Forskjellen varierte sterk mellom tellingene; i 1835 var forskjellen i alder på 0,8 år, mot 1865 tellingen da forskjellen var på hele 1,25 år. Hovedgrunnen til dette kommer av guttenes høye snittalder for akkurat dette telleåret. 10 år senere var forskjellen på litt under 1 år. I 1900 var forskjellene nesten utvisket, med bare et halvt års aldersforskjell mellom jenter og gutter.

Hvorfor lå jentenes alder nesten ett år under guttenes? Det kan tenkes flere grunner til dette. Tjenestetiden hadde en oppdragende funksjon for jentene ved at de fikk kunnskap om hvordan en skulle drifte en husholdning. Det var viktig at de tilegnet seg denne kunnskapen tidlig i livet, slik at de hadde tid til å lære alt som var nødvendig, for og etterhvert bli en god hustru og mor for egne barn. Det var det lettere å kontrollere unge jenter i de husholdningene som hadde behov for tjenestefolk. De hadde en oppdragende rolle for husstandens yngre barn, samtidig som de selv fortsatt måtte oppdras i tidens kvinnelige idealer. De fleste av guttene i denne kategorien ble brukt i den daglige driften av gårdsbruket. Dette besto ofte i hardt fysisk krevende arbeid. Det var med andre ord behov for deres fysiske styrke, i motsetning til hos jentene hvor deres indre verdier hadde større betydning. Gutter kommer ofte senere i puberteten enn jenter, da utvikles også deres fysiske styrke. Derfor søkte husholdningene etter gutter fra 14-års alder og jenter fra 12-13-års alderen, dersom en hadde tjenerbehov.

Avvik fra andre kategorier:

Kategorien med barnetjenere ligger som vi har sett svært høyt i alder. Neste tabell viser hvordan alderen forholder seg sammenlignet mot andre kategorier.

Tabell 4.9: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen på barnetjenere forholder seg.
 Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Aldersavviket er svært tydelig ved en sammenligning mot de andre kategoriene av pleietrengende barn. Forskjellene mellom de andre kategoriene økte utover på 1800-tallet, selv om en ser en liten nedgang for folketellingen i 1875. Jentenes alder lå jevnt, med litt over 3 år høyere enn de andre kategoriene av omsorgstrengende barn. Deres andel gjorde et stort sprang i 1900-tellingen, da gjennomsnittsalderen deres økte med hele 67 %, sammenlignet med forrige folketelling. Økningen medførte at aldersforskjellen fra andre de andre kategoriene tilsvarte mer enn 1,5 år.

Guttenes gjennomsnittsalder lå alltid over jentenes andel for alle folketellingene. Guttenes alder var over 4 år høyere sammenlignet mot guttene i de andre kategoriene av omsorgstrengende. Denne andelen gjør også som hos jentene, ett stort sprang i 1900. Dette aldersgjennomsnittet bidro til at forskjellen fra andre kategorier økte ytterligere. Andelen viste en aldersforskjell på over 5 år til forskjell fra guttene i de andre kategoriene.

Hvis en summerer sammen tallene kommer en frem til at jentenes alder var 3,58 år høyere enn i de andre kategoriene, imens guttenes alder var 4,48 år over aldersgjennomsnittet hos guttene i andre kategorier av omsorgstrengende barn.

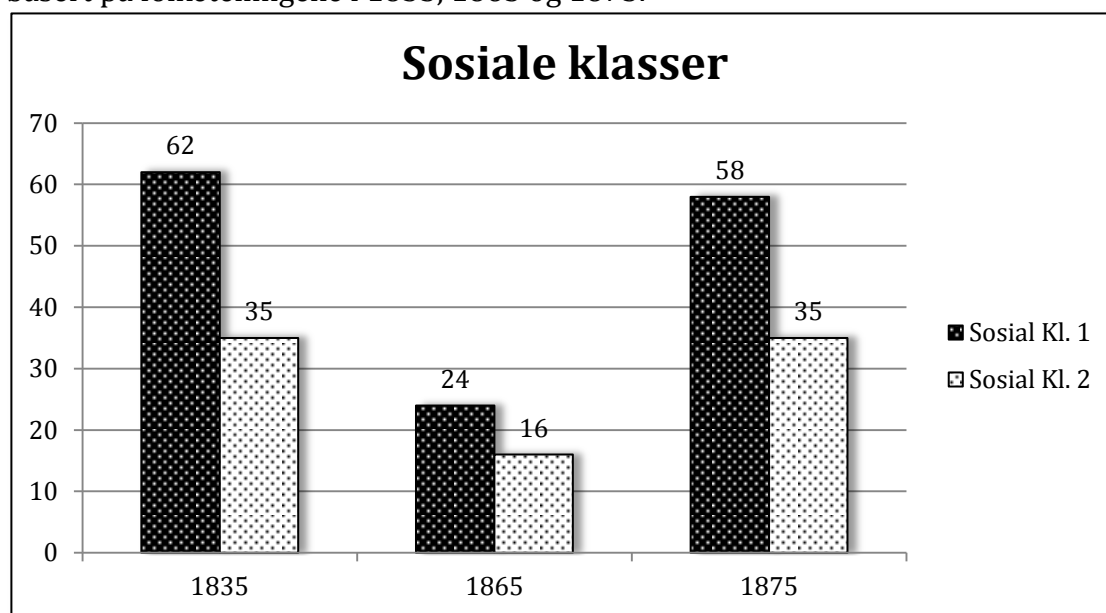
Grunnen til den høye gjennomsnittsalderen var at barn i tjeneste i realiteten var barnearbeidere. De arbeidet for muligens å bidra til sin biologiske familie og for å dekke kost og losji. De gjør på slutten av århundret også lønnet arbeid. De som ansatte barnetjenere til å gjøre arbeide for seg hadde behov for deres arbeidskraft. Dette for å få gjort unna alle oppgavene som krevdes i den daglige driften av gårdsbruket eller husholdningen. De ansatte barn til disse oppgavene, for å få arbeidet unna på en rimelig måte, fordi barn var langt billigere arbeidskraft enn voksne mennesker. Arbeidsgiverne fortrakk barn i slutten av barndommen til dette arbeidet, fordi de kunne gjøre arbeidet unna nesten like effektivt som en voksen person, samtidig som de kunne lønnes like lavt som de yngre barnetjenere. Dette er den viktigste faktoren til at barnetjenerenes gjennomsnittsalder ligger såpass høyt, i forhold til de andre kategoriene med omsorgstrengende barn.

4.8 Sosiale klasser

Det er interessant å se på arbeidsplassen hos barnetjenerne, det vil si hvilken type husstand som hadde ansatt barnetjenere til å ta seg av forskjellig typer arbeid. I denne oppgaven er husstandene fordelt i to separate sosiale klasser, avhengig av deres eiendomsforhold. Sosial klasse 1 besto av den privilegerte delen av befolkningen, de kunne i større grad yte omsorg til andre barn enn sine egne. Som vi ser av tabell 4.10, tilhørte de fleste av barnetjenerne en husstand i sosial klasse 1.

Tabell 4.10: Husstandens fordeling i sosiale klasser, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan barnetjenerne var fordelt i ulike husstander i samfunnet. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Selv om de færreste husstandene i Asker og Bærum tilhørte sosial klasse 1, så bodde majoriteten av barnetjenerne i slike husstander i alle folketellingene. Vi ser at nesten 64 % av tjenerne i 1835 bodde i slike husstander, dette sank noe til en andel på 60 % 30 år senere. I 1875 var igjen andelen tilbake til omkring det samme som 1835. Det var nå 62,4 % av barnetjenerne som var i tjeneste hos den mer velstående delen av befolkningen.

Grunnen til denne tendensen er først og fremst økonomisk. Husstandene som tilhørte sosial klasse 2 hadde mindre behov for tjenerskap, fordi de var dårligere stilt økonomisk og måtte dermed mestre de fleste oppgavene på egen hånd. Denne gruppen bodde som regel på mindre plass og hadde også derfor mindre behov for hjelp i husholdet. De fleste tjenestepiker og barnepiker arbeidet i husstander som tilhørte sosial klasse 1, imens flere av guttene arbeidet i husstander tilhørende sosial klasse 2. De hadde ikke det samme behovet for hjelp til huslige plikter som den andre gruppen, men hadde derimot større behov til hjelp med tyngre jordbruksoppgaver.

4.9 Bakgrunn og muligheter

Barnetjenerne kom fra ulike husstander i distriktet. Alle de 40 individene fra folketellingen i 1865 er oppsporet i Asker og Bærum databasen, noe som har gitt verdifull tilleggsinformasjon om deres bakgrunn og videre muligheter. Kirkebøkene stopper i 1878, noe som gjør det vanskelig å finne informasjon om barnas videre skjebne etter dette året.

Bakgrunn:

Dåpslistene, vielseslistene og folketellingene gir informasjon om barnets biologiske foreldre. Av til sammen 40 barn ser vi at 24 av individene var barn av gifte foreldre. Bare 2 av individene var født utenfor ekteskapet, noe som tilsvarer 5 % av barnetjenerne.

Vi mangler informasjon om begge de biologiske foreldrene hos 30 % av barnetjenerne, noe som gjør den videre oppsporingen vanskelig hos 12 av barna. 8 barn hadde bakgrunn fra sosial klasse 1, mens hos 19 av barnetjenerne hadde deres biologiske far yrkesbakgrunn som tilhørte sosial klasse 2. Vi ser at 2 av barna opplevde at begge foreldrene døde før folketellingen i 1865. Av til sammen 40 barn opplevde 3 barn at faren døde, mens 6 barn opplevde morens død i løpet av deres oppvekstperiode. Foreldrenes dødsfall kan ha vært den utløsende grunnen til at de ble omsorgstrenede barn og havnet i arbeid hos en vertsfamilie som sørget for deres videre oppvekst. Dette er vanskelig å slå fast med sikkerhet.

Muligheter:

Vi ser at barnetjenerne hadde bedre videre muligheter i forhold til barna i de andre kategoriene. Dette kommer særlig til syne gjennom å se på vielseslistene og dåpslistene. I løpet av de neste 13 årene etter folketellingen i 1865 ser vi at hele 11 (28 %) av barnetjenerne inngikk giftemål med sin partner. Videre fikk 11 av barna i denne kategorien 23 barn i løpet av disse årene. Ingen av barna i denne kategorien hadde dødsfall eller begravelse registret. Dette viser at deres videre liv gikk relativt normalt for seg i etterkant.

4.10 Oppsummering og konklusjon

I dette kapittelet har jeg gjennomgått kategorien av omsorgstrenede barn som vi kan kalle barnetjenere. Etter først en gjennomgang av ulike kjennetegn for barn som kan kategoriseres barnetjenere, så jeg nærmere på utviklingen av lover og regler for å begrense barnarbeidet.

En sentral del av den komparative analysen var sammenligningen av barnetjenernes utvikling fra folketellingen i 1835 fram mot århundreskiftet. Analysen har også bestått av en stadig sammenligning, der jeg har sett på forskjeller fra de andre kategoriene i forhold til antall, andel, kjønn, alder og tilhørighet i sosiale klasser. Jeg har også sett på hvordan individene var kjønnsfordelt på ulike yrker i folketellingene for 1865, 1875 og 1900.

Konklusjon:

Hos barnetjenerne ser vi svært store variasjoner i antallet barn i tjeneste avhengig av året for folketellingen. I 1835 var det 97 barn i tjeneste, dette sank til 40 individer i 1865. I 1875 økte antallet til 97 barn, før nedgangen i 1900 til 55 individer. Nedgangen i 1865 skyldes trolig jordbrukskrisen på 1860-tallet. Nedgangen i 1900 kommer av at samfunnet i stadig mindre grad aksepterte barnarbeid, derfor ble dette stadig regulert i lovverket på slutten av 1800-tallet.

Deres andel var ekstremt høyt i 1835, med en andel nesten 43 % av alle omsorgstrengende barn. Fra og med 1865 ser vi at deres andel hadde sunket kraftig og holdt seg siden mellom 14-23 % frem mot folketellingen i 1900.

Som kategori ser vi stor skjevfordeling mellom kjønnene; Slår en sammen antallet barnetjenere fra folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900 ser vi 200 jenter og 85 gutter. Jentenes andel tilsvarer med andre ord 70,2 %. Alle folketellingene viser det var minst dobbelt så mange jenter som gutter i tjeneste. Den høye andelen jenter kommer av at de kunne lønnes langt lavere enn gutter, de kunne brukes til en lang rekke oppgaver i husholdningen og var således mer allsidige enn guttene. Dette gjenspeiles også under gjennomgangen av deres yrkesbetegnelser. Vi ser at jentene hadde yrker som i større grad var knyttet opp mot husholdningen. Særlig i 1900 ser vi at de fleste guttene hadde yrker ute i samfunnet, imens jentene fortsatt var i tradisjonelle kvinneyrker som f.eks. tjenestepike og barnepike.

Gjennomgangen av alder viser at jentenes alder sammenslått ligger på 13,4 år i gjennomsnitt, mens guttenes alder var på omkring 14,3 år. Hos begge kjønn ser vi at alderen hos barnetjenerne ligger på mellom 3-5 år høyere enn i andre kategorier barn. Alle folketellingene viser at barnetjenernes alder ligger høyest sammenlignet mot andre kategorier, særlig i 1900 ser vi at deres alder er over 2 år høyere enn legdebarn, som er også er en kategori med høy gjennomsnittsalder.

Folketellingen i 1865 viser at hele 20 % av barnetjenerne hadde bakgrunn fra sosial klasse 1, videre ser vi at 22,5 % av barna opplevde at en eller begge foreldrene døde før denne folketellingen. Minst 2 av barna er født utenfor ekteskapet. Deres videre muligheter viser at 28 % av barna giftet seg i løpet av perioden 1865-1878, like mange ble selv foreldre til sine egne barn.

Deres tilhørighet i sosiale klasser viser at mellom 60-64 % av barna tilhørte husstander i sosial klasse 1, kun hos legdebarn ser vi større tilhørighet til denne sosiale klassen. I neste kapittel skal vi ser nærmere på barn hos slektninger, som er neste kategori med omsorgstrengende barn.

Kapittel 5: Barn hos slektninger

5.1 Kjennetegn ved barn hos slekt

Barn hos slektninger er den andre kategorien av omsorgstrengende barn jeg ønsker å belyse i denne oppgaven. Denne kategorien består av en middels stor andel av de omsorgstrenede barna.

Det som kjennetegner barn hos slekt er måten de var relatert med biologiske bånd til andre medlemmer i husstanden. En forutsetning for å kunne defineres som omsorgstrengende i denne oppgaven, er barnet må tilhøre en annen husstand enn sine biologiske foreldre. Denne kategorien med barn hos slektninger hadde andre typer biologiske relasjoner til husstanden.

Forskjeller fra andre kategorier:

Dersom foreldrene ikke var i stand til å oppdra egne barn på egen hånd, var det ikke uvanlig at den nærmeste slekten måtte hjelpe til med oppfostringen av deres barn. I forhold til de andre kategoriene av omsorgstrenede barn, så har sannsynligvis barna i denne kategorien hatt de beste forutsetningene for å klare seg fint videre i livet. Ofte har barna fått både oppdragelse og omsorg fra sine biologiske besteforeldre, bare unntaksvis finner vi andre slektskapsbånd. Det som gjør denne kategorien svært ulik de andre, er måten alle individene var relatert til husstanden. Barna i de andre kategoriene hadde ikke noen form for slektskapsbånd til noen av de andre medlemmene i samme husholdning.

Barnetjenerne arbeidet i husstanden de tilhørte. Barna hos slekt skiller seg også ut fra fosterbarna ved at de alle hadde en annen type familiestilling, der slektskapsbåndet var tydelig relatert til husfaren. Dette vil jeg se nærmere på senere i kapittelet. Barn hos slekt skiller seg også kraftig ut fra legdebarn, en svært mobil gruppe som arbeidet og bodde i forskjellige husstater i sognet. Kategorien med fattiglemmer og urelaterte barn hadde på ingen måte relasjoner i husstanden de tilhørte. Slektskapsrelasjonene til husstanden gjorde etter all sannsynlighet disse barna til en trygg og lite mobil gruppe, i langt større grad enn barn i de andre kategoriene, som denne oppgaven omhandler.

Familiens ansvar:

I bondesamfunnet var det vanlig at familien stilte opp for hverandre når det var behov. Dersom noen av medlemmene opplevde kriser, var det familiens plikt å løse problemene som oppsto. Eksempler på slike kriser var økonomiske belastninger, sykdom eller dødsfall. Dersom denne typen problemer oppsto og en hadde omsorg for mindreårige barn, var familien en vesentlig støttespiller.

Flere lover slo fast nødvendigheten av slektens ansvar for omsorg av barn. Allerede i Gulating- og Frostatingsloven var omsorg hos slekten lovpålagt. Dette var forventet praksis i tidligere tiders samfunn. Også Stiftanordningen av 1741 for Akershus slo fast at barn bare kunne motta fattighjelp fra det offentlige, bare

dersom ikke dens slektninger hadde mulighet til å stille opp.⁵⁸ I boken *"barn av sin tid"*, argumenterer Sølvi Sogner for at bøndene hadde de største forpliktelsene i bondesamfunnet.⁵⁹

5.2 Introduksjon til analysen

Jeg ønsker å gå grundig igjennom denne kategorien av omsorgstrengende barn, som mottok omsorg fra sine slektninger. Som i forrige kapittel benytter jeg meg av folketellingene fra 1835, 1865, 1875 og 1900 som primærkilde for en slik analyse. Også her blir kirkebøkene sentrale for å finne tilleggsinformasjon, som kan være til stor hjelp til å få et detaljert innblikk i denne kategorien. Min egenproduserte database er til stor hjelp for å forenkle arbeidet med gjenfinning i henhold til kirkebøkene; særlig listene over dåp, bryllup og begravelser står sentralt.

Jeg kommer til å analysere barn hos slekt sin utvikling og kommer særlig til å se på deres fordeling i antall, alder og kjønn. Sammenligning med andre kategorier av omsorgstrengende barn er nødvendig for en fruktbar analyse. Jeg ønsker også å se på hvordan individene relateres til deres nye husstand, særlig deres slektskapsbånd til husfaren eller husmoren, kan gi viktig informasjon om denne relasjonen. Det er også ønskelig å finne bakgrunnsinformasjon om barna i denne kategorien, både deres fortid og videre liv er interessant.

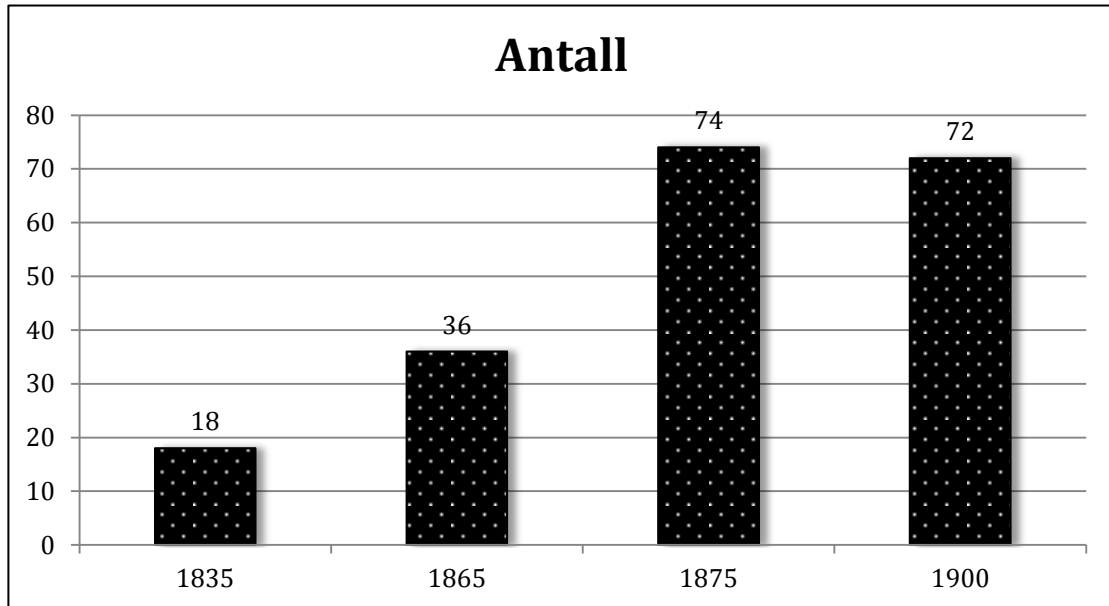
⁵⁸ Stiftanordningen av 1741.

⁵⁹ Sogner & Hodne 1985.

5.3 Antall

Først skal vi se på antall barn hos slektninger. Tabell 5.1 viser utviklingen av denne kategorien av omsorgstrengende barn fra 1835-1900.

Tabell 5.1: Antall barn hos slektninger i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser det totale antall barnetjenere fra folketellingene.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Det er tydelig at denne kategorien opplevde stor vekst, med omtrentlig fordobling i antall barn mellom folketellingene fra 1835 til 1875. I følge Frøydis Bryhn Dahl eksisterte det bare 3 individer hos slektninger i 1815, noe som var et for marginalt funn og dermed ekskludert fra oppgaven. Videre fant hun 18 personer som bodde hos slektninger både i folketellingene 1825 og 1835.⁶⁰

Vi ser at det var en fordobling fra 18 til 36 barn i løpet av de 30 årene som gikk mellom folketellingene i 1835 til 1865. Bare i løpet av de neste 10 årene ser vi igjen en fordobling, en økning på hele 106 %. For folketellingen 25 år senere i 1900 var dette tallet nesten uendret. Hva kan så være årsaken til det kraftige oppsvinget i antall barn hos sine slektninger?

Endringer av andelen omsorgstrengende barn:

Antall barn hos slektninger gir bare informasjon om hvor mange barn som tilhørte denne kategorien. Det er interessant å se på denne kategorien barn sammenlignet opp mot andre kategorier av omsorgstrengende barn.

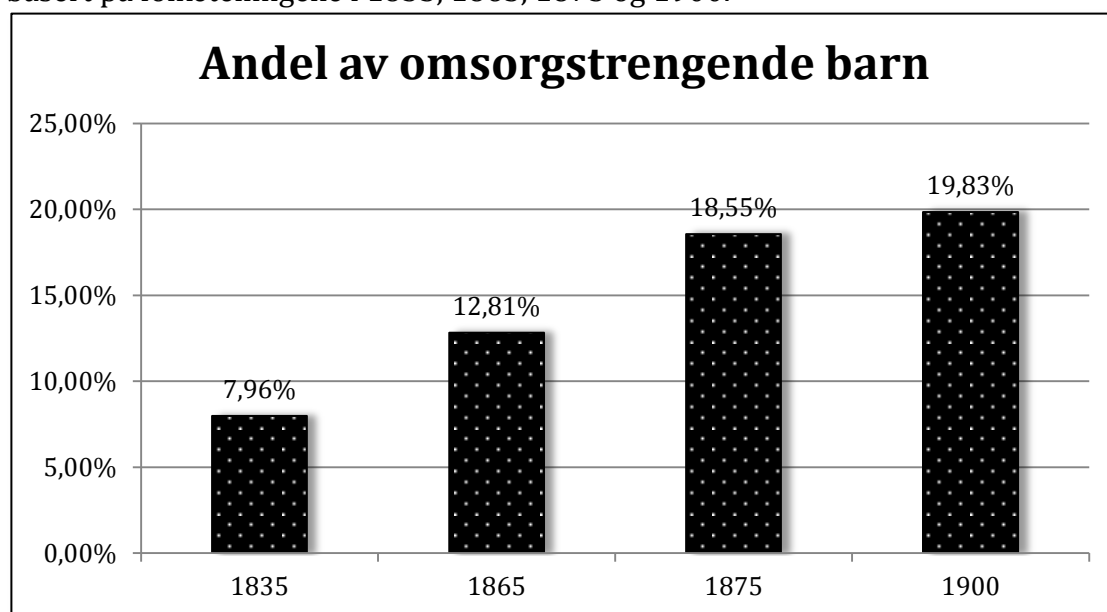
Tabell 5.2 viser hvordan andelen barn hos slektninger endret seg fra og med folketellingene i 1835. Supplert av dataene til Frøydis Bryhn Dahl, ser vi at denne

---

⁶⁰ Dahl 1986.

kategorien nesten ikke eksisterte i 1815. I 1825 dukker barn hos slekt opp som en mellomstor kategori, som besto av ca. 7 % av de omsorgstrengende barna i sognet.⁶¹ 10 år senere hadde andelen økt med bare ett prosentpoeng, en svært marginal økning. De andre kategoriene hadde i større grad økt sin andelsbrøk dette året. andelen. Barn som bodde med sine slektninger utgjorde 8 %, dette gjorde de til den minste kategorien for dette telleåret.

Tabell 5.2: Barn hos slekt sin andel av de omsorgstrengende i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen av barn hos slekt målt i prosent fra folketellingene.
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

I løpet av den lange perioden på 30 år står vi uten noe særlig informasjon om utviklingen av barn hos slektninger. Andelen økte fra 8 % til nærmere 13 % i løpet av disse årene, det tilsvarer en økning på en prosent hvert 5. år. Det er likevel økningen de neste 10 årene som virkelig er fasinerende, andelen økte fra 12,8 % til 18,6 % i løpet av denne perioden. Noe som tilsvarer over en prosent økning annethvert år. Denne veksten, sammenlignet mot de andre kategoriene, bremses så opp det siste kvartalet av århundret. Det nådde en topp med en andel på nesten 20 % av de omsorgstrengende barna i 1900.

Årsaker til endringene i antall:

Det er uklart hva som skyldes den stadige økningen av barn hos slektninger i løpet av hele århundret. Samfunnsnormer over slektens ansvar eksisterte fra tidligere tider, så hvordan kunne antallet øke fra kun 3 til 74 individer i løpet av de neste 60 årene etter 1815? En økning som tilsvarer hele 2367 %.

En viktig årsak til den stadige økningen av barn hos slekt, henger sammen med at i økende grad ble tatt hensyn til hva som var til det beste for barnets oppvekst.

⁶¹ Dahl 1986.

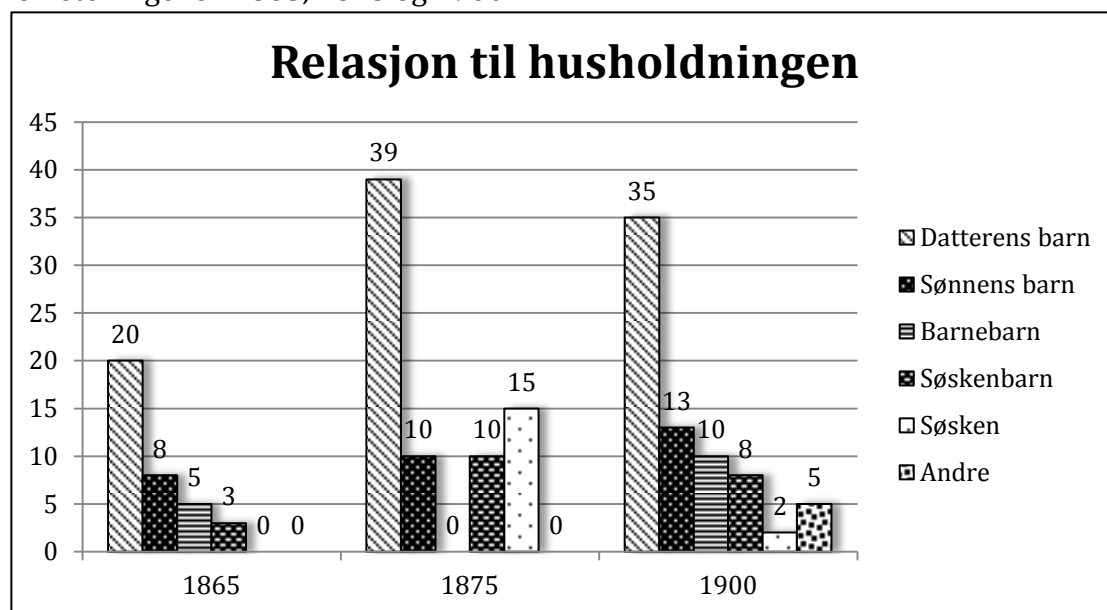

Besteforeldrenes rolle som omsorgspersoner gjorde at barna fikk den omsorgen som var nødvendig for å klare seg videre i livet. Dette gjorde at de sannsynligvis fikk like muligheter som barn som vokste opp sammen med sine egne biologiske foreldre. Ordningen sparte således fattigkassen for kostnader, samtidig som det ga barna en viss stabilitet og trygghet. Økt levealder og økonomiske muligheter hos omsorgspersonene kan være en mulig forklaring. En annen mulig begrunnelse er at andelen barn født utenfor ekteskap økte utover på 1800-tallet. Det faktum at det stort sett var datterens barn som fikk tilhørighet hos sine besteforeldre, kan tyde på dette. En siste mulig årsak var utviklingen mot et stadig mer humanistisk samfunn, der nestekjærlighet og omsorg for de trengende ble stadig viktigere.

5.4 Relasjon til husstanden

Hvordan relateres barna til husstanden de tilhørte under folketellingene? Det er allerede slått fast at barna hadde en slektskapsrelasjon til ett eller flere av medlemmene i husstanden. Følgende tabell viser hvordan barna var relatert til sin nye husholdning.

Tabell 5.3: Barnets relasjon til husfaren i husholdningen, basert på folketellingene i 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser relasjonen mellom husstanden og det omsorgstrengende barnet.
 Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Gjenfinning av relasjonene mellom husstanden og barnets biologiske foreldre, foregår ved hjelp av familiestillingen i folketellingene. Familiestillingen forteller hvordan barnet var beslektet med husstanden. Der møter vi vanligvis titler som f.eks. *barnebarn*, *sønnedatter* og *dattersønn*, men også mindre vanlige som *søsterdatter* eller *konens søstersønn*. I 1865 var hele 91,7 % av barna (33 av 36) plassert hos sine biologiske besteforeldre. 10 år senere var 49 av 74 barn (66,2 %) plassert slik. Folketellingen i 1900 viser at 58 barn (80,6 %) var relatert til besteforeldrenes husstand.

Familiestillinger som begynner på datter eller sønn, betyr som regel at barnet er boende hos moren eller farens familie i registreringstidspunktet. Når det ble registrert som barnebarn, betyr det bare at personen som har foretatt innregistreringen ikke har tatt seg bryet med å definere om det er barnet til familiens sønn eller datter. Dette skaper vanskeligheter i gjenfinningsarbeidet og gjør det mer tidkrevende.

I en del tilfeller var en søster eller bror relatert til andre medlemmer i husstanden. I nesten halvparten av tilfellene kan søsken under 15 år relateres direkte til personer i husstanden på den måten, med familiestillinger som *husmoderens søster* eller *søster til husmann*. Vi finner en del tilfeller der det var søsteren eller brorens barn som bodde i husstanden. Husfaren og husmoren var således onkel eller tante for dette barnet. I to tilfeller i 1900 finner vi barn som var adoptert inn i husstanden. Den siste kategorien av andre relasjoner i 1900-folketellingen, besto av to tilfeller av adopterte barn, to uspesifiserte barn og ett barn fra Amerika.

Ved en gjennomgang av tabellens data, ser en med en gang hvordan ansvaret for barnets omsorg i de fleste tilfeller tilkom morens familie.

Mer om tabellens data:

Samtlige folketellinger viser at omsorgsplikten ofte tilfalt morens familie. Tallene for 1865 viser at 55 % av barna havnet hos morens familie. Tallene ble så 53 % (39 av 74) i 1875 og 49 % i 1900 (35 av 72). Rundt halvparten av barna havnet hos morens slekt. Farens familie tok seg også av omsorgen i noen tilfeller, men dette var langt sjeldnere. I 1965 tilhørte 22 % av barna husstander med slektninger på farssiden. 10 år senere var tallene under 14 % og i 1900 var 18 % av barna hos farens slektninger. Dette utgjør et gjennomsnitt på 18 %, mot de 52 % av barna som tilbragte oppveksten hos morens slektninger.

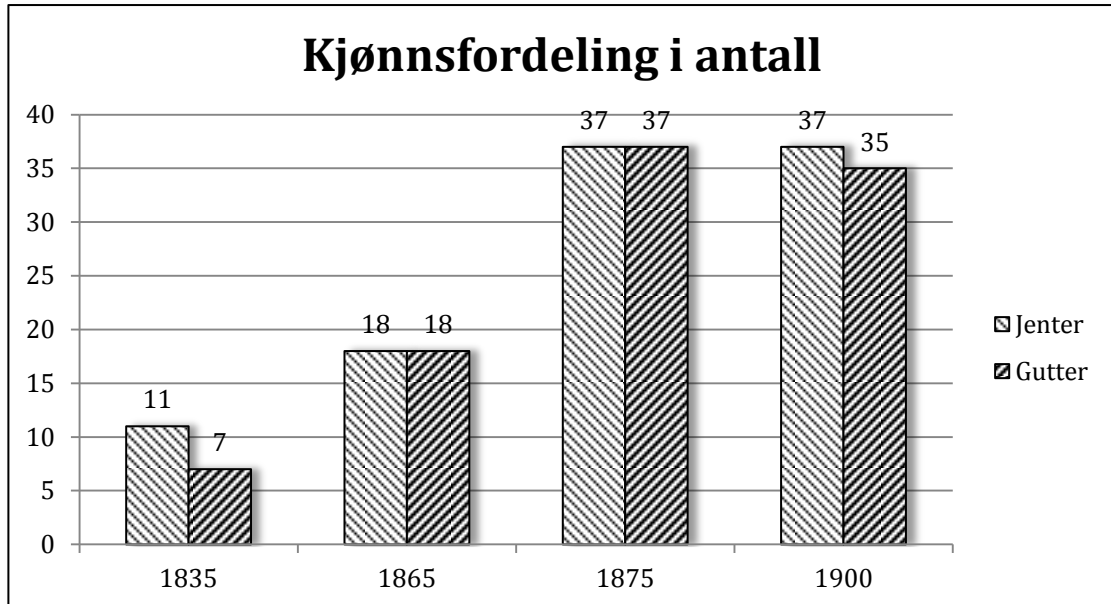
Vi kan se at uspesifiserte barnebarn var totalt fraværende i 1875. 5 barn var registrert som barnebarn i 1865, 35 år senere var det 10 slike individer. For begge disse tellingene utgjør dette en prosentandel på 14 % av barn hos slekt. En mulig grunn til at det ikke var registrert uspesifiserte barnebarn i 1875, kan komme av at personen som foretok registreringen hadde tilstrekkelig informasjon om barnas slektskapsbånd.

Undergruppen med søsken hos slektninger har også utviklet seg i løpet av siste halvdel av 1800-tallet. I 1865 ser vi at bare 3 av barna var hos onkelen eller tantens familie, søsken var da helt fraværende. 10 år senere hadde bildet forandret seg totalt; 10 barn var plassert hos sin onkel eller tante, hele 15 barn var yngre søsken av andre i husstanden, en gruppe som var fraværende tidligere. Tallene for 1900 viser at gruppen med søsken hadde sunket kraftig fra 15 til 2 individer. Antall søskenbarn sank med bare 2 barn i løpet av disse 25 årene. Igjen ser en spesielle tall for folketellingen i 1875, der hele 20 % av barna hadde relaterte søsken i sin husstand, men uten å ha en av sine biologiske foreldre der.

5.5 Kjønnfordeling

Hvordan var så kjønnfordeling hos barn hos slektninger? Var det flest jenter som havnet hos slektninger, eller var det guttene som havnet hos relatert familie? De neste tabellene viser kjønnfordeling i denne kategorien.

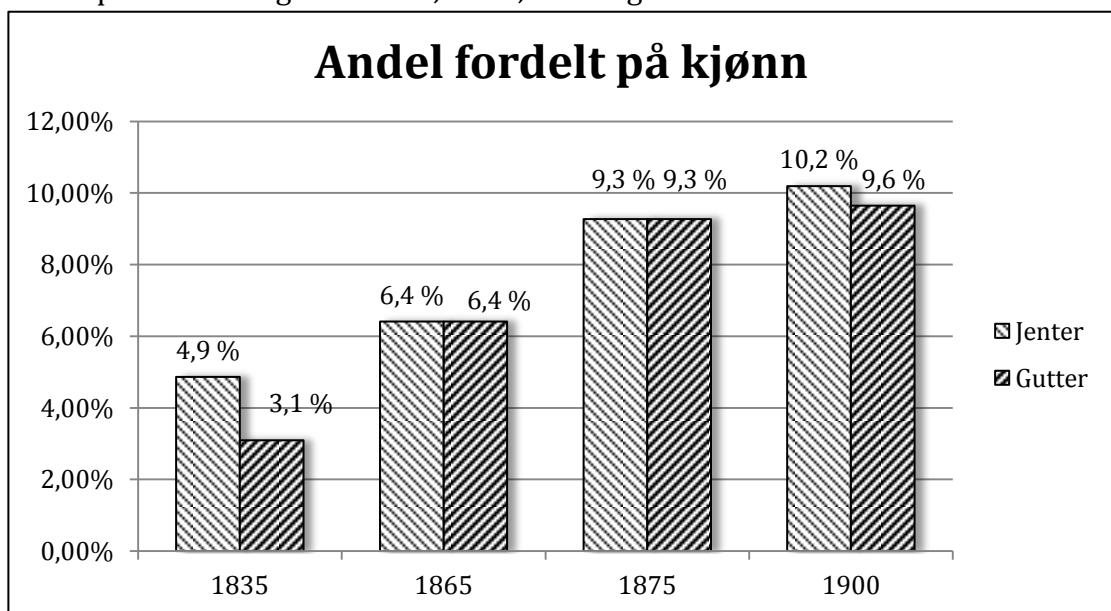
Tabell 5.4: Barn hos slektninger i Asker og Bærum inndelt etter kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan antallet barn hos slekt var kjønnfordelt.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 5.5: Andel beslektede barn i Asker og Bærum inndelt etter kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan andelen av barn hos slekt var fordelt på kjønn.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Det er tydelig at det eksisterte svært få kjønnsforskjeller i denne kategorien, i langt mindre grad enn samtlige andre kategorier av omsorgstrengende barn. Folketellingen i 1835 er den eneste registreringen hvor en kan se en noe særlig forskjell mellom andelen gutter og jenter. Selv da opereres det med såpass små tall, at en ikke kan trekke noen konkrete konklusjoner. Jentenes andel på 61 % viser at majoriteten av barn hos slektninger i 1835 var jenter, siden eksisterte det ubetydelige kjønnsforskjeller i denne kategorien.

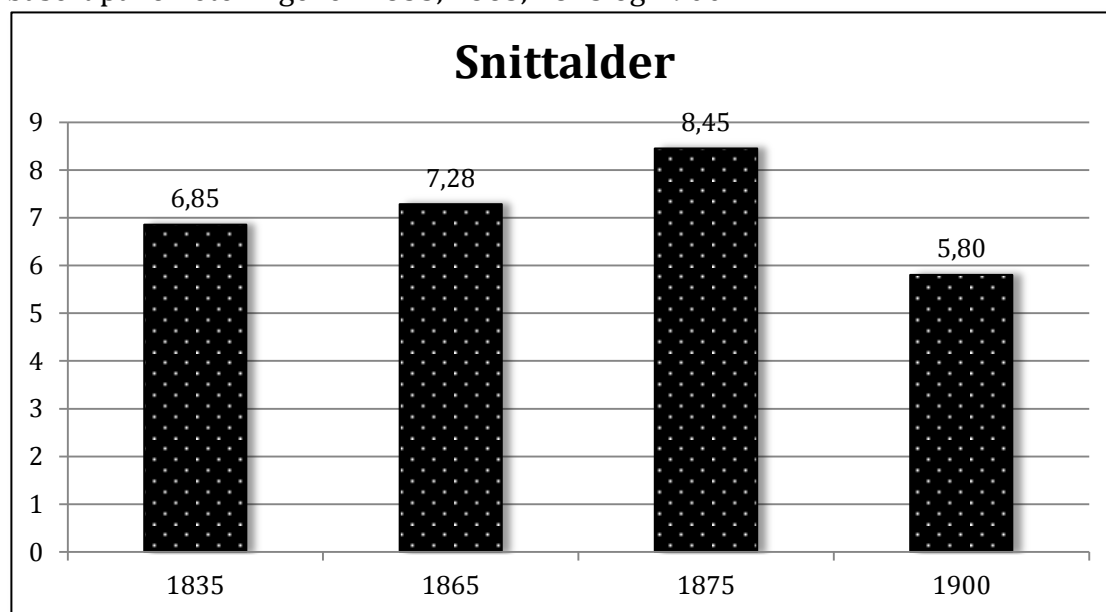
Den stabile likefordeling mellom kjønnene er litt overraskende fordi forskningen til Frøydis Bryhn Dahl viser at hele 72 % av barn hos slekt var jenter i 1825.⁶² Dette faller først til 61 %, før kjønnsforskjellene blir nesten fraværende.

Den store likedelingen må tyde på at et var tilfeldig hvilke barn som havnet hos slektninger. Dersom det var behov for å få omsorgsstøtte fra slektninger, skjedde dette uavhengig av barnets kjønn. Dette viser hvordan omsorgsplikten hos slekten var basert direkte på behovet for avlastning hos barnets biologiske foreldre. Slektenes behov for f.eks. arbeidskraft spilte ingen rolle.

5.6 Alder

Tabell 5.6 viser v for denne kategorien av omsorgstrengende barn. Barnas alder ligger ganske lavt hos denne kategorien.

Tabell 5.6: Gjennomsnittsalderen i kategorien med barn hos slekt, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser gjennomsnittsalderen hos barn i slektningenes husstand.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabellen viser at alderen for denne kategorien lå på litt under 7 år i 1835. Alderen steg siden til litt over 7 år i løpet av de neste 30 årene. 10 år senere var

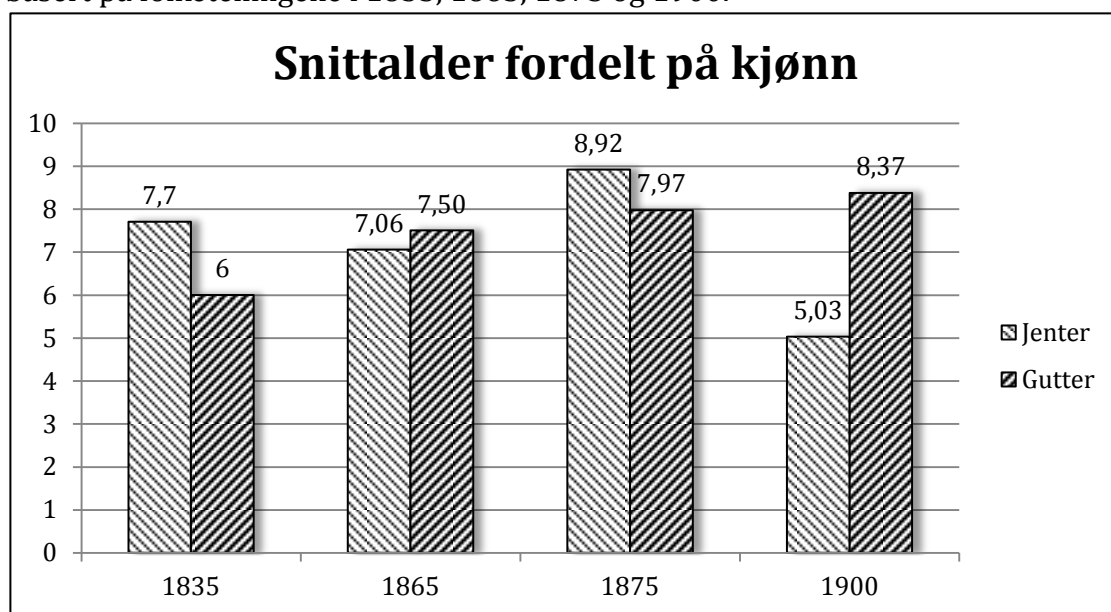
⁶² Dahl 1986: 128.

gjennomsnittsalderen steget til nesten på 8,5 år, en økning på 16 %. Mest overraskende er likevel det kraftige fallet i barn hos slekt sin alder ned til under 6 år i 1900, noe som tilsvarer ett fall på hele 31 % i løpet av denne 25 års perioden.

Kjønnsfordeling:

Neste tabell viser hvordan alderen til barn hos slektninger var fordelt på kjønn, noe som tydeliggjør de kjønnsmessige forskjellene.

Tabell 5.7: Aldersfordeling hos slektskapsbarna fordelt mellom kjønnene, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen var kjønnsfordelt.

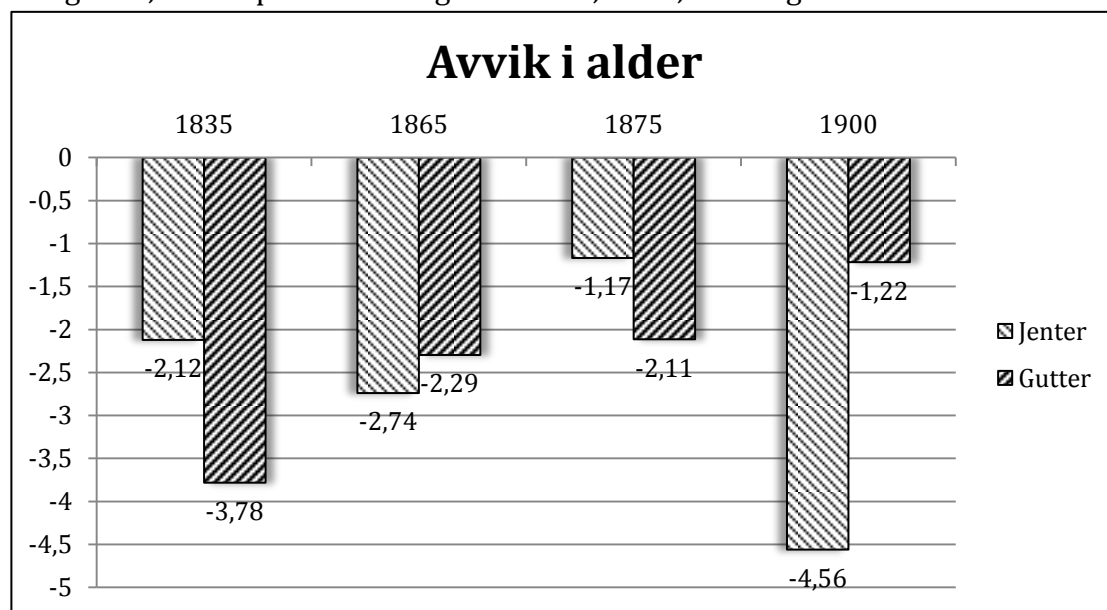
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Det eksisterte enkelte aldersforskjeller, når en ser på hvert kjønn separat. Folketellingen i 1835 viser hvordan jentenes alder var omkring 1,7 år høyere enn guttene. 30 år senere økte guttenes alder med 1,5 år, imens jentenes alder hadde sunket noe (0,6 år). Gjennomsnittsalderen for begge kjønn lå da på litt over 7 år. 10 år senere hadde jentenes alder økt med nesten 2 år, imens guttens alder økte marginalt. Jentenes gjennomsnittsalder var på omkring 9 år, mens guttene var nesten 1 år yngre. I 1900 ser vi at guttenes alder nesten var uforandret. Jentenes alder hadde derimot gått kraftig ned, noe som er hovedgrunnen til den store nedgangen i alder hos denne kategorien. Jentenes gjennomsnittsalder hadde sunket med tilnærmet 4 år i løpet av disse 25 årene, en nedgang på over 43 %.

Avvik fra andre kategorier:

Barn i denne kategorien hadde en meget lav alder i forhold til andre kategorier. Med unntak av fosterbarna i 1875, så har barn hos slektninger lavest alder i samtlige folketellinger. Tabell 5.8 viser hvor mange år under gjennomsnittsalderen hvert kjønn i denne kategorien ligger. En ser med en gang at alderen ligger godt under gjennomsnittet.

Tabell 5.8: Avvik i aldersfordeling hos barn hos slekt i henhold til andre kategorier, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen hos barn hos slekt forholder seg, sammenlignet mot andre kategorier av omsorgstrengende barn.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Når en slår sammen tallene ser en at jentenes alder ligger 2,6 år under gjennomsnittet. Det er særlig folketellingen i 1900 som trekker ned deres alder, jentenes alder ligger her på nærmere 4,6 under gjennomsnittet. Deres gjennomsnittsalder på omkring 5 år, gjør dette til den yngste gruppen av omsorgstrengende barn i hele denne oppgaven.

Guttenes alder ligger nesten 4 år under gjennomsnittet i 1835, noe som gjør dette til den yngste gruppen gutter, sammenlignet mot andre kategorier. En oppsummering av folketellingene viser at guttenes alder lå 2,3 år under det som var gjennomsnittsalderen i de andre kategoriene.

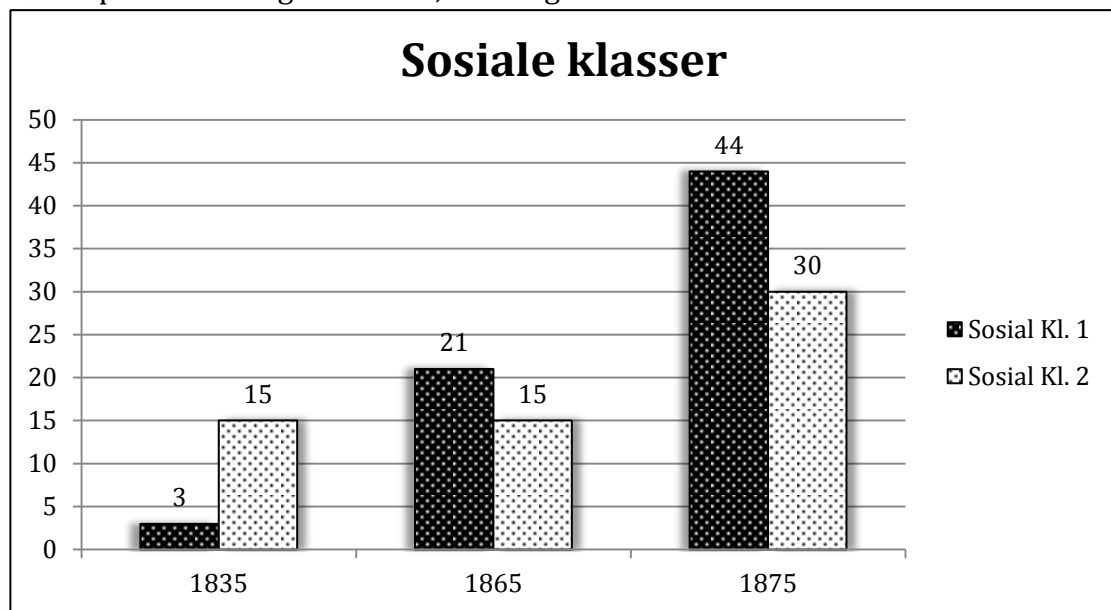
Oppsummert ser en at jentenes alder lå noe lavere enn guttene, men dette skyldes bare deres lave alder under folketellingen i 1900. Ellers ligger deres alder ofte høyere enn hos guttene i denne kategorien.

Barnas lave alder viser at de fleste var i den tidlige livsfasen, da behovet for omsorg var stort. Den lave alderen gjorde at de ikke egnet seg som legdebarn eller barnetjenere, men ville trolig blitt fosterbarn dersom familien ikke hadde stilt opp.

5.7 Sosiale klasser

Husstandene var inndelt i to separate sosiale klasser, avhengig av deres sosiale status i datidens samfunn. Som vi har sett på tidligere besto sosial klasse 2 av håndverkere, husmenn og andre lavstatuspersoner. Personene i sosial klasse 1 tilhørte den mer privilegerte delen av befolkningen, de som hadde eiendom eller var utplassert i samfunnets maktposisjoner. Inndelingen i sosiale klasser kan fortelle oss en del om hvem som hadde mulighet til å ta seg av oppdragelsen av familiemedlemmer som sto utenfor kjernefamilien.

Tabell 5.9: Husstunder med slektninger boende fordelt på sosiale klasser, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan barn hos slekt var fordelt i husstandene i samfunnet.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Vi ser et skifte i hvilken husstandstype slektskapsbarna fikk tilhørighet til. I første halvdel av 1800-tallet kommer det frem av Frøydis Bryhn Dahl sin masteroppgave at majoriteten av barn hos slektninger tilhørte sosial klasse 2.⁶³ Tallene hennes viser at 2/3 av barna bodde i husstunder tilknyttet sosial klasse 2 i 1825. 10 år senere hadde denne andelen steget til 83,3 %. Fra 1865 ble dette snudd, nå bodde majoriteten hos sosial klasse 1. Folketellingen for 1865 viser at andelen hos klasse 2 hadde blitt halvert til 41,7 %. Neste folketelling viser en mindre nedgang til en andel på 40,5 %.

Hvorfor den kraftige endringen fra en tilhørighet hos sosial klasse 2 til sosial klasse 1? Ved en gjennomgang av dataene over barnas nye husstunder og hvilke sosial klasse de tilhørte, er det klart at barn hos slekt hadde et betydelig skifte. Folketellingen i 1835 viser en meget tydelig tilhørighet til sosial klasse 2 med sine 83,3 %. Til sammenligning var andelen barnetjenere hos sosial klasse 2 på 36,1 %, Fosterbarn 19,2 % og Legdebarn på 11,1 % i dette telleåret. Dette viser

⁶³ Dahl 1986: 128.

at det var folketellingen i 1835 (og til dels tellingen i 1825) som var spesielt, grunnet denne kategoriens tydelige tilhørighet til sosial klasse 2 disse årene.

En sammenligning mellom andelen omsorgstrengende barn fordelt på de to sosiale klassene i perioden 1835-1875 viser at 38 % av barna tilbrakte oppveksten hos sosial klasse 2. I forhold til disse tallene er deres andel på 83,3 % i 1835 meget høyt.

5.8 Bakgrunn og muligheter

Folketellingen i 1865 viser at det var 36 barn som tilhørte husstander med andre slektskapsbånd enn sine biologiske foreldre. Alle individene er sporet opp videre i Asker og Bærum databasen. Dette har gjort det lettere å finne supplerende informasjon om hvert enkelt individ frem til kirkebøkene stopper i 1878.

Bakgrunn:

Særlig dåpslistene og vielseslistene gir dyrbar informasjon om barnets biologiske foreldre, i tillegg til folketellingen i 1865. Vi ser at 1/3 av barna som tilbragte hele eller deler av oppveksten hos slektninger var født utenfor ekteskapet. Dette er omkring dobbelt så høy andel, sammenlignet mot bakgrunnen til barna i de andre kategoriene.

Vi mangler informasjon om barnets foreldre hos bare 4 av barna. Fem foreldrepar hadde flere enn ett barn hos sine slektninger. Ved å se på yrket til deres biologiske far ser vi at 7 barn hadde bakgrunn fra sosial klasse 1, mens 22 av barna hadde en far som tilhørte sosial klasse 2. 3 barn opplevde at en av deres biologiske foreldre døde i løpet av oppveksten før 1865, noe som kan ha vært medvirkende årsak til at de fikk tilhørighet hos sine slektninger.

Muligheter:

Barnas videre muligheter kan måles med giftemål, egne barn og dødsfall. 4 av barna hos slektninger ble gift i løpet av perioden mellom 1865 og 1878, imens 7 av barna ble selv foreldre til egne barn, 3 av disse ble født utenfor ekteskapet. To av barna døde i 2 års alderen, ett barn døde ved fylte 10 år i 1872. De resterende 33 barna hadde ingen registrerte dødsfall eller begravelser før 1878.

5.9 Oppsummering og konklusjon

Kapittelet omhandler barn som var tilknyttet husholdninger med biologiske slektninger i husstanden, egne foreldre er naturlig nok ekskludert fra funnene. Jeg så først på kjennetegn for slektskapsbarna, familiens ansvar for oppdragelse og på hvilken måte disse barna skiller seg fra de andre kategoriene.

Jeg har sett på utviklingen av denne kategorien fra folketellingen i 1835 til og med folketellingen i 1900. I analysen har jeg sett på utviklingen i deres antall og andelen av omsorgstrengende barna. Det ble viet noe plass til å se på hvilken måte barnet ble relatert til husstanden, ved å se på barnets familiestilling. Gjennom å se på kjønns- og aldersfordeling innenfor denne kategorien i

folketellingene for 1835, 1865, 1875 og 1900 kom enkelte tendenser tydelig frem.

Konklusjon:

Barn hos slektninger var en stadig voksende kategori i løpet av 1800-tallet. I begynnelsen av århundret var nesten ingen omsorgstrengende barn hos slektninger, selv om dette tidligere var en vanlig måte å løse omsorgsproblematikken på. Antallet øker fra 18 barn i 1835, til 36 barn i 1865, noe som øker til 74 barn 10 år senere. Denne veksten stopper så opp, antallet var tilnærmet uforandret i 1900. Vi ser en tilsvarende utvikling i kategoriens andel, sammenlignet opp mot de andre kategoriene. Deres andel øker fra 8 % i 1835 til nesten 20 % ved århundreskiftet. Den stabile og gradvise utvidelsen av kategorien med slektskapsbarn har muligens sammenheng med at samfunnet ble mer oppmerksom på barnas rettigheter og i økende grad forsøkte å ta hensyn til det som var til det beste for barnet. Oppdragelsen hos sine egne slektninger bidro til å gi barna både trygghet og stabilitet, i langt større grad enn barna de andre kategoriene. Besteforeldrene stilte i økende grad opp for å hjelpe en datter som hadde fått barn utenfor ekteskap, dette stemmer godt overens med funnene, som viser at 1/3 var barn av gifte foreldre i folketellingen for 1865.

Ved gjennomgangen av barnets relasjon til husholdningen ser vi at det ofte var deres besteforeldre som ble de nye omsorgspersonene. Folketellingene viser at hele 91,7 % av barna var i besteforeldrenes husstand i 1865, 35 år senere var andelen sunket til 80,6 %, noe som tydelig forklarer deres forpliktelser og forsørgeransvar ovenfor barnebarna. Analysen viste også at det som regel var morens foreldre som måtte ta på seg dette forsørgeransvaret. Tabell 5.3 viste blant annet hvordan mange av barna var utplassert hos onkler, tanter eller søsken i folketellingen i 1875, til kontrast fra folketellingene i 1865 og 1900.

Undersøkelsen viste at det eksisterte svært få kjønnsforskjeller i denne kategorien, folketellingene viser ofte en likedeling mellom gutter og jenter. Barn som var utplassert hos sine slektninger hadde særdeles lav alder. Sammenlignet mot de andre kategoriene lå alderen alltid lavest. Unntaket er folketellingen i 1875, da lå fosterbarnas alder noe lavere. Dette skyldes først og fremst at alderen til barn hos slekt var meget høyt dette året. De fleste av barna var i den tidlige livsfasen, da behovet for omsorg var stort. Deres lave alder gjorde at barna passet dårlig inn i andre kategorier, dermed ble de slektningenes ansvar.

I løpet av perioden 1835-1900 skjedde det store endringer i hvilken husstandstype barna tilhørte. Nesten alle barna tilhørte sosial klasse 2 i 1835, 40 år senere tilhørte nesten 60 % av barna den andre sosiale klassen. Folketellingen i 1865 viste at 24 % av barna hadde foreldre som tilhørte sosial klasse 1, samtidig tilhørte 58 % av barna husstander i samme sosiale klasse. Folketellingen i 1865 viste at omkring 1/3 av barna var født utenfor ekteskapet, noe som er langt høyere enn i de andre kategoriene. I neste kapittel ønsker jeg å se nærmere på barn som fikk tildelt egne fosterforeldre.

Kapittel 6: Fosterbarn

6.1 Kjennetegn

Fosterbarn er den tredje hovedkategorien av omsorgstrengende barn i denne oppgaven. Kategorien består av barn som i folketellingene hadde en familiestilling som røper deres relasjon til overhodet i husstanden. I folketellingene møter vi flere barn hvor deres familiestilling skaper tilhørighet til denne kategorien bestående av fosterbarn. Eksempler på slike barn er *Pleiebarn*, *Oppfostringsbarn* og *Fosterbarn*. Familiestillingene slutter oftere på *datter* eller *sønn*, fremfor *barn* som er den uspesifiserte varianten (for eksempel *Pleiesønn* eller *Fosterdatter*). Utvalget mitt er gjort på bakgrunn av deres familiestilling i husstanden, som viser tydelig at de ble sett på som fosterbarn i samfunnet.

Lovverket:

I følge fattigforordningen av 1741 skulle en unngå å sende yngre barn ut på legd. En tok hensyn til at barnas stadige skifte av oppholdssted ville gjøre skade på lengre sikt. Det var mer ønskelig å sende barna på oppfostring hos andre familier, som kunne gi den nødvendige omsorgen, i tillegg til kost og losji.

En forsøkte å sende barn til det som ble ansett for å være gode familier. Fosterbarna kunne bli brukt som en arbeidsressurs for den oppdragende familien, der de ofte måtte tjene gratis mot kost og losji. Det var heller ikke uvanlig at de måtte tjene gratis i flere år etter at de hadde fylt 15 år. Bortakkordering var en form for omvendt auksjon, der de som bød lavest pris i bygda fikk tilslaget om oppfostringen av barnet. De som ikke ønsket ansvaret for fosterbarn, kunne kjøpe seg fri ved å gi økonomisk støtte til fattigkassen, som igjen disponerte pengene på vegne av fattiglemmene i bygda. Omsorgen ble på den måten overlatt til fattigvesenet.⁶⁴

Forskjeller fra andre kategorier:

Barnetjenerne hadde ofte tydelig definerte arbeidsoppgaver i husholdningen og dermed yrkesbetegnelser i folketellingene. Fosterbarn hadde ingen biologiske relasjoner til husstanden, i motsetning til kategorien med barn hos slekt. Fosterbarna skiller seg også naturlig ut fra legdebarn, som stadig var på vandring mellom husstandene i bygda, først og fremst ved at de ikke var preget av den samme graden av mobilitet som disse barna. De var mer like fattiglemmer og urelaterte barn, men hadde til forskjell fra disse dedikerte fosterforeldre.

Deres oppvekst var sannsynligvis likevel preget av noe ustabilitet og større krav fra fosterforeldrene, særlig i forhold til husstander der barna hadde biologiske bånd. Fosterbarnas oppvekst var preget av noe usikkerhet, selv om de tross alt hadde det langt mer stabilt enn legdebarn, som stadig bytte omsorgspersoner.

---

⁶⁴ Hagen 2001: 17.

Ved å fjerne dem fra legdesystemet, var tanken at de omsorgstrengende barna ville få mer stabil oppvekst hos sine fosterforeldre. Disse nye foreldrene hadde likevel noe fleksibilitet i hvilket fosterbarn de ville ta til seg og dermed også et maktovertak ovenfor barnet. Siden foreldrene i husstanden ikke hadde biologiske bånd til barnet, eksisterte det også noe distanse, i forhold til den kjærligheten en mor har til sine egne biologiske barn. Fosterbarna var ofte unge barn, så behovet for nære omsorgspersoner var absolutt tilstede.

6.2 Fosterbarn og fosterforeldre

Fosterforeldre:

De som ble fosterforeldre mottok gjerne økonomiske bidrag fra fattigkassen eller fra barnas egne foreldre. Det fikk de på grunn av deres funksjon som reserveforeldre, men også for å dekke inn kostnadene forbundet med oppdragelsen av ett barn. Det økonomiske bidraget var for lite til å berike seg i særlig stor grad. Pengene kunne likevel gjøre stor nytte for seg i en tid der samfunnets økonomiske system var på vei bort fra en naturalhusholdning, til et økonomisk system der kontanter gjorde seg stadig mer gjeldende. Arbeidet med å oppdra fosterbarn var ikke særlig hardt fysisk krevende, men krevde heller et hjerte for barnas ve og vel. Nettopp derfor ble rollen som fosterforeldre en løsning for mange forskjellige typer mennesker, særlig de som ikke selv var i stand til å gjøre hardt fysisk arbeide.

Muligens eksisterte det også biologiske slektskapsbånd eller en annen form for tilknytning, som gjorde det ønskelig for noen å ta på seg rollen som fosterforeldre for et barn. Dersom biologiske bånd ble registrert i folketellingene, har disse barna blitt kategorisert som barn hos slekt i denne oppgaven.

I noen tilfeller kan fosterbarn fungert slik som adopterte barn gjør i dag. Dersom et ektepar ikke hadde muligheten til å få egne barn, kan rollen som fosterforeldre ha vært en løsning på dette problemet. Etterhvert som barna vokste seg større ville de være i stand til å hjelpe til der det var nødvendig. Når fosterforeldrene i tillegg fikk støtte av det offentlige, kan dette ha vært en svært gunstig løsning.

Fosterforeldrenes primære rolle var å fungere som barna omsorgspersoner og hovedansvarlige for deres oppdragelse, slik at de ble godt skikket til voksenlivet. Hovedoppgaven deres var å gjøre barna til ansvarsfulle og selvstendige individer som ville få gode muligheter til å klare seg videre i samfunnet i voksen alder.

Fosterbarn:

Fosterbarna forpliktet seg til å vise sine omsorgspersoner nødvendig respekt og behandle dem som om de var deres egne biologiske foreldre. Frykten for og stadig måtte bytte fosterforeldre gjorde dette enkelt. Barna hadde naturlignok plikter i husstanden, men ikke nødvendigvis mer enn biologiske barn hadde ovenfor sine egne foreldre. Barn hadde på den tiden ofte en del ferdig definerte oppgaver i henhold til den daglige driften av husholdningen. Særlig matlaging, oppvask, husvask, fjøsdrift og andre enkle oppgaver i husholdningen, kunne fint gjøres av barn. Det er grunn til å tro at foreldrene satt høyere krav til

fosterbarna, i forhold til deres egne biologiske barn, men dette er umulig å påvise empirisk.

6.3 Introduksjon til analysen

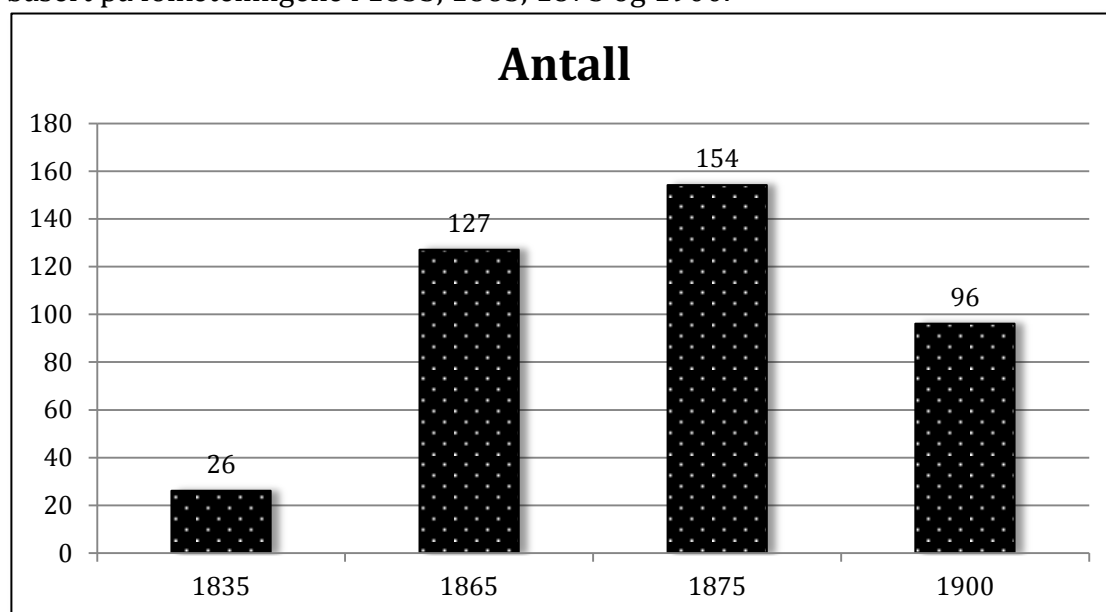
Dette kapittelet dreier seg om fosterbarna i sognet. Jeg ønsker å se på utviklingen av denne kategorien med basis i folketellingene fra og med 1835. Som i tidligere kapitler finnes det viktig informasjon i alle folketellingene i kommunen fra 1800-tallet. Sentralt i oppgaven står tellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900. Jeg kommer til å kontrollere funnene mot personenes data i samtlige kirkebøker. Særlig dåpsbøkene er viktig kilde for å spore opp barnas opprinnelsessted, deres biologiske foreldre, bakgrunn og senere muligheter. Vielsesbøkene kan fortelle oss om mulighetene barna fikk i forhold til egne giftemål. Til slutt kan begravelsesbøkene fortelle oss om fosterbarna døde i ung alder. Det er likevel folketellingene som står mest sentralt for innholdet i analysen.

Analysen kommer til å ta for seg fosterbarnas utvikling fra 1835 og frem til 1900. Jeg vil særlig ta for meg deres antall, alder, kjønn og fordeling. En sammenligning med de andre kategoriene står hele tiden sentralt. Det vil bli en gjennomgang av vertsfamiliens sammensetning og deres tilhørighet i en sosial klasse. I tillegg vil jeg se på barna sosiale utgangspunkt og videre muligheter i livet.

6.4 Antall

Først skal vi se på fosterbarnas antall og deres utvikling fra 1835 og fremover mot århundreskiftet. Tabell 6.1 viser hvordan antallet fosterbarn utviklet seg.

Tabell 6.1: Antall fosterbarn i Asker og Bærum sogn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser det totale antall fosterbarn fra folketellingene.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Antallet fosterbarn var relativt lavt i 1835, men etterpå skjer det en eksplosiv utvikling. Mellom 1835 og 1865 øker antallet fra 26 til 127 individer, dette tilsvarer nesten en femdobling i antallet fosterbarn. Tallene for de neste 10 årene viser en moderat økning på 21,2 %. De siste 25 årene av århundret viser derimot en større tilbakegang på nesten 60 individer eller 37,7 %.

Ser vi på tallene til Frøydis Bryhn Dahl for begynnelsen av århundret, så var det 29 fosterbarn i bygda i 1815. Denne kategorien opplevde så en enorm vekst, fordi 10 år senere var hele 120 omsorgstrengende barn tilknyttet egne fosterforeldre.⁶⁵ 10 år senere er antallet sunket til under nivået 20 år tidligere, til 26 barn. Hvorfor i all verden var antallet fosterbarn såpass høyt for folketellingen i 1825?

Årsaker til endringene i antall:

Frøydis Bryhn Dahl peker på flere mulige grunner til de store forskjellene mellom tellingene i 1825 og 1835. En enkel forklaring kan være at listene som ble brukt i folketellingen i 1825 hadde egne rubrikker for fosterbarn, i motsetning til listene som ble brukt i 1835. Da måtte tellerne notere "*fosterbarn*" i marginen på listene, noe som trolig bare skjedde dersom de satt på denne detaljerte informasjonen eller dersom de anså dette som viktig informasjon.⁶⁶

I "*Det store oppbrotet*" analyserer Jan Oldervoll folketellingen i 1801 på landsbasis. Han finner ut at andelen fosterbarn i alderen 0-9 år ligger noe lavere på Østlandet, sammenlignet mot resten av landet som helhet.⁶⁷ En annen grunn til den store oppgangen i antall fosterbarn i 1825, kan være som en konsekvens av den økonomiske krisen etter 1814. Spesielt Østlandet opplevde dårlige tider som en følge av Napoleonskrigene på begynnelsen av 1800-tallet, noe særlig perioden rundt 1814 bar preg av.⁶⁸

Det var vanlig praksis på 1800-tallet at de store byene utplasserte omsorgstrengende barn i fosterhjem på landet. Et stadig økende press på byene gjorde dette nødvendig. Samtidig ville barna få opplæring i tradisjonelt arbeid og således å gjøre de bedre rustet til selvstendighet i voksenalder.

Den eksplosive økningen i antall fosterbarn utover på 1800-tallet, viser tydelig at denne ordningen var i ferd med å bli den allment aksepterte måten å ta seg av de omsorgstrengende barna på. Derfor ble ordningen etterhvert den naturlige måten å løse behovet for omsorgspersoner på. Dette systemet skapte en tydelig relasjon mellom fosterforeldre og deres fosterbarn. Denne relasjonen skapte en tilhørighet som hadde sterkere bånd enn de andre kategoriene av omsorgstrengende barn, med unntak av barn hos slektninger.

---

⁶⁵ Dahl 1986: 149.

⁶⁶ Dahl 1986: 142.

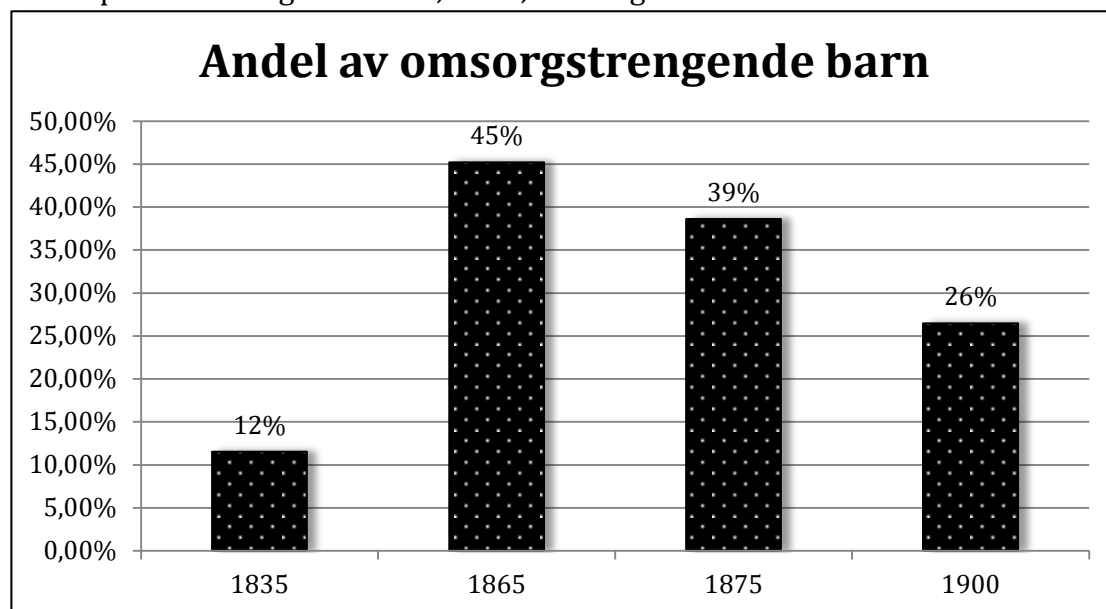
⁶⁷ Oldervold, Jan: *Det store oppbrotet*. I Langholm, Sivert og Seiersted, Francis: *Vandringer: Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Aschehoug. Oslo. 1980.

⁶⁸ Dyrvik, Ståle: *Norsk økonomisk historie 1500-1970. Band I: 1500-1850*. Universitetsforlaget. Bergen. 1979. s. 214-217.

Endringer av andelen omsorgstrengende barn:

Det er interessant å se på størrelsen på fosterbarnas andel, sammenlignet med de andre kategoriene. Den følgende tabellen viser hvordan dette forholder seg.

Tabell 6.2: Fosterbarnas andel av de omsorgstrengende i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen av fosterbarn målt i prosent fra folketellingene

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

I 1835 var barnetjenere den største kategorien med en andel på hele 43 %, fosterbarnas andel for dette året bare på 12 %. Ved neste folketelling var dette forholdet snudd på hodet. Kategorien av barnetjenere var nå marginalisert med sine 14 %. Videre viser tallene for 1865 at fosterbarna nå var den største av alle kategoriene av omsorgstrengende barn, dette gjelder også om en sammenligner de mot de andre folketellingene. Ingen annen kategori hadde en såpass høy andel som 45 %, i følge noen av folketellingene i bygda på 1800-tallet. Andelen fosterbarn hadde en liten nedgang 10 år senere, deres andel lå da 6 % lavere enn sist. Likevel ser vi at det faktisk var 27 flere fosterbarn dette året.

I 1900 besto fosterbarna av litt over 1/4 (26 %) av de omsorgstrengende barna. Kategorien var nå forbigått av den nye kategorien med barn på institusjon, som hadde en andel på 31 % dette året. Hvis vi ser bort fra den nye kategorien, ser vi at fosterbarn fortsatt var den største kategorien med omsorgstrengende barn i forhold til antallet, også i 1900.

Ser vi igjen på tallene til Frøydis Bryhn Dahl for begynnelsen av århundret ser vi at 24 % av omsorgstrengende barn var fosterbarn i 1815. 10 år senere var andelen på utrolige 47 %, før nedgangen mot 12 % i 1835. ⁶⁹

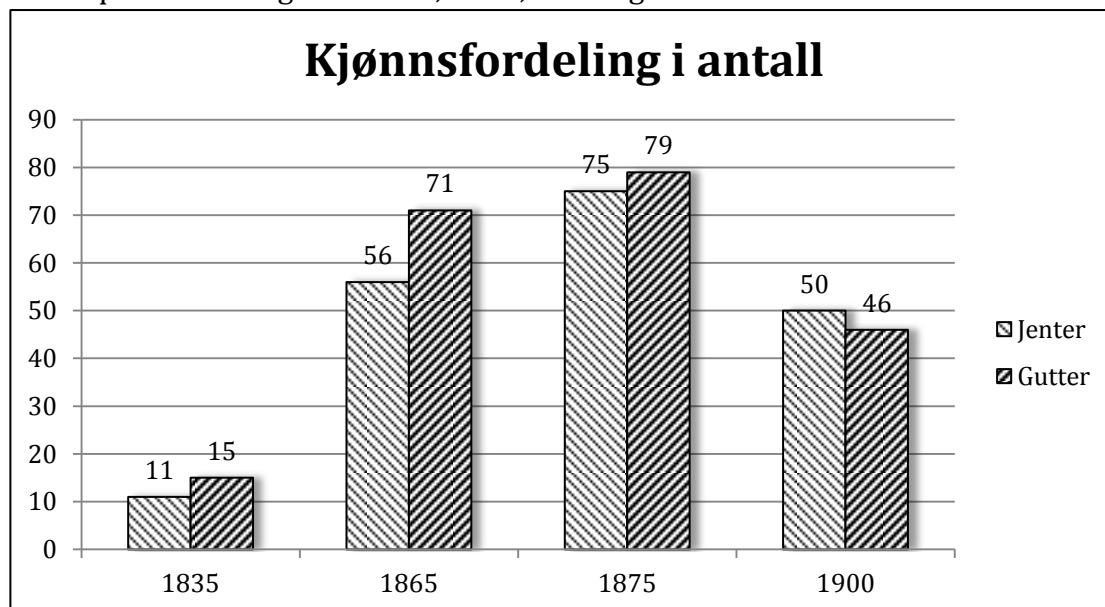
---

⁶⁹ Dahl 1986.

6.5 Kjønnfordeling

Tabell 6.3 viser antallet jenter og gutter i denne kategorien, i henhold til funnene i folketellingene. Neste tabell viser hvordan de var kjønnfordelt, sammenlignet mot deres andel i forhold til andre kategorier av omsorgstrengende barn.

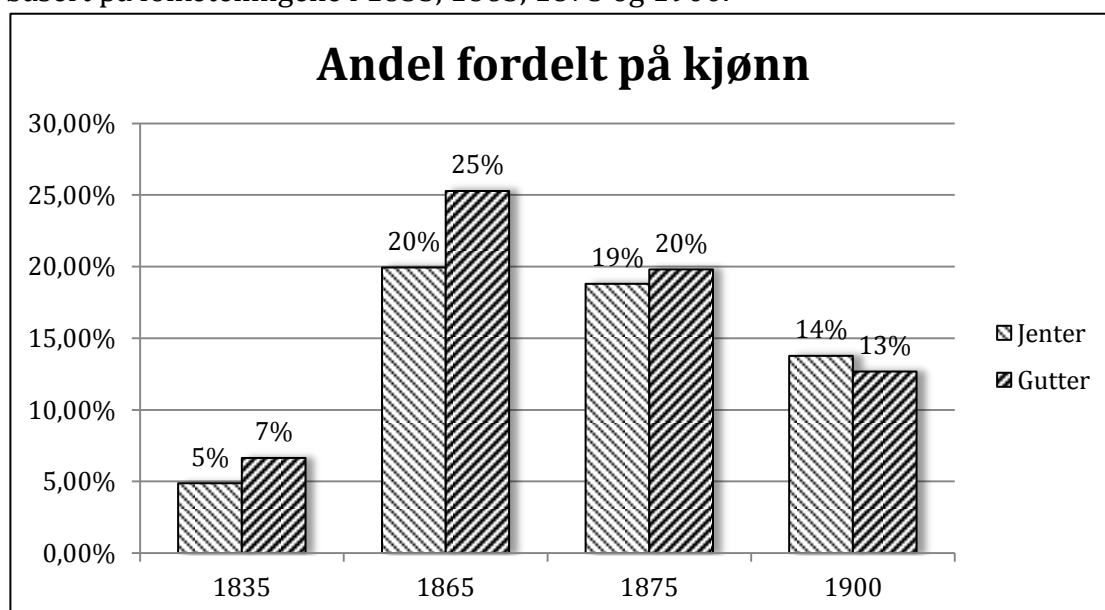
Tabell 6.3: Fosterbarn i Asker og Bærum fordelt etter kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan antall fosterbarn var kjønnfordelt i bygda.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 6.4: Fosterbarnas andel i Asker og Bærum fordelt etter kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen fosterbarn, i henhold til det totale antall omsorgstrengende barn, var fordelt på jenter og gutter.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

I henhold til fosterbarnas andel på 12 % i 1835 ser vi at 7 % av disse var gutter. Vi opererer med meget små tall for dette året, det er dermed ikke mulig å trekke konklusjoner ut ifra dette. Guttenes andel var således på omkring 58 %. I 1865 var 25 % av alle omsorgstrengende barn gutter på oppfostring og tilsvarende var 20 % jenter. Innad i kategorien med fosterbarn, vil det si at 56 % var gutter og 44 % jenter i dette telleåret. Forskjellene ble utjevnet i 1875, da var guttens andel på 51 %. Det var nå bare 4 flere gutter, i forhold til antall jenter. Folketellingen i 1900 viser en overvekt med jenter som fosterbarn. Guttenes andel innenfor kategorien med fosterbarn var nå på 48 %.

Totalt ser vi en jevn og meget langsom nedgang i guttenes andel av fosterbarn, fra 58 % til 48 % i løpet av en periode på 65 år. Tendensen er tydelig, men likevel er kjønnsutjevningen av liten betydning. Dette fordi det nesten var like mange jenter og gutter som var på oppfostring, og således ubetydelige kjønnsforskjeller. Kun kategorien av barn hos slektninger ser vi en større grad av kjønnsutjevning enn i kategorien bestående av fosterbarn.

Tallene til Frøydis Bryhn Dahl viser at de fleste fosterbarna var jenter både i 1815 og 1825.⁷⁰ Guttenes andel var da på henholdsvis 45 % og 44 %. Siden det ikke eksisterer en klar begrunnelse til nedgangen i antallet mellom årene 1825 og 1835, er det vanskelig å gi en forklaring på kjønnsendringene for den samme perioden.

6.6 Aldersfordeling

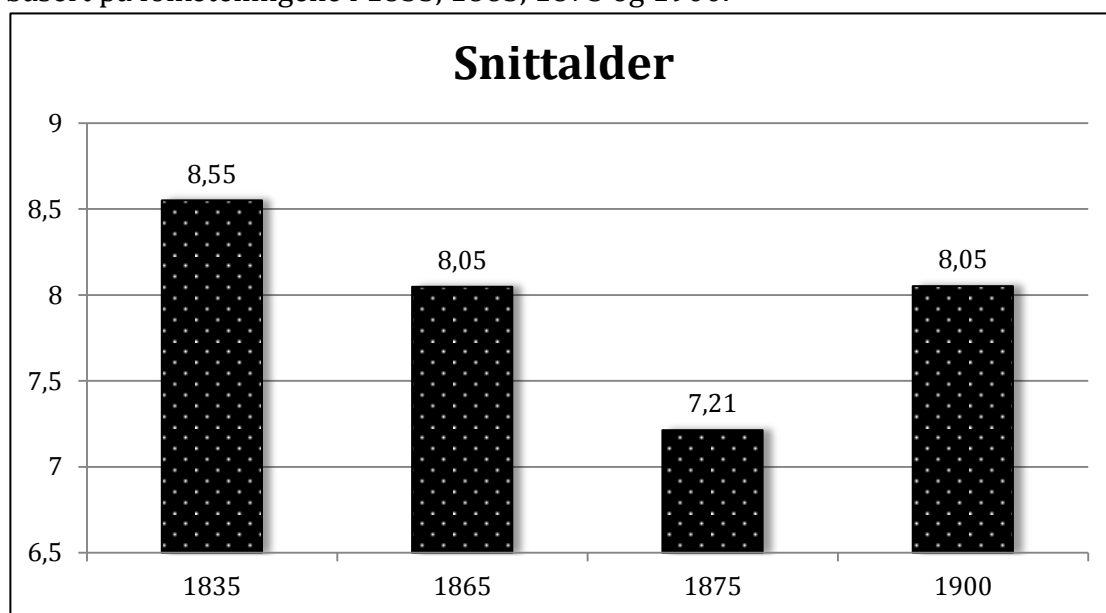
Det er lærerikt å se på fosterbarnas alder, som vi skal gjøre i denne delen av oppgaven. Den neste tabellen røper at fosterbarna var en kategori som besto av barn med en relativt lav alder. Hele perioden under ett viser en gjennomsnittsalder på omkring 8 år. Bare barn hos slektninger hadde en lavere alder enn fosterbarna. Tabell 6.5 viser fosterbarnas gjennomsnittsalder i følge folketellingene fra og med 1835.

Det var store variasjoner i fosterbarnas alder. I 1835 ser vi at gjennomsnittsalderen var over 8,5 år. Vi ser siden en liten nedgang i alder på omkring 6 måneder. En langt større nedgang dukker derimot opp bare 10 år etterpå, da hadde alderen sank til 7,2 år. Den siste folketellingen i 1900 viser at alderen var tilbake på nøyaktig samme nivå som 35 år tidligere.

---

⁷⁰ Dahl 1986: 141.

Tabell 6.5: Fosterbarnas gjennomsnittsalder, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

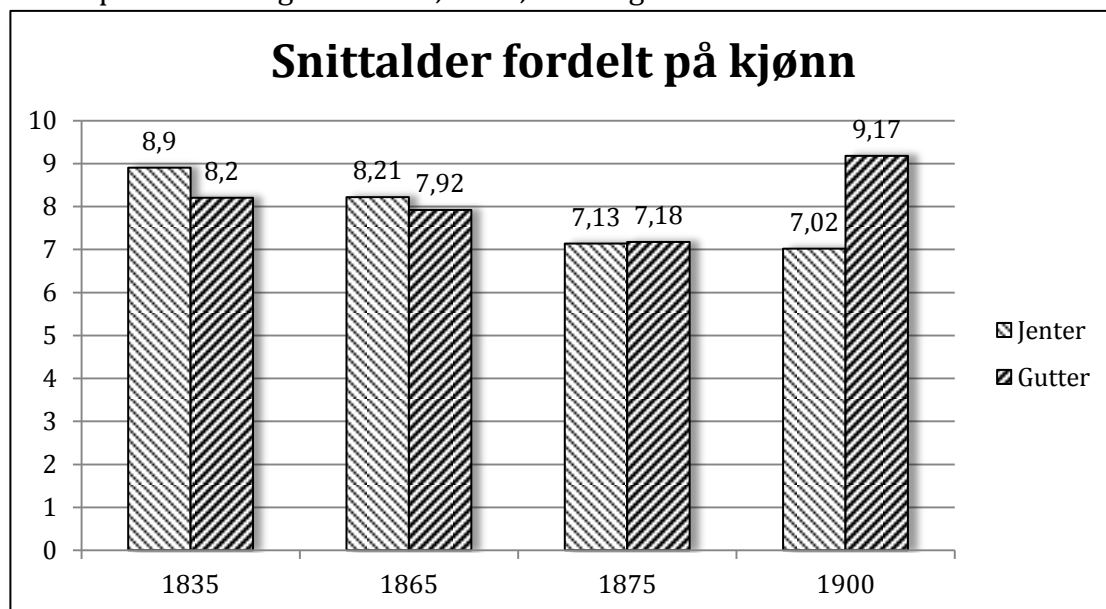

Tabellen viser gjennomsnittsalderen til fosterbarna i bygda

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Kjønnsfordeling:

Tabell 6.6: Aldersfordeling fordelt mellom kjønnene, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen er kjønnsfordelt.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

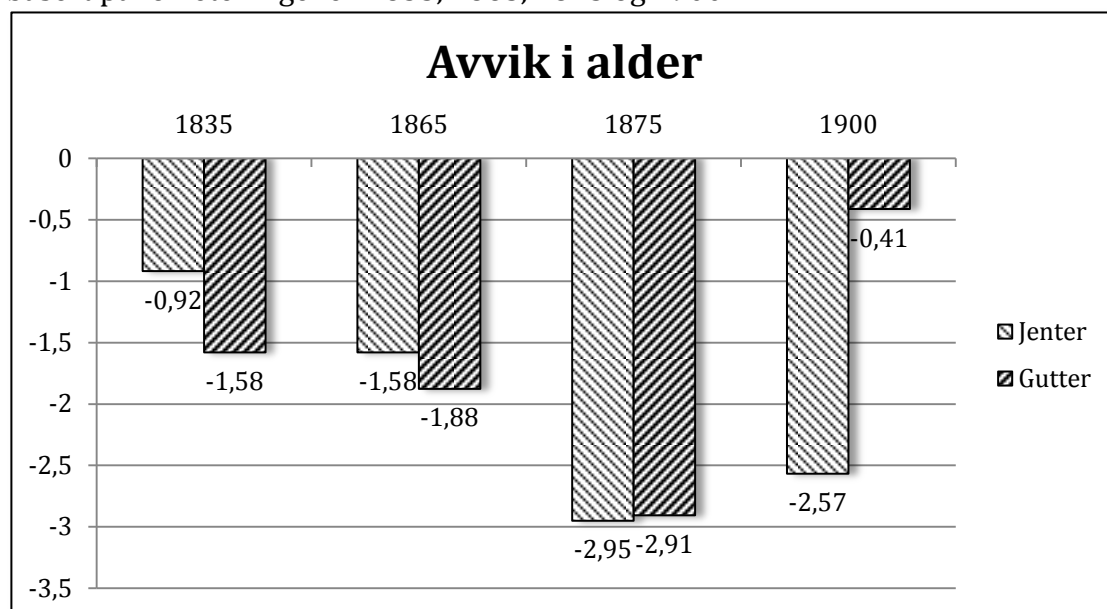
Vi ser meget små kjønnsforskjeller mellom jenter og gutter. Jentenes alder ligger på 7,8 år i gjennomsnitt, sammenlignet mot guttenes snittalder på 8,1 år. Vi ser mindre forskjeller mellom folketellingene.

Folketellingen i 1835 viser kjønnsforskjeller på 0,7 år, ved neste telling var forskjellen bare 0,3 år. I 1875 lå alderen hos begge kjønnene meget lavt, begge på bare litt i overkant av 7 år. Mest interessant var tellingen i 1900, som viste at jentenes alder var tilnærmet uforandret. Guttene snittalder hadde derimot økt med hele 2 år i løpet av denne 25 års perioden.

Sannsynligvis hadde den økte alderen hos guttene i år 1900 en sammenheng med nedleggelsen av legdesystemet det samme året. Neste kapittel vil ta for seg dette mer detaljert. Selv om en del gutter som tidligere ville gått på legd fikk bo på en institusjon, så fikk nok flere av de yngste legdeguttene ny tilhørighet hos en fosterfamilie.

Avvik fra andre kategorier:

Tabell 6.7: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen hos fosterbarna forholder seg, sammenlignet mot andre kategorier av omsorgstrengende barn målt i antall år.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tallene i tabellen baserer seg på barnas gjennomsnittsalder sammenlignet mot de andre kategoriene i ulike folketellinger. Tallene for 1835 viser at jentenes alder lå nesten 1 år under gjennomsnittet, imens guttens alder lå på nærmere 1,6 år under gjennomsnittsalderen hos de omsorgstrengende guttene i 1835.

Neste folketelling viser en ytterligere nedgang hos begge kjønn. Alderen hos jentene gikk ned med 0,66 år, som er omtrent like mye som deres nedgang i snittalder skulle tilsi (se tabell 6.6). Det samme gjelder guttene som hadde en nedgang på bare 0,3 år.

Folketellingen i 1875 viser derimot en meget lav gjennomsnittsalder hos begge kjønn, satt opp imot andre kategorier. Her ligger alderen hos begge kjønn nesten 3 år under normalalderen hos omsorgstrengende barn, noe som viser at

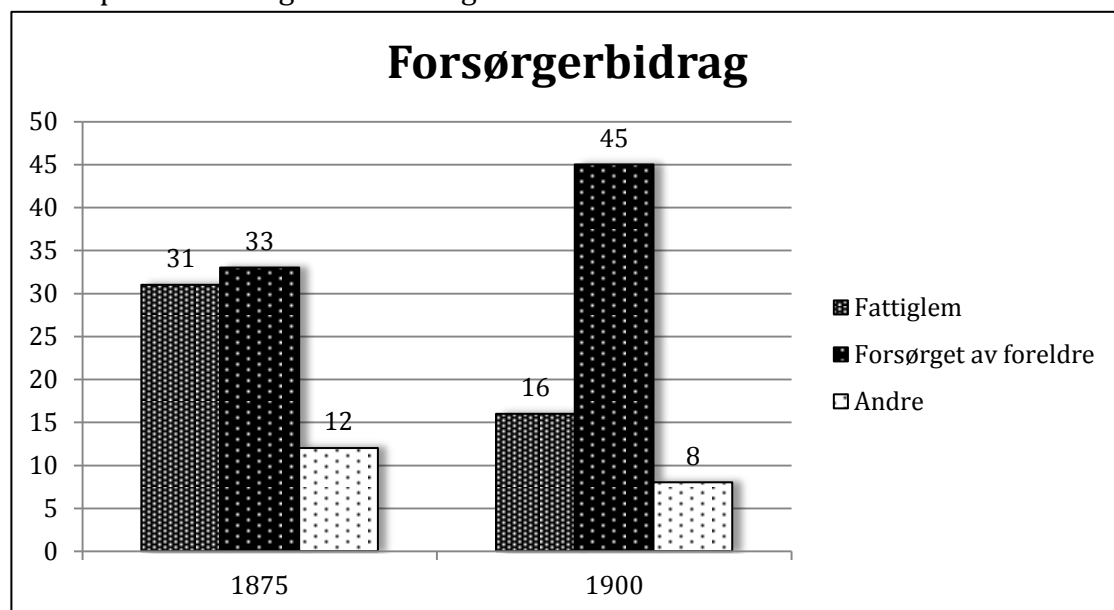
fosterbarna i denne folketellingen hadde til og med lavere alder enn barna hos slektninger, som jevnt over har en meget lav gjennomsnittsalder.

Siste folketelling viser at jentenes alder gikk noe opp, men deres alder var fortsatt mer enn 2,5 år under gjennomsnittet for jenter. Den største endringen var hos guttene dette året, slik det ble diskutert i forrige avsnitt, deres alder var nå bare noen måneder under gjennomsnittsalderen for barn i andre kategorier.

6.7 Forsørgerbidrag

Hvem betalte for at barna skulle få omsorgen de hadde krav på og sørget for at barnet fikk tilhørighet som pleiebarn hos en fosterfamilie? Personen som foretok innregistreringen til folketellingene var ikke alltid like nøye med å notere ned hvem som betalte for barnets oppvekst i form av økonomiske bidrag. Derfor er det ofte usikkert hvem som betalte for oppfostringen. Tabell 6.8 viser hvem som støttet barna med slike bidrag.

Tabell 6.8: Økonomisk forsørgerstøtte hos fosterbarn, basert på folketellingene i 1875 og 1900.

Tabellen viser hvem som forsørget fosterbarna og støttet oppveksten økonomisk. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Folketellingene gir forskjellig grad av informasjon om individene som ble registret. Folketellingen i 1865 viser at kun 4 av fosterbarna var fattiglemmer og således mottok omsorg fra fattigvesenet. Neste optelling i 1875 viser at 31 av fosterbarna fikk økonomisk støtte fra fattigvesenet. En del barn ble støttet økonomisk av sine biologiske foreldre fra og med 1875, denne folketellingen viser at 33 barn mottok slik støtte. I 1900 var færre fosterbarn betalt av fattigkassen, de 16 individene viser en halvering av antallet. Antall fosterbarn som ble støttet økonomisk av minst en av sine biologiske foreldre økte mot slutten av århundret. Tallene for 1900 viser at hele 45 % av fosterbarna var støttet av enten en sine biologiske foreldre eller andre foresatte.

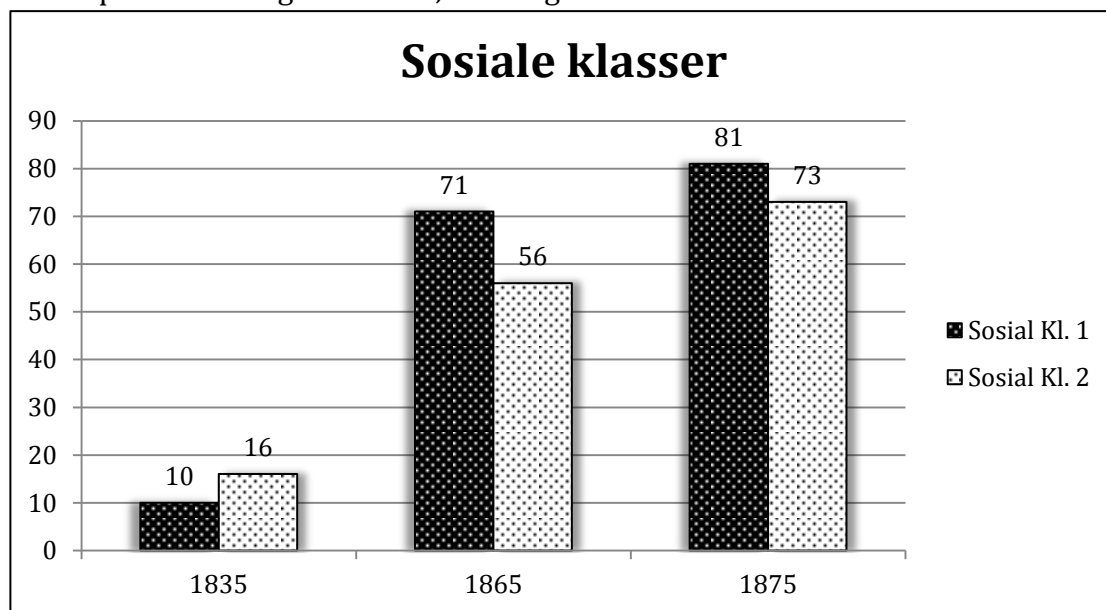
Geografisk utgangspunkt:

Barnas opprinnelsessted henger også sammen med forsørgeransvaret. Ikke alle barna hadde sitt opphav i Asker og Bærum, men kom utenfra til sine nye fosterforeldre. Bare folketellingen i 1975 gir oss informasjon om barnet ble betalt av bygdas eget fattigkasse eller om det var utplassert av Kristiania fattigvesen. Vi ser da 8 barn fra bygda, 10 barn var utplassert fra hovedstaden og 13 var uspesifiserte, hvorav de fleste trolig betalt av Asker og Bærum fattigvesen. Barnas fødested kan gi noe tilleggsinformasjon om deres bakgrunn. Mange individer ble født i Kristiania. De fleste var i Asker og Bærum på oppfostring og vender antakeligvis tilbake til sitt opprinnelsessted etter endt oppfostring.

6.8 Sosiale klasser

Alle husstander var inndelt i to sosiale klasser, basert på deres sosiale status i samfunnet på 1800-tallet. Klasse 1 besto av den marginale, men privilegerte delen av befolkningen. Klasse 2 besto av alle andre, det vil si personer uten høy status i samfunnet. Inndelingen hjelper oss å identifisere hvilke typer husstander som tok seg av oppdragelsen til fosterbarna i bygda. Tabell 6.8 viser hvordan fosterbarna fordeler seg på husstander som tilhørte en av de to sosiale klassene.

Tabell 6.9: Husstandens fordeling i samfunnets to sosiale klasser, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan antallet fosterbarn er fordelt i husstandene i samfunnet. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Av tabellen kan vi lese at en liten overvekt av barna fikk tilhørighet hos husholdninger i sosial klasse 2 i 1835. Til tross for de små tallene ser vi at bare 38,5 % fikk tilhørighet hos de øverste samfunnslagene. Folketellingen i 1865 viser en større skjevfordeling. For første gang er det flere barn som bor hos sosial klasse 1. Hele 55,9 % av fosterbarna fikk da tilhørighet i denne typen husholdning, målt i antall tilsvarer dette en syv-dobling.

10 år senere hadde antallet hos sosial klasse 2 økt til ett nivå som nesten tilsvarer en utjevning mellom de to klassene. Andelen i sosial klasse 1 var nå på 52,6 %, dette skyldes blant annet en nedgang i antall fosterbarn på 16,5 %. Først og fremst kommer nedgangen av at flere husstander som tilhørte sosial klasse 2, hadde tatt til seg fosterbarn. Antallet økte med over 143 %, fra 30 til 73 fosterbarn, i løpet av den korte perioden på 10 år.

Ser vi tilbake på tallene fra begynnelsen av 1800-tallet, ser vi at 20,7 % tilhørte sosial klasse 1 i 1815, andelen økte så til 32,2 % etter 10 år.⁷¹ De lange linjene viser altså at en stadig økende andel av fosterbarn fikk tilhørighet hos sosial klasse 1 utover det 19. århundret.

Vi ser altså en relativt jevn fordeling på de to samfunnsklassene i folketellingene i 1835, 1865 og 1875. Tellingene på 1800-tallet viser en stadig mindre overvekt av fosterbarn hos sosial klasse 2. Ett eller annet sted i løpet av perioden på 30 år mellom 1835-1865, hadde andelen fosterbarn hos sosial klasse 1 blitt større enn de som tilhørte husmannsklassen.

6.9 Bakgrunn og muligheter

Folketellingen i 1865 viser at det var 127 fosterbarn i bygda dette året. Ett av disse barna har jeg ikke klart å spore opp i databasen for Asker og Bærum. Funnene i databasen har bidratt med supplerende informasjon om deres bakgrunn, så vel som deres videre muligheter frem til kirkebøkene stopper.

Bakgrunn:

Dåpslister, vielseslister og folketellingene gir informasjon om barnet og deres biologiske foreldre. Listene over dødsfall og begravelser i bygda kan fortelle oss om barnet døde i ung alder, eller om foreldrenes død kan ha vært medvirkende årsak til om barnet fikk behov for andre omsorgspersoner enn sine biologiske foreldre. Hos fosterbarna mangler vi informasjon om deres biologiske foreldre i nesten halvparten av tilfellene (44 %). Som i forrige kategori ser vi at omkring 1/3 av fosterbarna var født utenfor ekteskapet. Fars yrke vises hos 60 av fosterbarna, vi ser da at kun 7 av barna hadde utgangspunkt i sosial klasse 1.

Mange av fosterbarna opplevde at deres biologiske foreldre døde i perioden før de ble 16 år. 7 barn mistet begge foreldrene i løpet av den sårbare småbarnsperioden. Fire barn mistet kun sin biologiske far i barndommen og hele 21 barn mistet sin mor i løpet av oppveksten. Tapet av foreldrene i løpet av de første årene har vært medvirkende årsak til deres nye status som fosterbarn. Fire foreldrepar hadde flere enn ett fosterbarn i søskenflokk.

---

⁷¹ Dahl 1986: 144.

Muligheter:

Vi ser at fosterbarna hadde stort sett hadde dårlige framtidsutsikter i samfunnet, sett i forhold til barna i de andre kategoriene. Listene over vielseene i Asker og Bærum viser at 8 fosterbarn (6 %) ble gift i løpet av årene frem mot 1878. 6 av disse barna fikk 11 egne barn i løpet av den samme perioden. Vi ser av begravelseslistene at 8 av fosterbarna fra folketellingen i 1865 var registret som døde i tidsrommet 1865-1878. Disse beskjedene tallene viser at svært få av bygdas fosterbarn etablerte seg i ung alder. Fosterbarnas begrensede videre muligheter skyldes muligens at mange av barna flyttet tilbake til sitt hjemsted i årene etter 1865. De er dermed ikke registret i kirkebøkene for Asker og Bærum, men ble en del av listene i sitt eget distrikt. Denne undersøkelsen ligger utenfor oppgavens rammer, funnene blir dermed vanskelig å kvalitetssikre.

6.10 Oppsummering og konklusjon

Kapittelet har gjennomgått ulike omsorgstrengende barn, som var kategorisert som pleiebarn, oppfostringsbarn, fosterbarn og tilsvarende i folketellingene. Som i kapitlene til de andre kategoriene, gikk jeg først gjennom hva som kjennetegner kategorien med fosterbarn. Jeg så på endringer i lovverket og den generelle oppfatningen av pleietrengende i samfunnet utover på 1800-tallet. I avsnitt 6.2 så jeg på hvem som tok på seg ansvaret som fosterforeldre og deres forhold til sine fosterbarn.

Sentralt i oppgaven står utviklingen av kategorien med fosterbarn fra 1835 til 1900. Oppgaven har aktivt sammenlignet fosterbarna opp mot de andre kategoriene av omsorgstrengende barn. Analysen har særlig sett på de lange linjene i henhold til kategoriens antall, andel, kjønn, alder og tilhørighet hos sosiale klasser i de forskjellige folketellingene som er integrert i oppgaven.

Konklusjon:

I dette kapittelet så vi et lavt antall fosterbarn i 1835, etterfulgt av en eksplosiv økning i antall individer i årene etterpå. I løpet av de neste 30 årene opplevde nærmest en femdobling i antall fosterbarn i bygda, en stigning fra 26 til 127 individer. Veksten fortsatte også ved neste folketelling i 1875, før kategorien opplevde en nedgang frem mot århundreskiftet. Kategoriens store vekst viser tydelig at ordningen med fosterforeldre var i ferd med å bli den vanlige måten å ta seg av de omsorgstrengende barna på, før institusjonene tok til seg en betydelig andel av barna ved folketellingen i 1900.

Vi ser samme tendenser ved å se på fosterbarnas andel av alle de omsorgstrengende barna. Fra en andel på bare 12 % i 1835, opplevde det siden at fosterbarnas andel hadde økt til hele 45 % 30 år senere. Den enorme andelen sank sakte, men sikkert ned til 26 % i løpet av de neste 35 årene.

Kjønnsanalysen viser at det var en relativ likedeling mellom kjønnene hos fosterbarna. Vi ser likevel en tendens til at det var noen flere gutter som var på oppfostring i alle folketellingene, med unntak av den siste tellingen i 1900, da guttene utgjorde 48 % av fosterbarna.

Felles for fosterbarna var deres lave alder. Barna hos slektninger hadde som regel lavere alder, men fosterbarnas alder lå likevel lavt sammenlignet med de andre kategoriene. Deres gjennomsnittsalder ble stadig lavere utover på 1800-tallet, fra 8,6 år i 1835 til 7,2 år i 1875. Tabell 6.5 viste et lite oppsving i deres alder til ca. 8 år i 1900, noe som er identisk med tallene for 1865. Neste tabell viste at den lille økningen i alder skyldes at guttenes gjennomsnittsalder økte med hele 2 år fra 1875 til 1900, jentenes alder gikk derimot noe ned. Sett opp imot de andre kategoriene, så vi at alderen lå nesten 3 år under gjennomsnittsalderen i 1875.

I avsnitt 6.7 viste jeg hvem som støttet fosterbarna økonomisk ved å se på deres forsørgere. Vi så at de fleste var støttet økonomisk av sine biologiske foreldre, men også at fattigkassen ga sin støtte til barnas underhold i form av forskjellige bidrag til fosterforeldrene. Fattiglemmene står omtalt i et eget kapittel, her regnes bare de som hadde egne fosterforeldre i folketellingene, men som likevel mottok støtte fra fattigkassen. Min undersøkelse viser at mange fosterbarn hadde sitt utgangspunkt fra Kristiania og var i bygda på oppfostring. De vendte antakeligvis tilbake til sitt opprinnelsessted etter endt oppfostring.

Ved å dele husstandene inn i sosiale klasser så vi at flere av fosterbarna hadde tilhørighet til sosial klasse 1 i siste halvdel av 1800-tallet. Folketellingene i 1865 og 1875 viste at en liten overvekt av fosterbarna hadde fosterforeldre som tilhørte sosial klasse 1.

Undersøkelsen av fosterbarnas bakgrunn og videre muligheter viste at vi mangler informasjon om deres biologiske foreldre i nesten halvparten av tilfellene. Funnene viste at omkring 1/3 av barna var født utenfor ekteskap og særdeles mange mistet foreldrene i løpet av barndommen, dette har vært medvirkende årsaker til at de hadde behov for fosterforeldre i oppvekstfasen. Fosterbarna hadde begrensende videre muligheter, noe som kom tydelig frem under undersøkelsen av giftemålsalder og dåpslistene over deres egne barn. De manglende funnene kan komme av at fosterbarna flyttet tilbake til sitt hjemsted etter endt oppfostringsperiode. I neste kapittel vil jeg foreta en nærmere kikk på barn som tilhørte legdesystemet og denne metoden å ta seg av pleietrengende barn på.

Kapittel 7: Legdebarn

7.1 Kjennetegn

Legdebarn er den fjerde hovedkategorien av omsorgstrengende barn. I forrige kapittel så vi hvordan rollen som fosterbarn etterhvert tok over for barn på legd i bygda. Vi møter på legdebarn i alle folketellingene utenom tellingen i 1900, da hadde også institusjonssystemet overtatt denne utdaterte ordningen.

Legdesystemet går langt tilbake i tid i Norge. Fra gamle tider var det den nærmeste familien, dernest slektens ansvar å gi barna omsorg og oppdragelse. Dersom foreldrene selv ikke hadde mulighet til å gi den nødvendige omsorgen, var det familien som overtok ansvaret for barnet. Dersom ikke familien ikke var i stand til å yte omsorg, tilfalt oppgaven på lokalsamfunnet. Barnet måtte bo i perioder hos hver enkelt husholdning i nærheten av deres opprinnelsessted. De fikk omsorg og arbeidet for kost og losji, før de ble sendt videre til neste gård.⁷²

Det offentlige systemet for omsorg gjorde seg gjeldende for både fosterbarn og legdebarn. Fosterbarna ble satt ut til pleie til frivillige fosterforeldre mot betaling, imens legdebarn ble plassert i et system som påla omsorgspersonene å yte omsorg. Legdesystemet er fortsatt i bruk i underutviklede deler av verden, fordi det beskytter barnet, samtidig som det er samfunnsøkonomisk lønnsomt.

Lovpålagte bestemmelser om barns omsorg:

Magnus Lagabøtes landlov fra 1100-tallet var det første tegnet på en lov som vernet om barna og gjorde omsorgen til et offentlig ansvar. Loven bestemte at alle som var i besittelse av eiendom skulle la fattige barn og eldre få nødvendig kost og losji en liten periode, før de måtte gå videre til neste gård. Dette var starten på legdesystemet i Norge. Ett system som sørget for at de minst privilegerte i samfunnet hadde mulighet til å overleve med sitt dårlige utgangspunkt.⁷³

Fattigforordningen av 1741 slo fast at en skulle unngå å sende barn på legd, fordi det stadige skiftet av oppholdssted ville skape for mye ustabilitet i barnas oppvekst. Til tross for dette offentlige ønsket varte systemet med legd helt frem til 1900, da den nye fattigloven gjorde legdesystemet ulovlig.⁷⁴ Som et resultat av denne loven ser vi ingen legdebarn i folketellingen i 1900. Det hadde derimot dukket opp en ny kategori av omsorgstrengende barn, de som mottok omsorg fra institusjonene i kommunen.

---

⁷² Swensson, Sven A.: *Fra legd til folketrygd : en oversikt over den sosiale historie i Norge*. Sosialhøgskolen i Trondheim. Trondheim. 1993.

⁷³ Seip 1984.

⁷⁴ Hagen 2001: 17.

7.2 Introduksjon til analysen

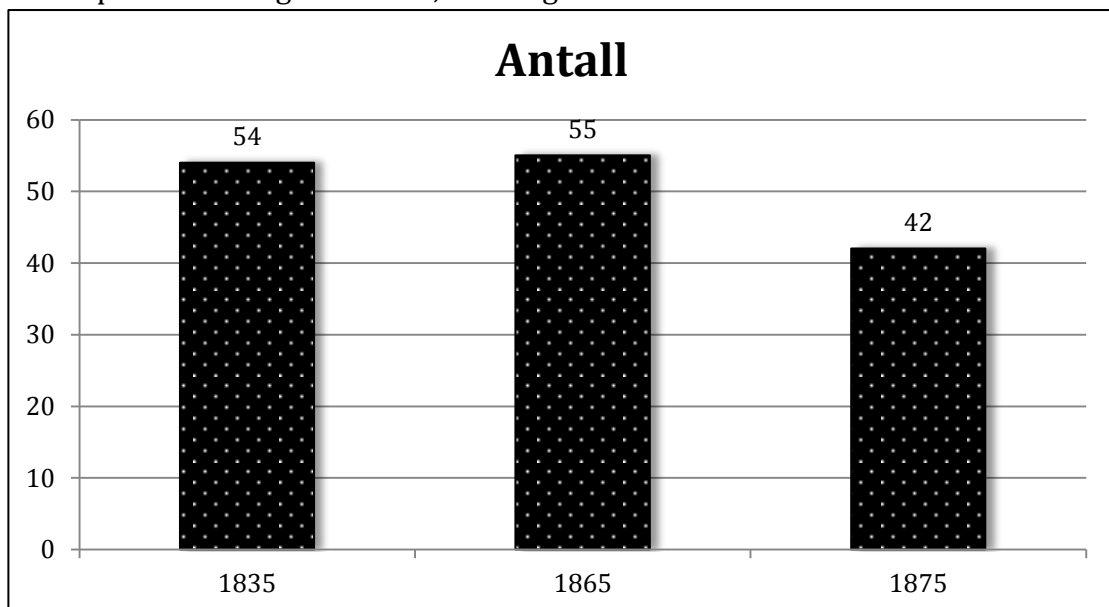
Kapittelet omhandler barn på legd i bygda. Jeg ønsker å se på utviklingen av denne kategorien utover på 1800-tallet, særlig med vekt på perioden 1835 - 1875. Folketellingene i 1835, 1865 og 1875 bidrar med vesentlig informasjon om utviklingen til denne kategorien av omsorgstrengende barn. Utvalget av individer i denne kategorien er basert på mine funn fra folketellingene, som ligger tilgjengelig på digitalarkivet.no. Disse funnene er siden kontrollert mot informasjon i min egenproduserte database. Denne databasen inneholder informasjon fra alle folketellingene i bygda i 1801, 1815, 1825, 1835 og 1865. Det som står mest sentralt er informasjon fra kirkebøkene i Asker & Bærum. Alle mine funn blir derfor kontrollert opp mot det som er registrert av personlig informasjon i alle kirkebøkene, som består av både dåpsbøker, bøker over vielser og begravelsesbøkene.

Til oppsporing av barnas opphav og biologiske foreldre, står først og fremst dåpsbøkene sentralt. Vielsesbøkene kan gi informasjon om barna ble født innenfor eller utenfor ekteskapet og om barnet i det hele tatt ble gift i løpet av de neste årene etter registreringen ble foretatt. Begravelsesbøkene vil røpe om en eller begge av barnas biologiske foreldre døde i årene like før barnet endte opp som omsorgstrengende, eller om barnet selv døde i ung alder.

7.3 Antall

Hvor mange legdebarn var det så i bygda på 1800-tallet? Den følgende tabellen viser utviklingen i antall legdebarn i perioden 1835-1875.

Tabell 7.1: Antall legdebarn i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser det totale antallet med legdebarn fra folketellingene.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

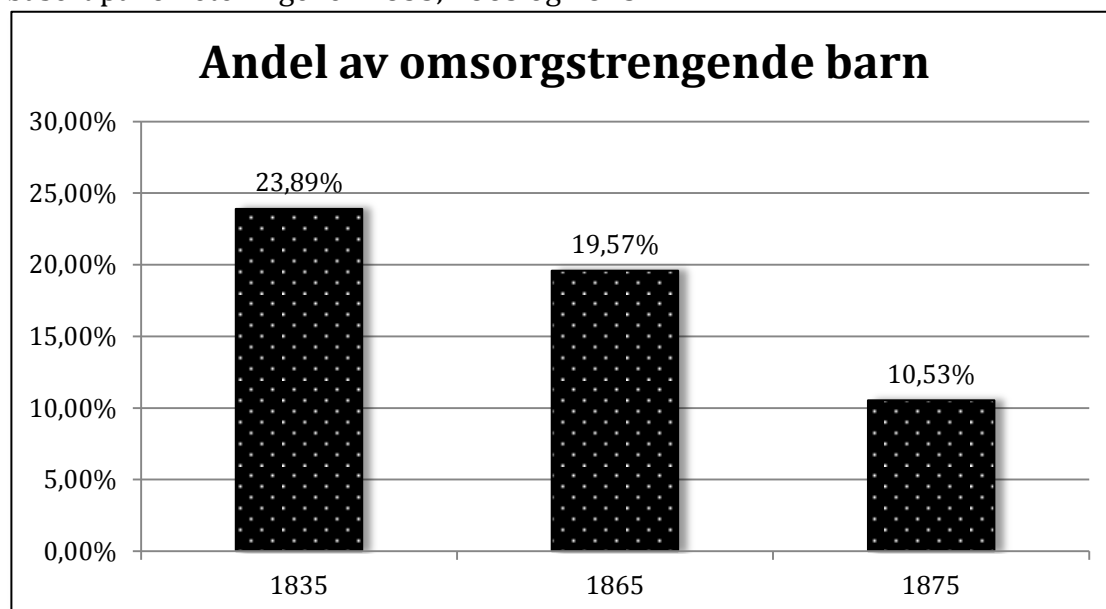
Tabellen viser at antallet legdebarn holdt seg meget stabilt. Økningen på ett individ i løpet av 30 år mellom 1835 og 1865 er ubetydelig. Det er tydelig at det skjer en nedgang i antall legdebarn like etter folketellingen i 1865, noe som må være grunnen til nedgangen i antall på 23,6 % i løpet av de 10 årene frem mot folketellingen i 1875. De neste 25 årene gikk antallet ned fra 42 individer til å bli en ikke-eksisterende kategori. Til tross for at lovverket gjorde legdebarn ulovlig, er det likevel noe overraskende at det ikke er registret ett eneste individ i 1900. Tallene for begynnelsen av 1800-tallet viser til sammenligning 17 legdebarn i 1815, før dette sank til 15 barn i 1825.⁷⁵ Sett opp mot disse tallene ser vi et svært høyt antall med legdebarn for hele perioden 1835-1875.

Det ville vært interessant å se hvor brått kategorien av legdebarn forsvant i årene mellom 1875 og 1900. Antallet gikk trolig gradvis nedover i takt med at barn på legd ble mindre akseptert i samfunnet. Likevel var sannsynligvis antallet legdebarn omkring halvparten av tallene for 1875, like før loven som forbød legdesystemet trådte i kraft i 1900. Dette er riktignok bare en antakelse, men en må ta høyde for at barn på legd var vanlig helt frem mot århundreskiftet.

Endringer av andelen omsorgstrengende barn:

Antall legdebarn gir oss data på antall barn som hørte til denne kategorien. Deres antall forteller bare halve sannheten, det er interessant å se på denne kategorien av omsorgstrengende barn og deres andel sammenlignet mot andre kategorier. Følgende tabell viser dette forholdet.

Tabell 7.2: Andel av omsorgstrengende i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser andelen av legdebarn målt i prosent fra folketellingene.
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

⁷⁵ Dahl 1986: 167.

Vi ser at legdebarna utgjorde en stor andel av omsorgstrengende barn i folketellingen i 1835 på nesten 24 %. Sett opp mot tidligere tall ser vi en andel på 14 % i 1815. Denne andelen gikk siden kraftig ned til under 6 % i 1825. Som en ser av tabellen ovenfor, ser vi at legdebarnas andel sank til 19,6 % i 1865. 10 år senere hadde andelen sunket til 10,5 % av det totale antallet omsorgstrengende barn i distriktet. Vi ser altså en gradvis nedgang i deres andel fra tellingen 1835, da både deres antall og andel nådde en topp.

Årsaker til endringene i antall:

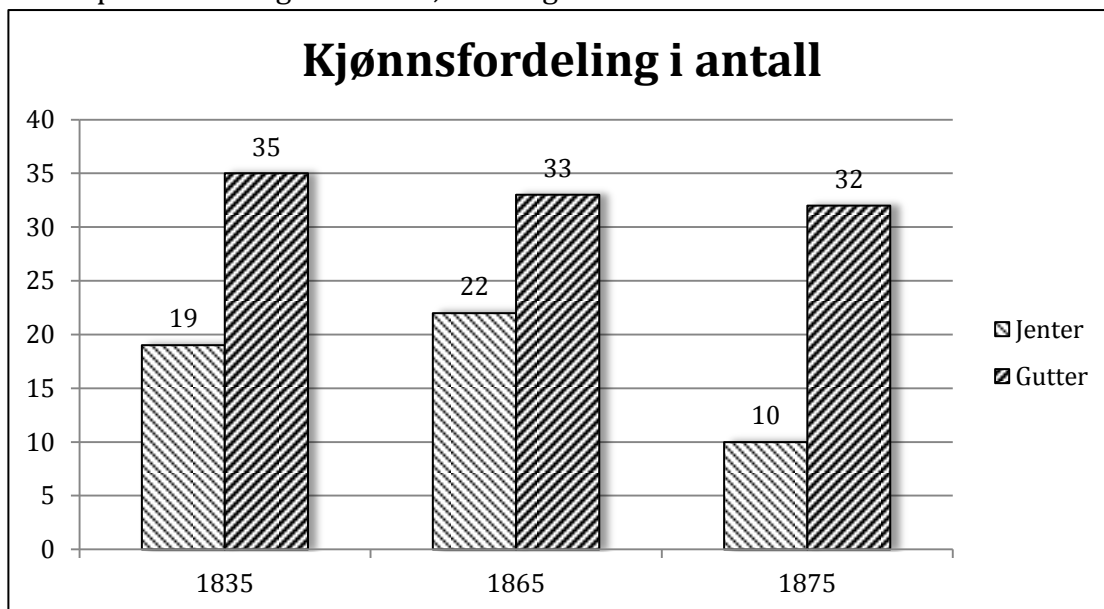
Hovedårsaken til nedgangen i legdebarn var at denne løsningen på omsorgsproblematikken ble stadig mindre akseptert i samfunnet. Fra midten av 1800-tallet ble barnas rettigheter et stadig mer aktuelt tema i datidens samfunnsdebatt, i takt med tendensene i Europa. Som vi så på innledningsvis var legdesystemet den tradisjonelle metoden på å løse problemet med de foreldreløse barna. I forrige kapittel så vi på den mer moderne formen for omsorg, ved å tilknytte egne fosterforeldre fikk de den nødvendige omsorgen.

Statistikken viser at andelen fosterbarn økte kraftig mellom 1835 og 1865. Det samme gjorde barn hos slektninger, som økte gradvis utover 1800-tallet. Fra 1875 vokste institusjonene frem som den langsiktige løsningen på omsorgsproblemene. Andelen barnetjenere gikk også gradvis nedover i løpet av 1800-tallet. Dette viser at de tradisjonelle formene for omsorgsyttelse var i ferd med å vike for mer moderne løsninger, i takt med at utviklingen av humanitære verdier gjorde seg stadig mer gjeldende i det moderne samfunnet.

7.4 Kjønnfordeling

Vi skal nå se hvordan legdebarn var kjønnsfordelt. Neste tabell viser hvordan legdebarn fordelte seg i antall på folketellingen i 1835, 1865 og 1875. Tabell 7.4 viser hvordan deres andel fordeler seg på jenter og gutter i sognet.

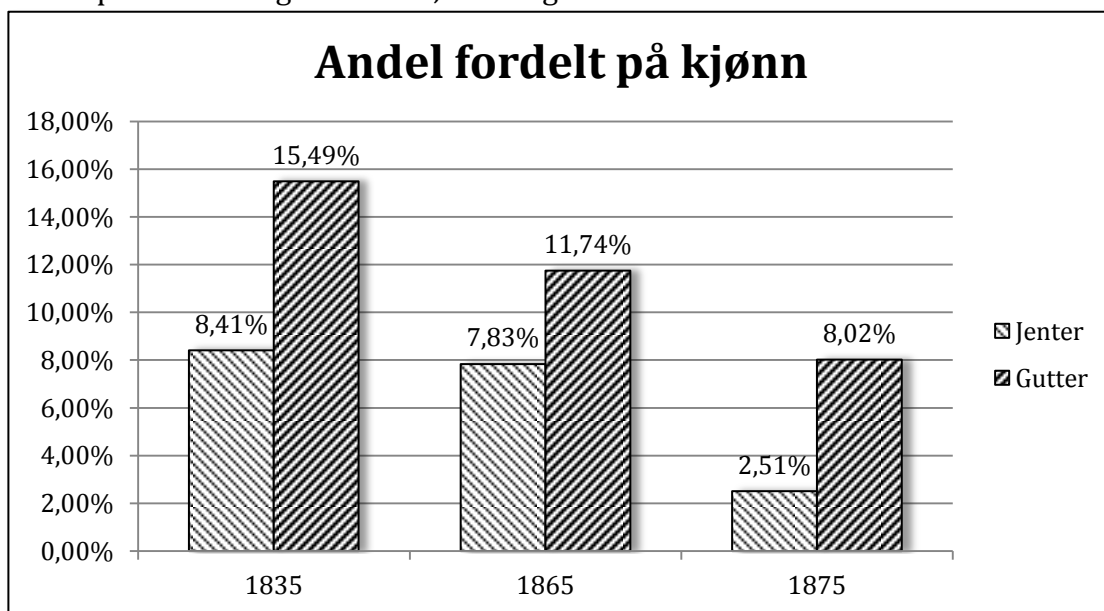
Tabell 7.3: Legdebarn i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan antallet legdebarn var kjønnsfordelt.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 7.4: Andel av legdebarn i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan andelen av omsorgstrengende barn var fordelt på kjønn.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

De to siste tabellene viser tydelig at det var flest gutter som gikk på legd i bygda. I 1835 var 64,8 % av legdebarna gutter, statistikken for 1865 viser at deres andel hadde sunket til 60 %. 10 år senere var andelen gutter 76,2 %. I 1900 var det ingen legdebarn igjen i bygda.

Tallene til Frøydis Bryhn Dahl viser overraskende nok at på begynnelsen av århundret var flesteparten av legdebarn jenter. I 1815 var bare 7 av 17 barn i denne kategorien gutter (41 %), men dette endret seg 10 år senere da 9 av 15 legdebarn var gutter (60 %).⁷⁶

Grunner til endringene i kjønn:

Det er ikke overraskende at det var høyere andel gutter som gikk på legd. Guttenes fysikk gjorde det mulig for omsorgspersonene å bruke de til mange forskjellige oppgaver i den daglige gårdsdriften. Særlig på høsten og våren var det behov for ekstra arbeidskraft i gårdsdriften. Det var behov for såing og høsting på åker og eng, gjetning av kyr og en rekke andre arbeidsoppgaver knyttet til gårdsbruket. Legdebarna måtte arbeide i bytte mot kost og losji. Jentene har trolig blitt brukt til enklere oppgaver knyttet nærmere mot husholdningen, som matlaging, vask, stell av hus og barnepass av omsorgspersonenes egne barn.

Sett opp i mot kategorien av barnetjenere, ser vi at det må ha vært en viss tilfeldighet hvilken kategori barna fikk tilhørighet til i folketellingene. Særlig gjelder dette jentene. I folketellingen for 1835 ser vi en meget høy andel (30 %) jenter som var registrert som tjenestepiker og barnepiker, som yrkeskategori. Guttenes andel var til sammenligning på under 13 %. Sammenlignet mot legdebarn i 1835, der 8,4 % var jenter og 15,5 % gutter, ser vi en omvendt tendens.

Det er ikke usannsynlig å tenke seg at omsorgstrengende jenter hadde større grad av stabilitet i hjemmet. De var på permanent basis hos sine omsorgspersoner, hvor de fungerte som barnetjenere i følge deres yrkesbetegnelse. Muligens er grunnen til dette at husarbeid krevde mer opplæring for å mestre. Når jentene først var opplært i dette var de en stor ressurs for husholdningen og dermed vanskelig å sende videre til en annen gård. De ble også i større grad knyttet til husfaren sine biologiske barn. Guttenes arbeidsoppgaver krevde mindre grad av opplæring for å mestre, fordi det besto av enkle arbeidsoppgaver som i første omgang krevde en viss fysikk. Guttene på legd var dermed enklere å forholde seg til, sammenlignet med jentene.

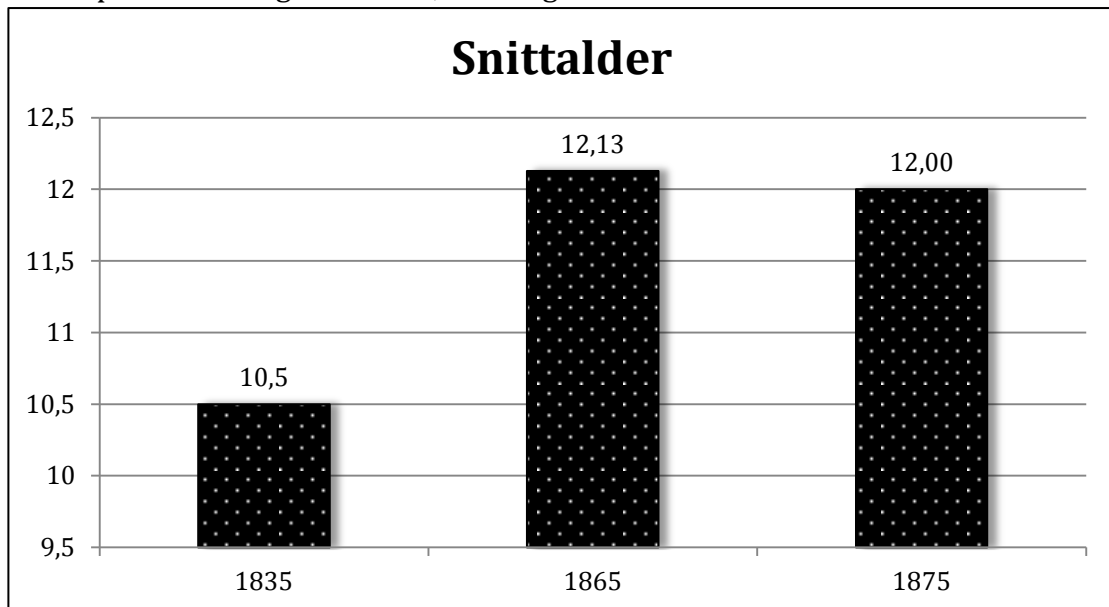
---

⁷⁶ Dahl 1986: 163.

7.5 Aldersfordeling

Det neste vi skal se på er legdebarnas alder. Tabell 7.5 viser gjennomsnittsalderen deres, alderen ligger forholdsvis høyt sammenlignet mot andre kategorier, med unntak av barnetjenerne.

Tabell 7.5: Legdebarnas gjennomsnittsalder i Asker og Bærum sogn, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

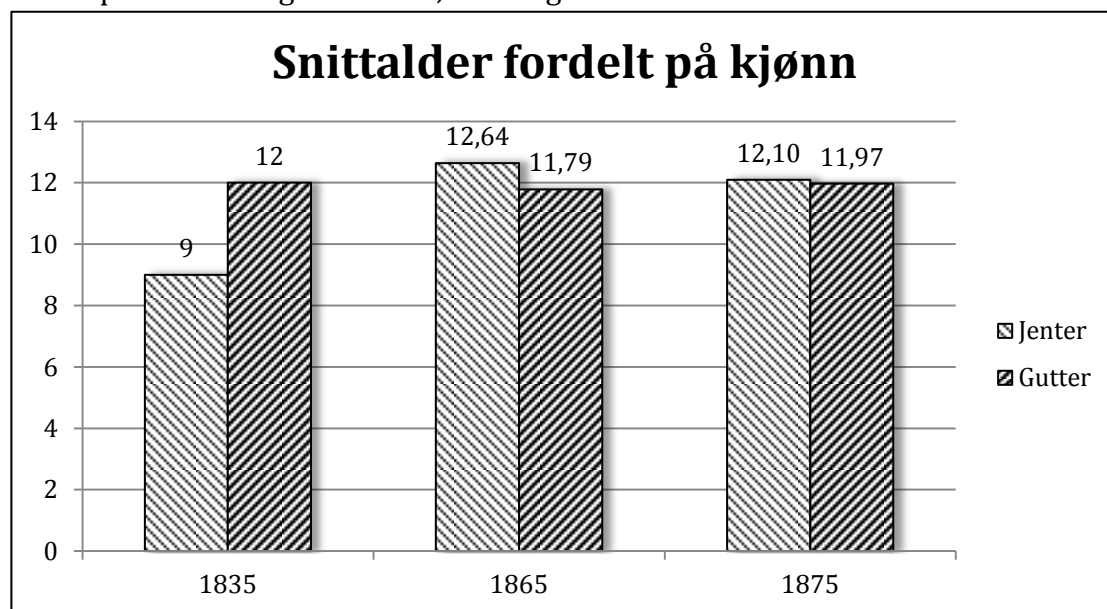
*Tabellen viser gjennomsnittsalderen hos legdebarna i bygda målt i antall år.
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no*

Tabellen viser alderen hos legdebarn uten å se på deres kjønn, noe som gir oss en gjennomsnittsalder på 10,5 år i 1835. Folketellingen 30 år senere viser at denne alderen økte til litt over 12 år, for og siden å stabilisere seg på 12 år ved neste telling. Det mest interessante her er økningen i alder fra 1835 til 1865. Det er dessverre ikke mulig å finne kvalitative data for å belyse alderen i den lange perioden på 30 år. Den høye gjennomsnittsalderen henger sammen med at de minste barna var uegnet for legdesystemet, der arbeidsoppgavene hos omsorgspersonene var en viktig del av deres tilværelse. De minste barna fikk som regel sin oppdragelse av sine slektninger eller hos sine egne fosterforeldre.

Kjønnsfordeling:

Neste tabell viser hvordan legdebarnas alder fordeler seg mellom kjønnene.

Tabell 7.6: Alderen hos legdebarna fordelt mellom kjønnene, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen var kjønnsfordelt målt i antall år.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabellen viser tydelig kjønnsforskjeller, særlig folketellingen i 1835 viser en stor skjevhetfordeling i alder. Vi ser da en svært lav gjennomsnittsalder hos jentene på bare 9 år, sammenlignet mot guttenes alder på 12 år. Sett under ett var det størst variasjon hos jentene i alder. Det store hoppet fra 9 år til nærmere 13 år hos jentene i løpet av 30 års perioden fra 1835, viser drastiske endringer. Dette viser at det var mer akseptert i samfunnet med unge jenter på legd på begynnelsen av århundret. Deres gjennomsnittsalder økte i takt med at legdesystemet ble en stadig mindre akseptert omsorgsform.

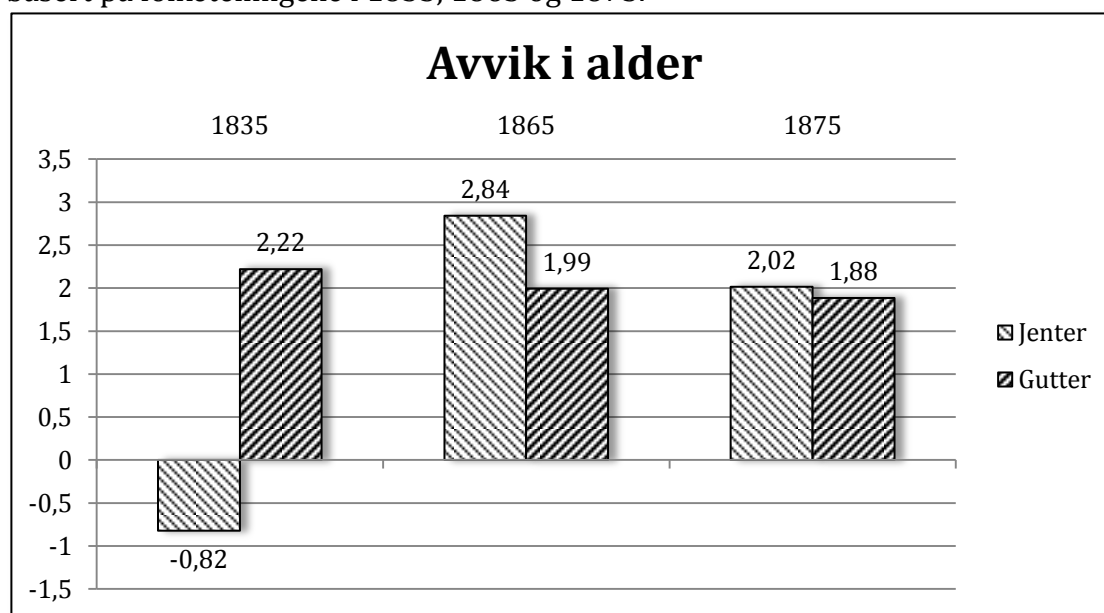
Tallene for 1865 og 1875 viser stor grad av stabilitet mellom kjønnene. Jentenes alder ligger på i underkant av 1 år høyere enn hos guttene i 1865, disse forskjellene ble utjevnet 10 år senere. Sammenlignet opp mot barnetjenerne, ligger alderen hos jentene på legd på omkring 1 år lavere. Gjennomsnittsalderen hos legdeguttene lå derimot på omtrent 2 år lavere enn hos guttene i tjeneste.

Avvik fra andre kategorier:

Kategorien med legdebarn hadde som vi har sett relativt høy gjennomsnittsalder, men hvordan forholder dette seg dersom en sammenligner mot de andre kategoriene av omsorgstrengende barn? Neste tabell viser dette forholdet.

Tabell 7.7: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen hos legdebarn forholdt seg, sammenlignet mot andre kategorier av omsorgstrengende barn, målt i antall år. *Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no*

Setter en sammen alle kategoriene av omsorgstrengende barn, vil deres alder stå sentralt i en komparativ analyse. Tabellen ovenfor viser legdebarnas avvik i alder i forhold til barna i de andre kategoriene. Vi så tidligere på jentenes lave alder i 1835, noe også denne tabellen viser. Overraskende nok ser vi at jentenes alder lå nesten 1 år under aldersgjennomsnittet i 1835. En stor kontrast til dataene for 1865, der deres alder lå nesten 3 år over jentene i andre kategorier. Dette avviket gikk siden ned i 1875, jentene på legd var da 2 år eldre enn andre omsorgstrengende jenter.

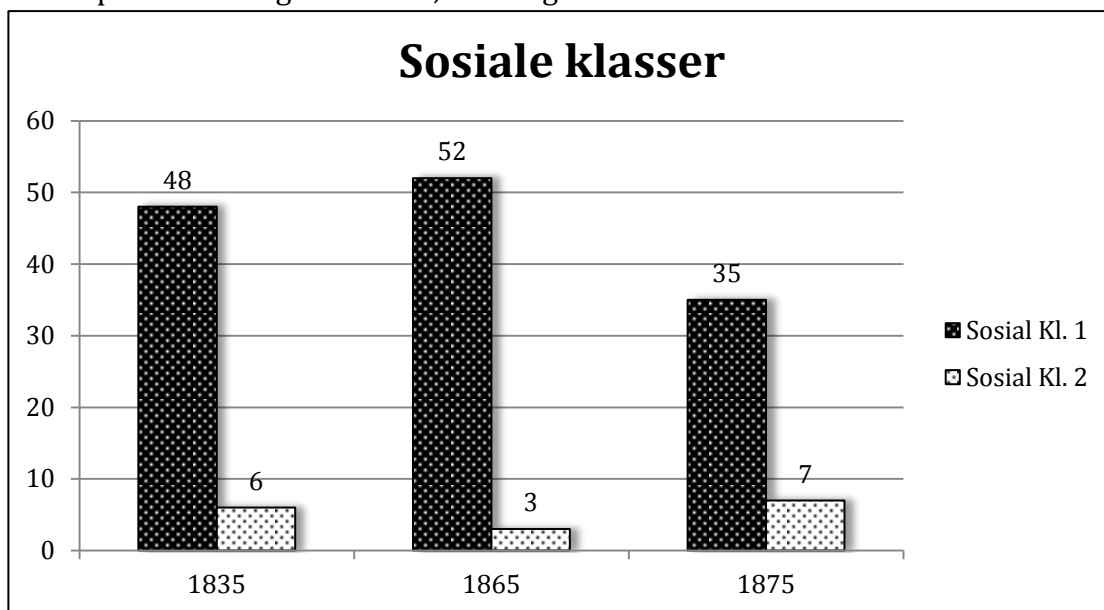
Vi så tidligere på guttenes stabile snittalder på oppunder 12 år for hele perioden. Tabell 7.7 gir oss likevel mer utfyllende informasjon om deres økende avvik i alder, sammenlignet opp mot andre kategorier. I 1835 lå deres alder 2,2 år over gjennomsnittsalderen. I løpet av de neste 30 årene faller dette til ca. 2 år. De neste 10 årene faller aldersavviket med 5,5 % til legdeguttene var 1,88 år over gjennomsnittsalderen hos de andre kategoriene av omsorgstrengende barn.

En oppsummering av viser at jentenes alder lå i gjennomsnitt 1,35 år over jentene i andre kategorier. Et tall som hadde vært høyere om det ikke var for deres lave alder i 1835. Guttenes alder var 2,03 år over guttene i de andre kategoriene. Hovedgrunnen til legdebarn sin høye alder ligger i at det var mindre sosialt akseptert å la de yngste barna vokse opp på legd. Derfor ble de yngste pleietrengende gjerne plassert i andre kategorier, som ga barna høyere grad av stabilitet. Disse omsorgspersonene som kunne gi en mer personlig oppdragelse.

7.6 Sosial klasser

Det er også interessant å se på omsorgshjemmet til legdebarn, det vil si hvilken type husstand de tilhørte under folketellingene. De var fordelt på to sosiale klasser i samfunnet. Klasse 1 besto av den privilegerte delen av befolkningen, mens klasse 2 besto av husmenn, håndverkere og arbeidere. Tabell 7.8 viser dette forholdet.

Tabell 7.8: Husstandens fordeling i samfunnets to sosiale klasser, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan antallet legdebarn var fordelt i husstandene i samfunnet. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabellen viser tydelig en ekstrem skjevfordeling av hvilke husstander legdebarn tilhørte. Nesten alle legdebarn flyttet mellom de større gårdene som tilhørte sosial klasse 1. I 1835 tilhørte hele 85,7 % av legdebarna sosial klasse 1. Neste folketelling viser en økning av denne andelen til hele 94,5 %, bare 3 av legdebarna gikk på legd hos det lavere sjiktet av befolkningen. Statistikken for 1875 viser en nedgang i andelen som tilhørte sosial klasse 1, andelen på 83,3 % var noe lavere enn vi ser for 1835 og viser at flere individer hadde tilhørighet til den klassen som besto av vanlige mennesker i bygda. Det var også vanlig praksis i tidligere tider at de større gårdsbrukene tok til seg folk på legd, slik vi også ser her.

Når det gjelder fordeling i de sosiale klassene, skiller legdebarn seg mye fra de andre kategoriene av omsorgstrengende barn. Ikke i noen andre kategorier var tilhørigheten til sosial klasse 1 såpass sterk som hos legdebarna.

7.7 Utvikling

Folketellingen i 1865 viser at det var 55 legdebarn i bygda dette året, hvorav samtlige individer er oppsporet videre i databasen for Asker og Bærum. Dette har bidratt med informasjon om deres bakgrunn og senere muligheter frem til 1878. Basen inneholder ikke informasjon fra kirkebøkene etter dette året, noe som vanskeliggjør videre funn om legdebarnas senere liv.

Bakgrunn:

Dåpslistene, vielseslistene, lister over døde og begravede i bygda og gir, i tillegg til folketellingene, informasjon om barnets biologiske foreldre. Av til sammen 55 legdebarn i 1865-folketellingen ser vi at 9 individer var født utenfor ekteskapet (16 %) og at 31 hadde gifte foreldre før deres egen dåp. Vi finner ingen informasjon om de biologiske foreldrene hos 25 % av barna på legd. Det er oppsporet fars yrke hos 36 av 55 individer. Av disse hadde bare en av fedrene tilhørighet til sosial klasse 1, resten tilhørte den andre samfunnsklassen.

Ett av barna opplevde begge foreldrenes død i løpet av barndommen. 13 individer mistet kun sin far og 9 barn opplevde mors død før de hadde fylt 15 år. Til sammen ser vi at 45 % av alle legdebarn opplevde forelderens død i barndommen, noe som var medvirkende årsak til deres behov for omsorg i andre husstander.

Muligheter:

Legdebarn hadde dårlige framtidsutsikter i forhold til andre barn. Hos legdebarn ser vi at 6 individer (11 %) inngikk giftemål med sin partner i løpet av de neste 13 årene etter folketellingen i 1865. Av disse 6 personene fikk 5 av disse 9 egne barn i løpet av den samme perioden. Begravelseslistene viser at tre av barna som gikk på legd i 1865 døde i ung alder. De var da henholdsvis 10, 14 og 24 år.

7.8 Oppsummering og konklusjon

Kapitlet inneholder både introduksjon og analyse av den kategorien av omsorgstrengende barn som gikk på legd i Asker og Bærum i perioden 1835-1900. Jeg tok først for meg legdesystemets utvikling fra eldre tider frem til avviklingen av denne omsorgsmetoden i 1900.

Siden barn på legd ble ulovlig på slutten av århundret, ser vi ingen barn i denne kategorien i folketellingen for 1900. Det ble foretatt en analyse av kategoriens sammensetning og på hvilken måte de skiller seg ut fra de andre kategoriene med omsorgstrengende barn. Det var særlig deres antall og andel sett opp i mot andre kategorier som har blitt analysert. Det ble også foretatt en gjennomgang av deres fordeling i kjønn, alder og tilhørighet til en sosial klasse.

Konklusjon:

Av folketellingene kommer det tydelig fram en stor grad av stabilitet i antallet barn som gikk på legd. Folketellingen i 1835 viste 54 barn på legd i bygda, 30 år senere var antallet 55. Dette sank siden til 42 personer i 1875, før kategorien ble

helt fraværende i 1900. På begynnelsen av 1800-tallet var antallet derimot svært lavt, fra 17 barn i 1815 til 15 i 1825. Opptellingen røper også en jevn nedgang i andelen av de omsorgstrengende barna. I 1835 var deres andel på 24 %, dette sank til 19,6 % i 1865, deretter til 10,5 % i 1875, før kategorien ble ikke-eksisterende i 1900.

Gjennomgangen av kjønnsfordeling viste at de fleste legdebarn var gutter. Folketellingene viser at 64,2 % var gutter i 1835, en andel som sank til 60 % i 1865. Guttenes andel økte så til hele 76,2 % i 1875. Merkelig nok viser tallene for begynnelsen av 1800-tallet at de fleste barna på legd var jenter. I 1815 var 10 av 17 barn jenter, 10 år senere var guttene i flertall med en andel på 60 %. Hovedgrunnen til majoriteten av gutter kommer av at deres fysikk gjorde de mer anvendelige til tunge arbeidsoppgaver i forbindelse med den daglige gårdsdriften hos vertsfamiliene.

Gjennomgangen av barnas alder viste et gjennomsnitt på 10,5 år i 1835, deretter økte alderen til omkring 12 år for de neste folketellingene. Den høye gjennomsnittsalderen henger sammen med at yngre barn var mindre egnet for legdesystemet, fordi de krevde høyere grad av omsorg og var mindre selvdrevne i arbeidsoppgavene de ble pålagt.

Aldersfordeling viste tydelige kjønnsforskjeller. Særlig folketellingen i 1835 så vi en stor skjevhetfordeling i alder. Jentene på legd var da i gjennomsnitt rundt 9 år, imens guttenes alder var omkring 12 år. I perioden mellom folketellingen i 1835 og frem mot tellingen i 1865 gjør jentene ett stort sprang i alder. Alderen øker fra et gjennomsnitt på 9 år, til nærmere 13 år i løpet av disse 30 årene. Dette viser store endringer i sammensetningen av legdebarn. Folketellingene i 1865 og 1875 viste større grad av stabilitet mellom kjønnene. I 1865 lå jentenes alder på i underkant av 1 år høyere sammenlignet mot guttene. Forskjellene ble utjevnet 10 år senere da alderen var på omkring 12 år hos begge kjønn.

Vi så at nesten alle legdebarn havnet i tjeneste i husstander som tilhørte sosial klasse 1. Det var gårdene i bygda som var lagt i legd. Hele 87,8 % av barna tilhørte den øvre klassen, hvis en ser perioden 1835-1875 under ett. Av de 151 barna på legd, bodde bare 16 barn i husstander tilknyttet sosial klasse 2.

Til slutt i kapittelet så vi på legdebarnas bakgrunn og deres videre muligheter. Bakgrunnen viste at nesten alle kom opprinnelig fra husstander som var tilknyttet sosial klasse 2. 16 % var født utenfor ekteskap, 56 % var barn av gifte foreldre. Databasen mangler informasjon om de biologiske foreldrene til 25 % av barna. Til sammen så vi at 45 % av barna på legd i 1865 opplevde foreldrenes død i ung alder. Dette kan være den utløsende årsaken til deres tilknytning til legdesystemet.

Barna i denne kategorien hadde dårlige forutsetninger til en vellykket fremtid. Kun 6 av 55 individer inngikk giftemål i løpet av de neste 13 årene etter registreringen i 1865, men de fleste av disse fikk egne barn i løpet av samme periode. 3 av barna på legd døde i ung alder. Neste kapittel dreier seg om barn som fikk bo på bygdas institusjoner ved folketellingen i 1900.

Kapittel 8: Institusjonsbarn

8.1 Kjennetegn

Dette kapitlet handler om barn som vokste opp som en del av en institusjon. Vi ser utviklingen mot et stadig mer institusjonalisert samfunn på slutten av 1800-tallet. Industrialiseringen førte til en stadig effektivisering av samfunnet og fremveksten av en kontantøkonomi, som ble stadig mer global i takt med tiden.

Institusjoner:

En vendte seg i større grad mot Europa, for å se hvordan de løste forskjellige humanitære problemstillinger. Fremveksten av institusjoner gjorde seg gjeldende utover på 1800-tallet i industrilandene i Vest-Europa. Staten forsøkte utover på 1800-tallet å institusjonalisere barnas skolegang, samtidig som de i økende grad sørget de for barnas rettigheter. Som følge av en økende humanistisk tilnærming til de svakeste i samfunnet, fikk barn og andre omsorgstrengende stadig flere rettigheter. Dette skjedde i form av forskjellige modifieringer av lovverket og andre reguleringer.

Institusjonsbarna relateres ikke til andre kategorier av omsorgstrengende barn fra tidligere folketellinger. Dette er en ny kategori som kan sees på som et resultat av folketellingen i 1900. En høy andel av de omsorgstrengende barna i de andre kategoriene fikk tilhørighet i denne kategorien med institusjonsbarn.

Etter at loven gjorde legdesystemet ulovlig i 1900, fantes det ikke lenger noen barn som gikk på legd i 1900-folketellingen. Det oppsto derimot en ny kategori av omsorgstrengende barn som tilhørte en institusjon. Dette kan sees på som en direkte konsekvens av fremveksten av både det institusjonaliserte og det industrialiserte samfunnet mot slutten av 1800-tallet.

Vi møter enkelte individer som på en eller annen måte kan knyttes til en institusjon også i folketellingen i 1875. Dette dreier seg som regel om barn i arbeiderboliger, disse er kategorisert som barnetjenere i oppgaven.

8.2 Institusjonene

Som i andre deler av landet dukket det også opp institusjoner i Asker og Bærum på slutten av 1800-tallet. Disse institusjonene hadde forskjellig funksjoner i samfunnet, men felles for de alle var at de hadde ansvar for oppveksten hos barn og andre som hadde et problematisk utgangspunkt. Flere forfattere har skrevet historien om bygdas institusjoner. Halvor Fjermeros har skrevet historien om hvordan Emma Hjort opprettet ett hjem for de åndssvake. Pleiehjemmet tok seg av barn og voksne med mentale sykdommer. Hjemmet var landets første institusjon for denne brukergruppen og ble stiftet i 1898 i Asker, med initiativ

fra Emma Hjorth.⁷⁷ Sigurd Diserud forteller i sin bok om hvordan fattigkommisjonen i Bærum kjøpte opp Dønski gård i 1879. Den ble omgjort til fattiggård som tok seg av bygdas fattige.⁷⁸ Gro Hagen har i sin bok tatt for seg opprettelsen og den videre historien om stiftelsen Wøyen. Institusjonen på Wøyen gård startet opp som barnehjem for noen av bygdas fattige barn.⁷⁹

Ulike institusjoner:

Institusjonsbarn hadde en sterk tilhørighet til sin institusjon. Der mottok de omsorg i form av kost og losji, men det var stor variasjon i hva som var formålet med institusjonen. I Bærum var det registrert 4 ulike institusjoner i 1900, hvor 79 barn hadde tilhørighet; Dønski fattiggård, Gutteboligen på Høvik Glassverk, Snarøen Arbeiderbolig og Kristiania tvangsskole. I Asker var 32 personer fordelt på Solberg Skole, Fru Hjorths Pleiehjem for Aandsvage på Solvang og Øvre Solstad Skole.

Vi ser tre hovedtyper av institusjoner. Vi ser arbeiderboliger hvor særlig gutter i 14-15 års alder arbeidet. Et eksempel på dette finner vi på Høvik Glassverk sin guttebolig. Andre institusjoner fungerte som skoler, som ga omsorgstrengende eller problematiske barn den nødvendige skolegangen. Eksempelvis Kristiania tvangsskole, Solberg Skole og Øvre Solstad Skole var slike institusjoner for utdanning med kost og losji. Til slutt har vi institusjonene for de virkelige pleietrengende barna. Dønski fattiggård og tok seg av fattige i samfunnet. Særlig Fru Hjorths Pleiehjem for Aandsvage hadde en spesiell funksjon, ved å yte omsorg til barn med store fysiske og/eller psykiske plager. Snarøen Arbeiderbolig hadde også en pleietrengende funksjon.

8.3 Introduksjon til analysen

Vi skal i dette kapittelet se på barn som mottok sin omsorg fra en av institusjonene i Asker og Bærum. Folketellingen i 1900 gir informasjon om hvilke barn som tilhørte de ulike institusjonene. Det er dessverre ikke mulig å gå gjennom kirkebøkene siden de stopper i 1878.

Denne kategorien eksisterte ikke før i 1900, vi mangler derfor tilstrekkelig sammenligningsgrunnlag tilbake i tid. Det ville vært interessant å se på institusjonsbarnas videre utvikling i folketellingen 1910, men dette er utenfor denne oppgavens område.

Analysen vil først og fremst være av komparativ art. Ved å sammenligne barna mot de andre kategoriene av omsorgstrengende barn, finner en informasjon om deres forskjeller og likheter i forhold til de andre kategoriene. Jeg ønsker å se på de ulike institusjonene og hvordan barna fordeler seg på ulike typene. Jeg vil ta

---

⁷⁷ Fjermeros, Halvor: *Om hundre år er allting glemt? - 100-års jubileumsskrift for Emma Hjorths Hjem 1898-1998*. Emma Hjorth museum. 1998.

⁷⁸ Diserud, Sigurd A.: *Dønski: Fra fattiggård til bo- og behandlingssenter*. Bærum kommune. Bærum. 1998.

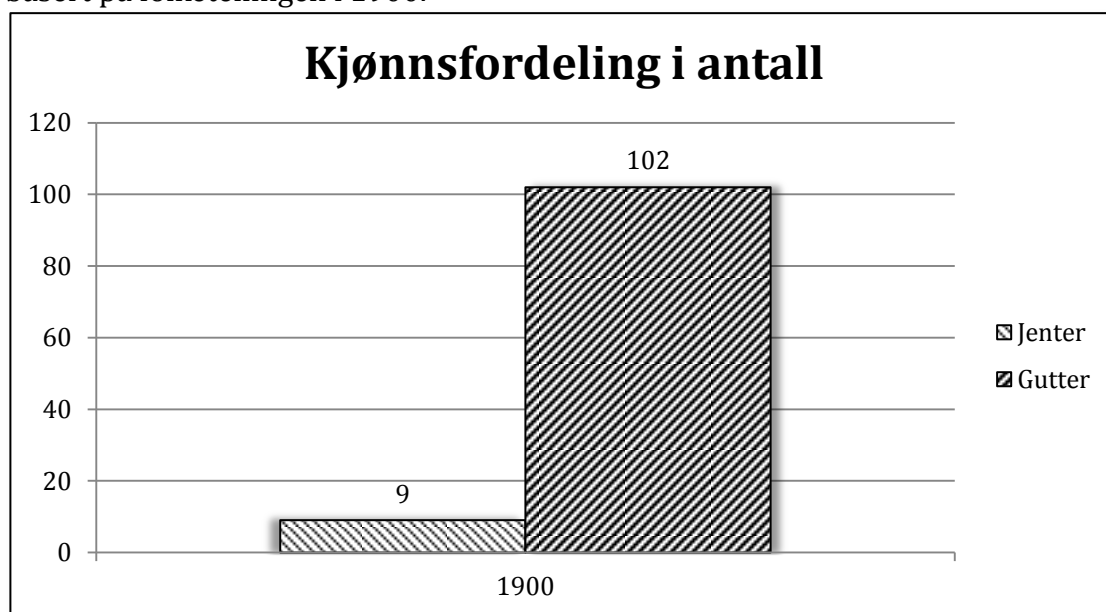
⁷⁹ Hagen, Gro: *En beretning om stiftelsen Wøyen: Fra fattig barnehjem til finansiering av barnevernstiltak*. Stiftelsen Wøyen. Oslo. 2006.

for meg barnas fordeling i antall, alder, kjønn og deres tilhørighet til en institusjon.

8.4 Antall og kjønn

Vi skal først se hvordan institusjonsbarna var fordelt med tanke på antall og kjønn. Den første tabellen (8.1) viser tydelig den høye andelen gutter på institusjon. Folketellingen for 1900 viser at 111 barn hadde sin tilhørighet til en av institusjonene i bygda. Dette tilsvarer 30,6 % av alle omsorgstrengende barn for dette året. Tabell 8.2 viser hvilke institusjon disse barna tilhørte.

Tabell 8.1: Institusjonsbarna i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingen i 1900.

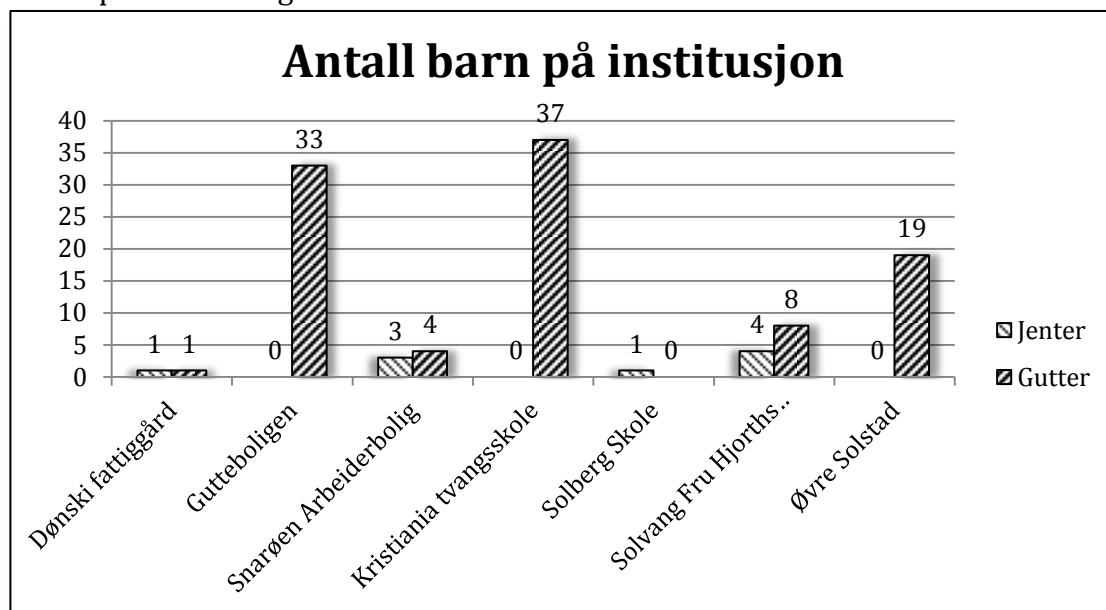
Tabellen viser hvordan antallet institusjonsbarna var kjønnfordelt.

Kilde: Folketellingene i Digitalarkivet.no

Hele 102 gutter og kun 9 jenter tilhørte en institusjon. Det vil si at nesten 92 % av barna på institusjon var gutter. Ingen annen kategori viser en så tydelig overvekt av gutter, slik det gjorde hos institusjonsbarna. Ser vi på deres andel i forhold til de andre kategoriene, ser vi at bare 2,5 % av jentene tilhørte en institusjon, guttenes andel var derimot på 28,1 %.

8.5 Ulike institusjoner

Tabell 8.2: Institusjonsbarn i Asker og Bærum fordelt på ulike steder, basert på folketellingen i 1900.

Tabellen viser hvordan institusjonsbarn var fordelt på ulike institusjoner i bygda.
Kilde: Folketellingene i Digitalarkivet.no

Arbeiderboliger:

Gutteboligen tilhørte Høvik Glassverk, der bodde det naturlignok bare gutter i alderen 14-15 år. De hadde alle yrkesbetegnelser og tydelig definerte arbeidsoppgaver tilknyttet glassproduksjonen på Høvik Glassverk. Gjennomsnittsalderen var på 14,8 år, noe som virkelig plasserer de i grenseland aldersmessig. Fabrikktilsynsloven kom i 1892, den krevde bl.a. at barn på 12-14 år måtte vise legeattest for å være i arbeid. Lovreguleringen av barnearbeid førte til at bare de aller eldste barna hadde et yrke.

Skoler:

Vergerådsloven av 1896 trådte i kraft fra 1. januar 1900, den påla kommunene å opprette tvangsskoler. Kristiania tvangsskole ble opprettet på Tanum i 1898. Barn fra hele landet kunne sendes til den kommunale tvangsskolen, men skolen var overrepresentert av barn fra Kristiania. Skolen tok til seg problematiske gutter i alderen 9-14 år. 4 av de 37 barna på skolen var 10 år, 8 barn var 11 år, 11 av barna var 12 år, 7 av dem var 13-åringer og til slutt var 6 av barna 14-åringer ved folketellingen i 1900.

Kun en jente tilhørte Solberg Skole i 1900-folketellingen. Øvre Solstad Skole hadde ikke jenter, men derimot var 19 gutter tilknyttet som skoleelever i samme aldersgruppe som tvangsskolen. 6 av barna var 11 år og 5 barn var i 12 års alderen. De resterende 8 barna var alle i alderen 9-15 år.

Omsorgsboliger:

Bare de fattigste barna hadde tilhold på Dønski fattiggård. Folketellingen for 1900 viser at en jente på 13 år og en gutt på 1 år hadde tilknytning til denne fattiggården. Snarøen Arbeiderbolig var av en helt annen karakter. Her arbeidet de voksne, imens barna fikk forpleining. De 3 jentene var i alderen 4, 6 og 9 år. Guttene var henholdsvis 2, 3, 6 og 7 år.

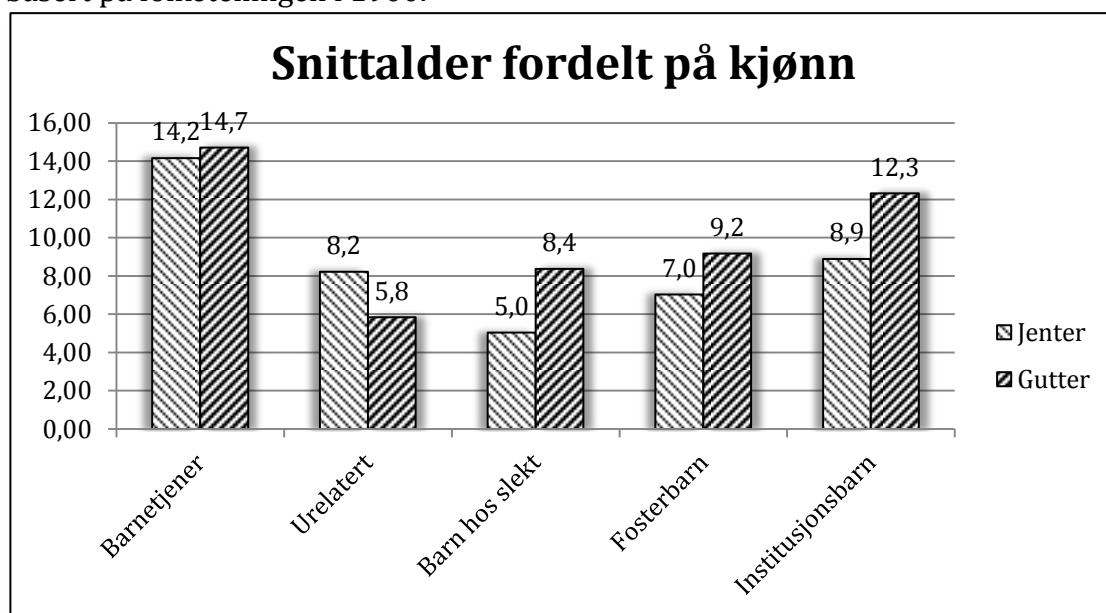
Emma Hjorths Pleiehjem for Aandsvage på Solvang ivaretok behovene til de aller svakeste i samfunnet og var landets første institusjon som var beregnet for denne brukergruppen. I 1900 tilhørte 12 omsorgstrengende barn denne institusjonen. De 4 jentene var i alderen 7-11 år og guttene var mellom 8 og 15 år.

8.6 Alder

Barn på institusjon hadde en andel som tilsvarte 30,6 % av alle omsorgstrengende barn for dette året. Av disse var bare 2,5 % jenter.

Tabell 8.3 viser at guttene hadde en gjennomsnittsalder på 12,3 år. Deres alder lå 2,7 år over guttenes gjennomsnittsalder som var på 9,6 år. Vi finner begge kjønn representert i alle de tre typene med institusjoner.

Tabell 8.3: Gjennomsnittlig alder i alle kategoriene fordelt på kjønn, basert på folketellingen i 1900.

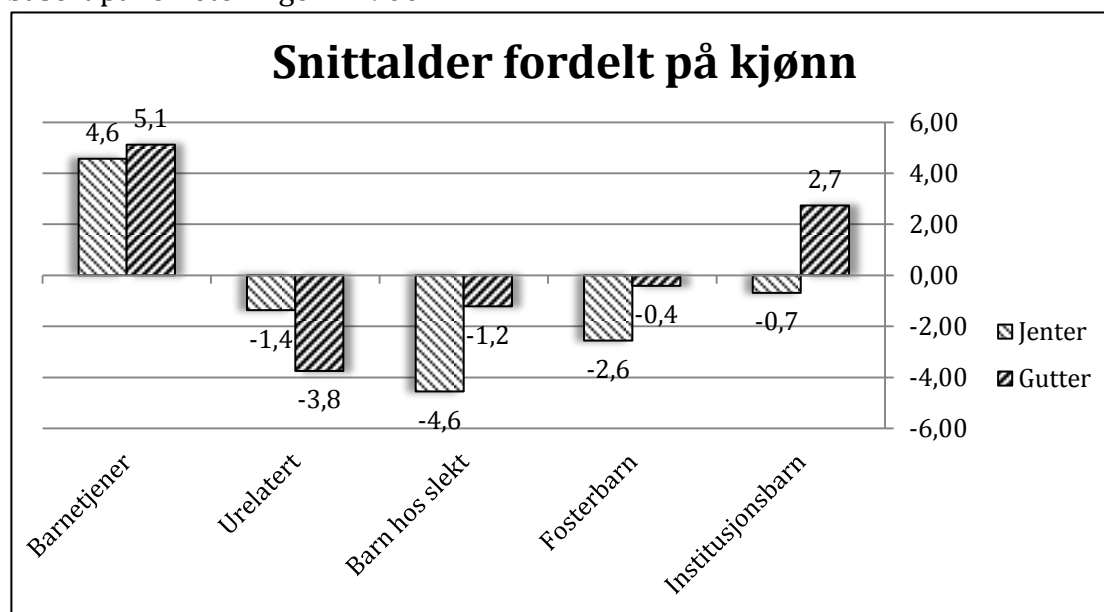
Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen var kjønnsfordelt i alle kategorier.

Kilde: Folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabellen viser også en meget lav gjennomsnittsalder hos de 9 jentene som var en del av en institusjon. Til tross for deres lave alder i forhold til guttene på gjennomsnittlig 8,9 år, lå deres alder høyere enn i andre kategorier. Alderen deres lå bare 0,7 år under jentenes gjennomsnittsalder i de andre kategoriene. Hos barnetjenere lå alderen meget høyt med en alder på over 14 år hos begge

kjønn. Barna på institusjon hadde høyere alder, sammenlignet med barna i de andre kategoriene, slik neste tabell viser.

Tabell 8.4: Avvik i gjennomsnittsalder hos alle kategorier fordelt på kjønn, basert på folketellingen i 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen hos fosterbarna forholder seg, sammenlignet mot andre kategorier av omsorgstrengende barn målt i antall år.
 Kilde: Folketellingene i Digitalarkivet.no

8.7 Forsørger og bakgrunn

I dette avsnittet skal vi først se litt nærmere på hvem som forsørget barnet økonomisk, deretter vil vi se på barnets opprinnelsessted.

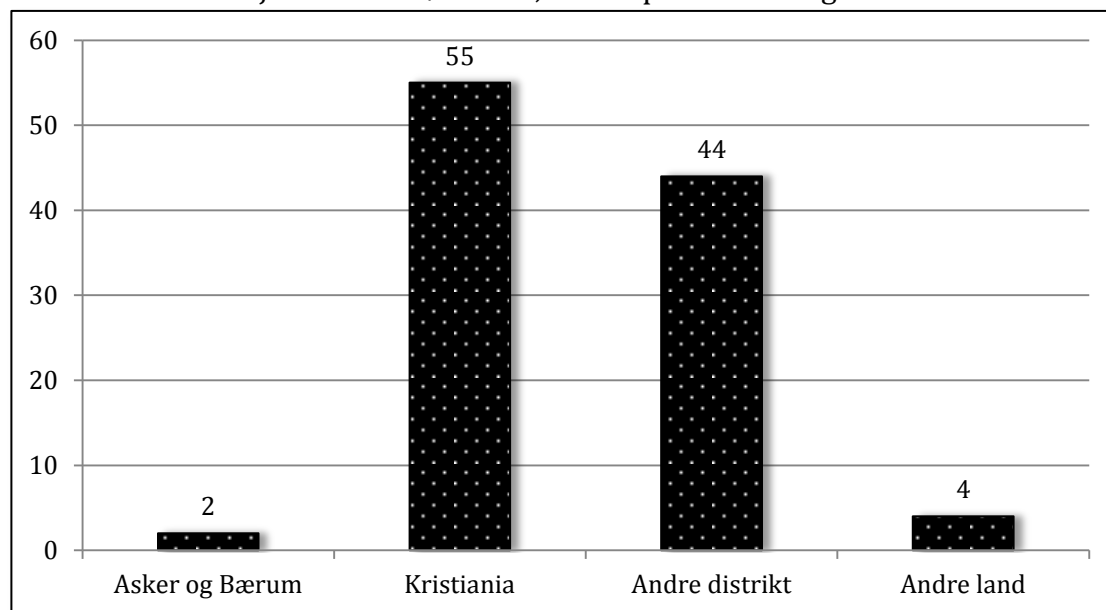
Forsørger:

Så mange som 74 av barna hadde fattiglem oppført som familiestilling i institusjonen. De resterende 37 barna tilhørte Kristiania tvangsskole, de hadde en helt annen bakgrunn enn resten av institusjonsbarna, ved at deres biologiske foreldre støttet skolegangen økonomisk. Barna som tilhørte Emma Hjorths Pleiehjem for Aandsvage var støttet økonomisk av betydningsfulle personer, som ville vise sin omsorg for et fremmed barn i form av økonomiske bidrag. Barna i gutteboligen var egentlig store gutter som utførte sine arbeidsoppgaver. De ble betalt av Høvik Glassverk og bodde i en egen bolig hvor de mottok kost og losji. De andre institusjonene i bygda var støttet av staten og private bidrag.

Geografi:

Jeg vil se på barnas fødested for å få et lite innblikk i deres bakgrunn. Tabell 8.5 viser at nesten 50 % av barna kom fra Kristiania. Nesten 40 % av barna kom fra andre distrikt i landet, de fleste på Østlandet. Bare 2 av barna var registrert som født i sognet og 4 barn var opprinnelig fra andre land. Bare 6 barn manglet informasjon om fødested. Dette viser at institusjonene i bygda var overraskende lite brukt av bygdas egen befolkning, men snarere til å avlaste andre distrikter.

Tabell 8.5: Institusjonsbarnas fødested, basert på folketellingen i 1900.

Tabellen viser hvilket distrikt barna tilhørte i følge deres opprinnelige fødested.
Kilde: Folketellingene i Digitalarkivet.no

8.8 Oppsummering og konklusjon

De omsorgstrengende barna i dette kapittelet tilhørte alle en av bygdas institusjoner i følge folketellingen i 1900. Vi så først på utviklingen av institusjoner i Norge på slutten av 1800-tallet. De fungerte som et sted hvor de pleietrengende menneskene mottok en institusjonalisert omsorg. I Asker og Bærum vokste det frem tre hovedtyper slike institusjoner. Arbeiderboliger, skoler og omsorgsboliger hadde alle omsorgstrengende barn boende hos seg.

Som i andre kapitler har analysen bestått av en sammenligning opp mot andre kategorier. Vi har sett på sammensetningen av kategorien i forhold til deres antall, andel, kjønn og alder. Videre har vi sett hvordan barna var fordelt på forskjellige typer institusjoner i bygdas. Institusjonsbarn eksisterte bare som en tydelig kategori i 1900, dermed forsvinner sammenligningsgrunnlaget med de andre folketellingene på 1800-tallet.

Konklusjon:

I 1900 var 111 omsorgstrengende barn fordelt på bygdas 7 institusjoner. Kjønnsmessig var det sterk overvekt av gutter i denne kategorien. Hele 102 (92 %) av institusjonsbarna var gutter og bare 9 jenter. Ingen annen kategori ser vi en så tydelig overvekt av gutter som i denne kategorien. Guttenes andel var på hele 28,1 % sammenlignet opp mot de andre kategoriene, imens jentenes andel var på bare 2,5 %.

De 9 jentene i denne kategorien hadde svært lav alder sammenlignet mot guttene. Deres alder på gjennomsnittlig 8,9 år lå likevel høyere enn jentene i de andre kategoriene, med unntak av barnetjenerne. Guttenes gjennomsnittsalder var på 12,3 år og dermed 3,4 år høyere enn hos jentene. Dette tilsvarer en meget

høy gjennomsnittsalder sett opp imot de andre kategoriene, med unntak av guttene i tjenestekategorien.

74 barn eller 2/3 av barna var oppført som fattiglem i institusjonen de tilhørte. De gjenstående 37 barna tilhørte Kristiania tvangsskole og hadde en annen bakgrunn enn resten av institusjonsbarna. De var understøttet av sine biologiske foreldre, som ga økonomiske bidrag for å sikre deres skolegang.

Barnas geografiske bakgrunn røper at nesten 50 % av barna kom fra hovedstaten. Tilnærmet 40 % av barna kom fra andre distrikt i landet, de fleste fra østlandsområdet. Kun 2 barn var født i bygda og 4 barn opprinnelig fra andre land. Bare 6 av barna hadde mangelfull informasjon om opprinnelsessted.

Kapittel 9: Fattiglemmer og urelaterte barn

9.1 Kjennetegn

Dette kapittelet om fattiglemmer og urelaterte barn avslutter analysen av de omsorgstrengende barna. Kategorien er konstruert for å samle opp ulike omsorgstrengende barn, som passer dårlig inn i andre kategorier. Kategorien består av ett lite antall barn, som er plukket ut fra folketellingene av ulike grunner. Felles for alle barna er at de var omsorgstrengende barn, slik det tidligere er definert i oppgaven. Disse barna relateres ikke til noen andre medlemmer i husstanden i folketellingene. De hadde et patronymikon som ikke stemte overens med de andre husstandsmedlemmene.

Frøydis Bryhn Dahl brukte betegnelsen urelaterte barn om denne kategorien. Jeg har valgt å dele inn de urelaterte barna i to deler, for å nyansere deres sosiale utgangspunkt. Betegnelsen *fattiglemmer* er brukt om barn som hadde sitt utgangspunkt i fattigvesenets omsorgsplikt. Videre har jeg beholdt betegnelsen *urelaterte barn* om de omsorgstrengende barna som ikke lar seg relatere til husholdet som tok seg av deres oppvekst. Mange av de urelaterte barna var betalt av fattigkassen, med noen unntak som jeg vil se nærmere på i avsnitt 9.7.

Forskjeller fra andre kategorier:

Inndelingen er konstruert som en egen kategori, primært fordi personene i denne gruppen ikke passer inn i noen av de andre kategoriene. Barna var ikke yrkesaktive slik som barnetjenerne. De hadde ingen yrkestitler registrert på seg. Barn hos slekt var relatert til husstandsmedlemmene. Fosterbarn manglet også relasjon til andre medlemmer i husstanden, men til forskjell fra fosterbarna hadde de urelaterte helt andre familiestillinger i husholdningen. Alle barna i kategorien med fosterbarn hadde en tydelig definert rolle i forhold til husfaren som pleiebarn eller oppfostringsbarn. Til slutt skiller de seg sterk ut fra gruppen av legdebarn, der alle hadde yrkestitler eller familiestillinger som *legdslem* e.l.

Oppsporing:

På 1800-tallet var bruken av patronymikon vanlig i navngivingen. Farens fornavn var en del av barnas etternavn. Hos barn som er født utenfor ekteskap var også dette vanlig dersom deres far innrømmet farskapet. Dersom det uekte barnet ble boende i mors husstand og det ikke var registret en familiestilling i noen av folketellingene, var det ofte vanskelig å spore opp de biologiske båndene. Det er meget komplisert å bruke folketellingene for seg selv, til oppsporing opp slektskapsbåndet til mor, selv om hun skulle bo i samme husholdning. Med mindre personen som foretok registreringen også tok hensyn til alle de biologiske båndene i husstanden. Ellers kunne dåpslistene være et nyttig supplement til oppsporingen av slektskapsbånd. Dersom barnet lar seg spore opp i dåpslistene og både mor og far var registrert som barnets foreldre, vil den videre lenkingen gå greit.

De fleste individene i 1865 folketellingen lar seg spore opp i min egen database. Denne basen inneholder ikke folketellinger etter 1865. Basen inneholder derimot informasjon fra kirkebøkene i sognet. Dåpslistene er brukt for å spore opp barnets biologiske foreldre, listene over vielser er brukt for å se på giftemålsalderen til barna. Begravelseslistene inneholder en del informasjon om dødsdato, dato for begravelse, dødsårsak og hvilken person som eventuelt blir enke eller enkemann etter dødsfallet. Kirkebøkene fungerer som et godt supplement til folketellingene, de gir innblikk i barnas bakgrunn og videre liv.

9.2 Om kategorien

Flere grunner taler for å ha en egen kategori med fattiglemmer og urelaterte barn. Først og fremst hadde de enkelte felles kjennetegn. Dette gjelder særlig deres sosiale bakgrunn, men også deres funksjon i husholdningen de var en del av. De passer derfor dårlig inn i noen av de andre kategoriene.

En stor del av barna var fattiglemmer. De var utplassert og fordelt på flere husstander i distriktet, med økonomisk støtte fra fattigvesenet eller andre sosiale tiltak. Fattiglemmene forsørgeres som oftest av fattigvesenet i Asker & Bærum. I noen tilfeller ser vi at også fattigkassen i Kristiania eller Drammen yter økonomisk støtte til barna i sognet.

Noen av disse barna var født utenfor ekteskap og tilhørte dermed ikke en kjernefamilie. Uekte barn ble ofte boende hos sin mor, men en ser også enkelte tilfeller der faren tok seg av den daglige omsorgen for slike barn. Det var vanlig at mor var den av foreldrene som ga sine barn den nødvendige daglige omsorgen, imens far i følge loven måtte sørge for at økonomiske bidrag kom barnet til rette, slik at mor hadde midler til å yte nødvendig omsorg.

Noen av barna i kategorien hadde i folketellingen for 1875 enten familiestilling eller yrke som *tilreisende* eller *logerende*. Mange av de tilreisende har fødested på andre deler av Østlandet og særlig Kristiania. Dette tyder på at de midlertidig befinner seg i den registrerte husstanden, for senere å returnere til sin opprinnelige husholdning.

Av de 12 urelaterte barna som var merket som tilreisende var en gutt på 15 år forsørget av sin far, imens en jente på 6 år var bortleid av sin mor. I det første tilfellet betalte faren for barnets omsorg i den nye husholdningen. Jenta på 6 år utførte trolig tjenester i sin nye husstand mot kost og losji eller for betaling. De andre 10 tilreisende hadde ingen supplerende informasjon. Det virker sannsynlig å anta at disse tilreisende barna enten fungerte som barnetjenere i sin nye husholdning. Muligens fikk de underhold fra sine biologiske foreldre, og den nødvendige omsorgen i deres nye hjem.

I folketellingene var det registret om barnet ble forsørget av faren eller moren. Som regel var denne informasjonen notert under deres yrkesbetegnelse. For folketellingen i 1900 eksisterte ikke dette under barnets yrkesbetegnelse, men forsørgerens yrke ble notert ned som en kommentar til individene. Dette kan ha vært gjort av hensynet til en mer oversiktlig folketelling.

9.3 Introduksjon til analysen

Kapittelet omhandler fattiglemmer og urelaterte barn. Jeg ønsker å se hvordan denne kategorien utvikler seg fra folketellingen i 1835 og frem mot det nye århundret. Jeg bruker flere kilder fra perioden for å belyse utviklingen av disse barna. Folketellingene fra 1835, 1865, 1875 og 1900 står sentralt for utarbeidelse av statistikk. Funnene fra folketellingene blir kontrollert mot kirkebøkene. Listene over dåp, bryllup og begravelser i sognet gir slik tilleggsinformasjon. Dette bidrar til å danne seg et mer komplett bilde av disse barnas bakgrunn og videre skjebne.

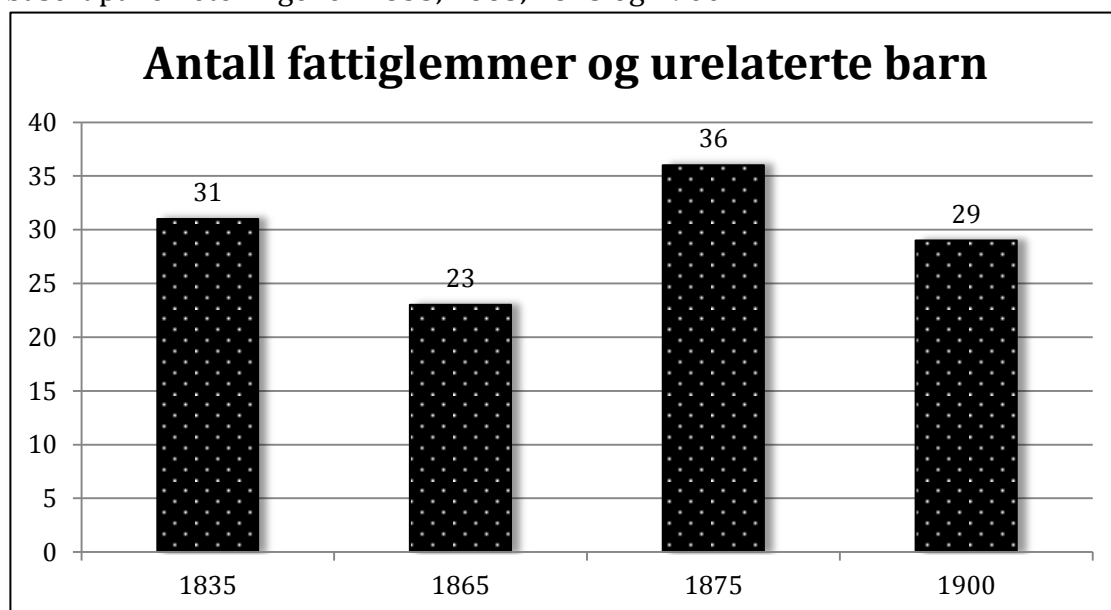
Jeg ønsker å finne ut hvordan denne kategorien utviklet seg i løpet av perioden oppgaven omhandler. Jeg vil se på fordeling i antall, kjønn og alder. Denne informasjonen vil bli analysert, ved å se på detaljer og utviklingstendenser i perioden. Det er interessant å se på hvem som betaler for barnets underhold og som således står med det økonomiske ansvaret. Barnas sosiale bakgrunn vil bli gjennomgått for å finne ut hvordan de havnet i akkurat denne kategorien. Jeg vil også ta for meg deres videre liv ved å se på deres giftemålsalder og egne barn.

Det er verdt å merke seg denne kategorien dreier seg om meget få barn, noe som problematiserer gyldigheten av de statistiske funnene. Likevel ser en tydelig felles tendenser for denne kategoriens utvikling, noe som belyser en viss uniformitet i denne oppsamlede kategorien av omsorgstrengende barn.

9.4 Antall

Først skal vi se hvordan antallet fattiglemmer og urelaterte barn i bygda fordeler seg i folketellingene. Tabellen under viser dette forholdet.

Tabell 9.1: Antall fattiglemmer og urelaterte barn i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser det totale antall fattiglemmer og urelaterte barn fra folketellingene. Kilde: *Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no*

Som vi ser av tabellen holder antallet urelaterte og fattiglemmer seg relativt stabilt gjennom alle telleårene med ett antall på omkring 30 personer. I løpet av de 30 årene som går mellom 1835 til 1865 synker antallet fra 31 til 23 barn. Nedgangen på 26 % er liten med tanke på den viser utviklingen over en lengre periode. I løpet av de neste 10 årene øker antallet med nesten 57 %. I løpet av de siste 25 årene av århundret var det en svak nedgang på 19 %. Hvis vi ser på hele perioden, ser vi bare en nedgang på kun 2 barn. I motsetning til kategorien av barnetjenere, der det var store variasjoner i antall individer mellom folketellingene, ser vi liten variasjon. Den største variasjonen finner vi mellom folketellingen i 1865 og 1875, antall barn endrer seg fra 23 til 36 individer. Økningen er marginal i forhold til andre kategorier.

Årsaker til endringene i antall:

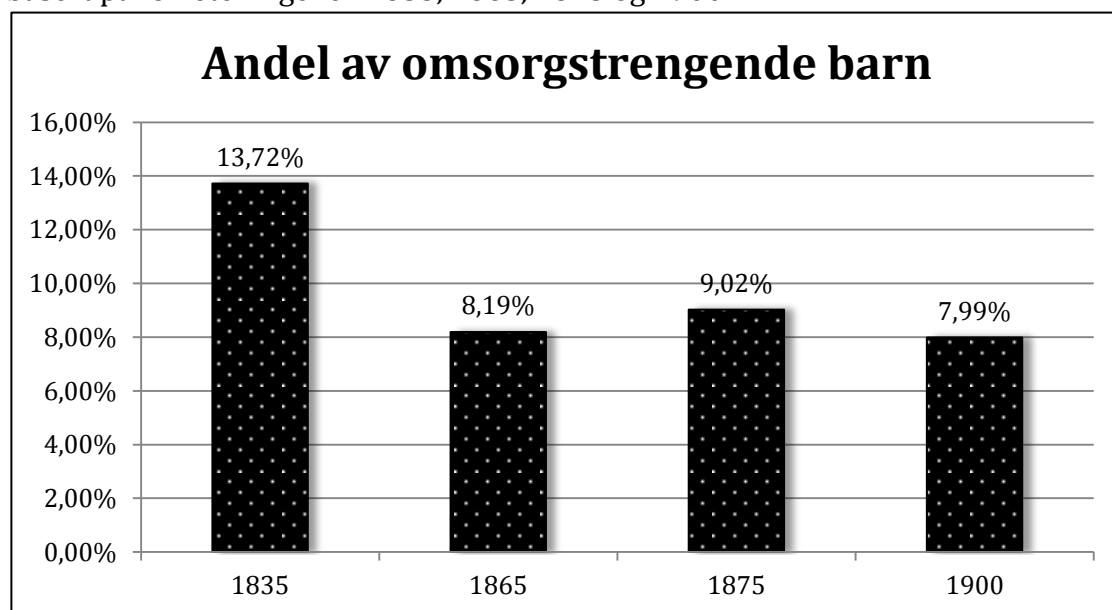
Dette er en mangfoldig kategori som besto av omsorgstrengende barn som ikke passet inn i andre kategorier. Antall barn holdt seg lavt og forbausende stabilt, i alle fall med tanke på de store forskjellene i deres sosiale bakgrunn.

Det var overraskende at antallet med fattiglemmer og urelaterte barn har holdt seg såpass stabilt over hele perioden på 65 år. Særlig med tanke på at det var få individer som tilhørte denne kategorien. Stabiliteten i antall barn var uventet, noe som kan tyde på kategorien var av mer uniform karakter enn forventet.

Endringer av andelen omsorgstrengende barn:

Fattiglemmer og urelaterte barn er en liten kategori. I folketellingen for 1835 var dette en større kategori enn i senere tellinger. Vi ser da at barna hos slekt var den minste kategorien, etterfulgt av fosterbarn. De urelaterte barna dukker opp siden som en mellomstor kategori med en andel på nesten 14 %.

Tabell 9.2: Andel av omsorgstrengende i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen av fattiglemmer og urelaterte barn målt i prosent.
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

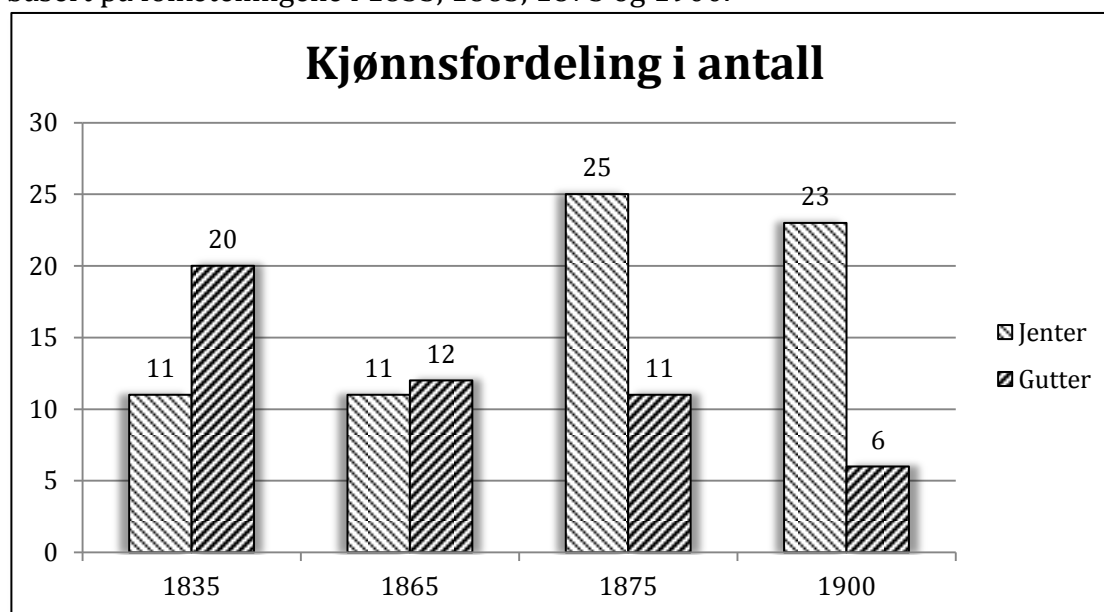
Etter 1835 var det tydelig at dette var en marginal kategori. Som vi ser av tabell 9.2 holdt andelen seg på mellom 8 % og 9 %, dersom vi sammenligner med andre kategorier av omsorgstrengende barn. Til tross for enkelte variasjoner i antallet urelaterte, så var deres andel nesten uforandret. For eksempel øker antallet med så mye som 56 % fra 1865 til 1875, noe som kan virke eksplosivt ved første øyekast. Ser en derimot på økningen i andel for samme periode, ser vi at andelen økte fra 8,2 % til 9 %, en svært marginal økning.

Hvis en ser på andelen urelaterte på begynnelsen av 1800-tallet, så ligger deres andel på 12 % i 1815, deretter på 4 % i 1825, siden 14 % i 1835. Med unntak av 1825 ligger deres andel langt høyere enn det gjør i siste halvdel av 1800-tallet. Fra omkring 12-14 % til et gjennomsnitt på 8,4 %. Denne nedgangen skyldes trolig bedre registreringsmetoder i folketellingene. Fremveksten av kategoriene med fosterbarn og barn hos slekt fra og med 1825, var også med på å endre andelen av fattiglemmer og urelaterte barn utover i det 19. århundret.

9.5 Kjønnfordeling

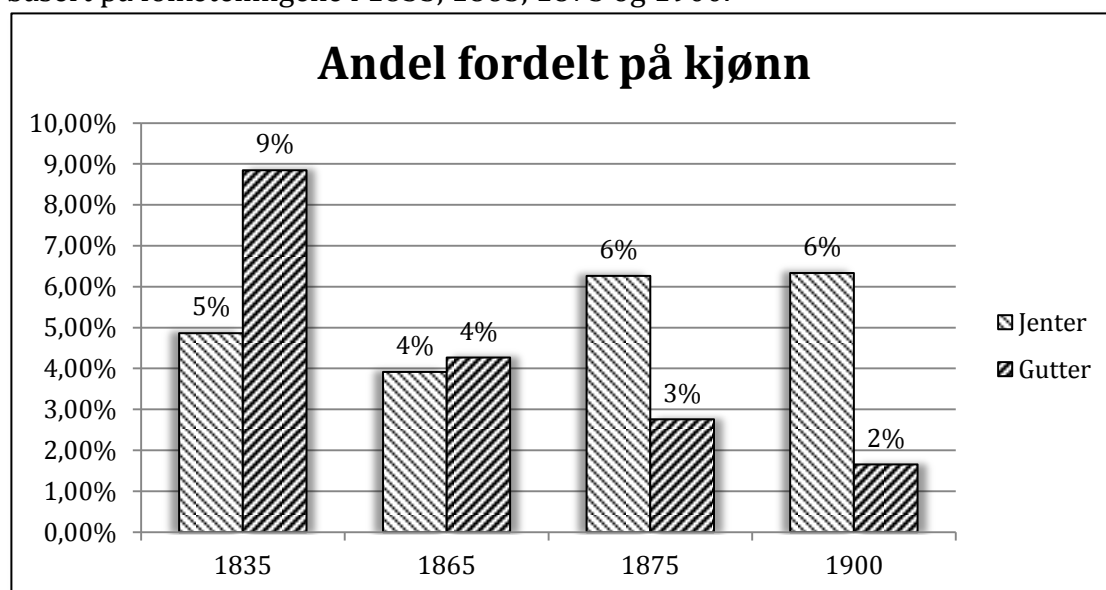
Denne kategorien hadde en noe spesiell kjønnfordeling. Tabell 9.3 viser hvordan barna fordeler seg på kjønn i folketellingene. Neste tabell viser kjønnfordeling, sammenlignet med de andre kategoriene med omsorgstrengende barn.

Tabell 9.3: Fattiglemmer og urelaterte barn i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan antallet fattiglemmer og urelaterte barn var kjønnfordelt.
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 9.4: Andelen urelaterte barn i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan andelen av omsorgstrengende barn var fordelt på kjønn. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

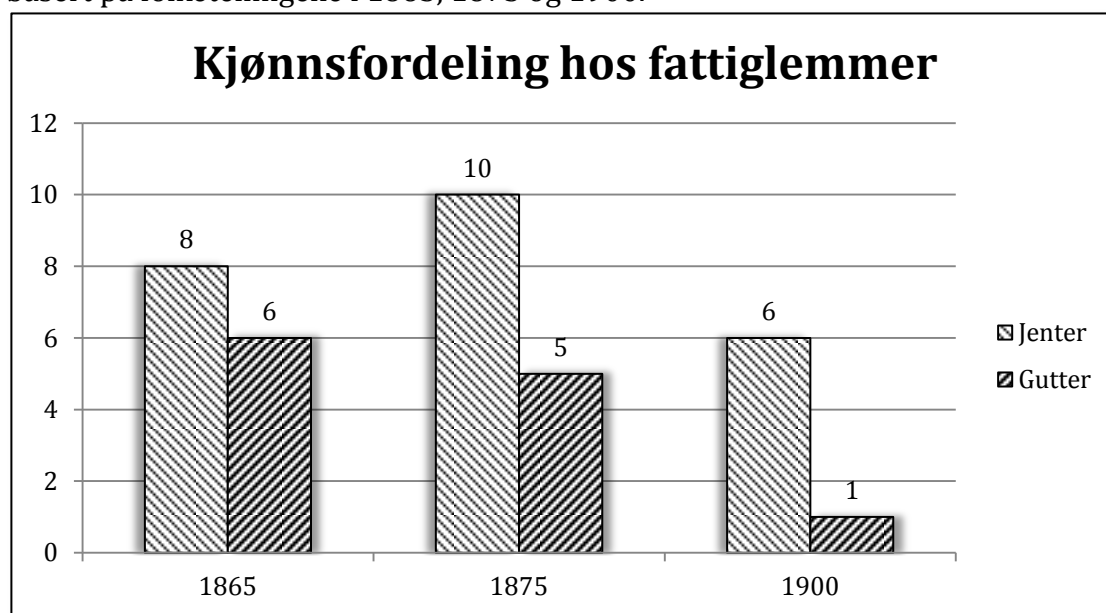
Utviklingsmessig kan en se hvordan det først var flest gutter i denne kategorien i 1835. 35 % eller omkring 2/3 av barna var gutter i denne folketellingen. 30 år senere hadde antallet blitt utjevnet til 11 jenter og 12 gutter, noe som tilsvarte en andel på 4 % hos begge kjønn. I 1875 hadde andelen jenter vokst kraftig, de var nå over dobbelt så mange som guttene. Jentene sto nå for nesten 70 % av denne kategorien. Til slutt står vi igjen med omkring 80 % jenter i 1900-tellingen. Den gradvise utviklingen av denne kategorien som besto av 65 % gutter i 1835 og frem mot deres andel på i underkant av 21 % ved århundreskiftet er svært interessant. Hvis en ser på alle omsorgstrengende barn i 1900, så tilhørte bare 1,7 % av de guttene i denne kategorien. Jentenes andel var tilsvarende 6,3 %.

Funnene fra tidligere folketellinger viser utviklingstendenser lengre tilbake i tid. I følge Frøydis Bryhn Dahl lå andelen gutter på 7 % i 1815, dette var 2 % over jentenes andel.⁸⁰ I 1825 var det bare 3 gutter og 4 jenter som ble kategorisert som urelaterte barn, dette utgjorde en andel på henholdsvis 1,2 % og 1,6 %. Sett under ett var flesteparten av barn i denne kategorien gutter i første halvdel av 1800-tallet. Dette ble snudd på hodet i siste halvdel av århundret. Forskjellene var ikke tilfeldige, men var et resultat av en jevn utviklingstendens.

Følgende tabell viser hvordan barna var kjønnsinndelt. Tabellen viser at majoriteten av fattiglemmene var jenter. Kanskje ble jentene i større grad ett offentlig ansvar, fordi de ikke var i stand til å utføre hardt fysisk arbeid og på den måten hadde dårligere grunnlag til å klare seg selv uten støtte fra fattigkassen.

⁸⁰ Dahl 1986: 118.

Tabell 9.5: Fattiglemmene i Asker og Bærum fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan antallet fattiglemmer var kjønnfordelt.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Grunner til endringene i kjønn:

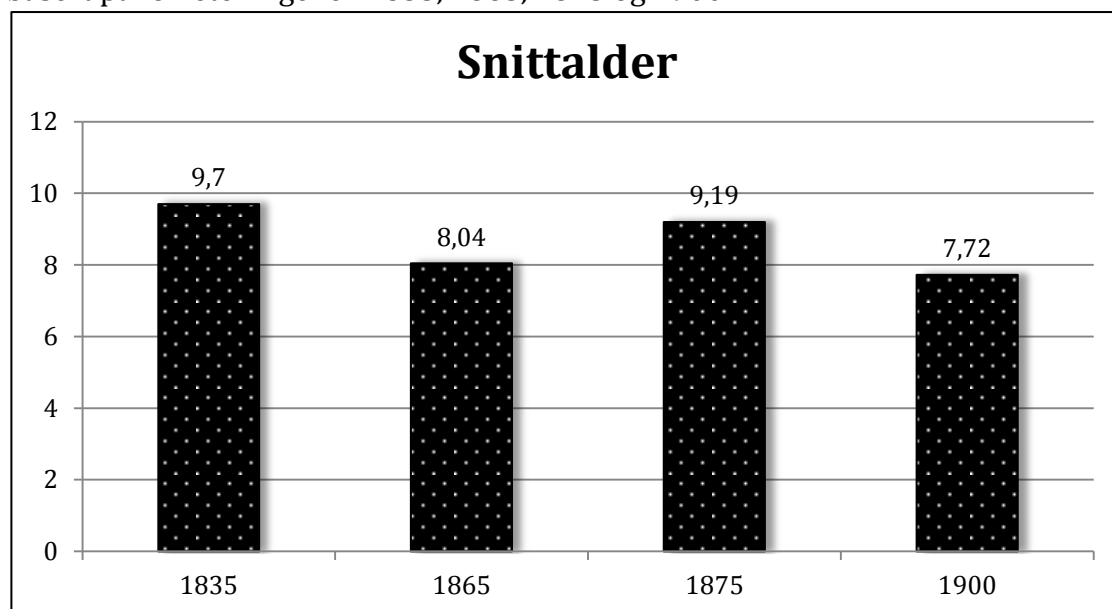
Det er vanskelig å peke på spesifikke grunner til de store endringene i kjønnfordeling. Jevnt over lå antallet fattiglemmer og urelaterte barn lavt, i forhold til andre kategorier. Det er vanskelig å trekke konklusjoner basert på såpass marginale tall. Som vi så av tabell 9.4 lå jentenes andel stabilt på 4-6 %. Det var i større grad guttens andel som er endret seg i løpet av perioden på 65 år. Deres andel hadde en nedgang fra 9 % til 2 %, en reduksjon på hele 78 %.

Guttene var i større grad fordelt i andre kategorier fra og med 1865. Det var en sterk vekst gutter på oppfostring, samtidig som flere ble oppdratt hos sine slektninger. De samme tendensene ser en også hos jentene, så dette alene kan ikke forklare endringene. Guttens andel av legdebarn var alltid høyere enn jentenes, samtidig var langt færre av barnetjenere hankjønn. Ved folketellingen i 1900 hadde det vokst frem en ny kategori med barn på institusjon som kan ha vært medvirkende årsak til den kraftige nedgangen av gutter i denne kategorien. Fremveksten av institusjoner førte til at hele 28 % av alle omsorgstrenede gutter fikk tilhørighet her i 1900. Som vi så i forrige kapittel, gikk kategorien fra å være ikke-eksisterende i 1875-tellingen, til å bli den største kategorien i antall gutter. Dette kan ha vært en betydelig faktor for nedgangen av fattiglemmer og urelaterte gutter fram mot århundreskiftet.

9.6 Aldersfordeling

En sentral del av oppgaven er å se på alderen hos barna. Tabell 9.6 viser gjennomsnittsalderen til individene i denne kategorien. En ser raskt at deres alder ligger på under 10 år i samtlige folketellinger.

Tabell 9.6: Gjennomsnittsalderen hos fattiglemmer og urelaterte barn i sognet, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser gjennomsnittsalderen hos fattiglemmer og urelaterte barn.

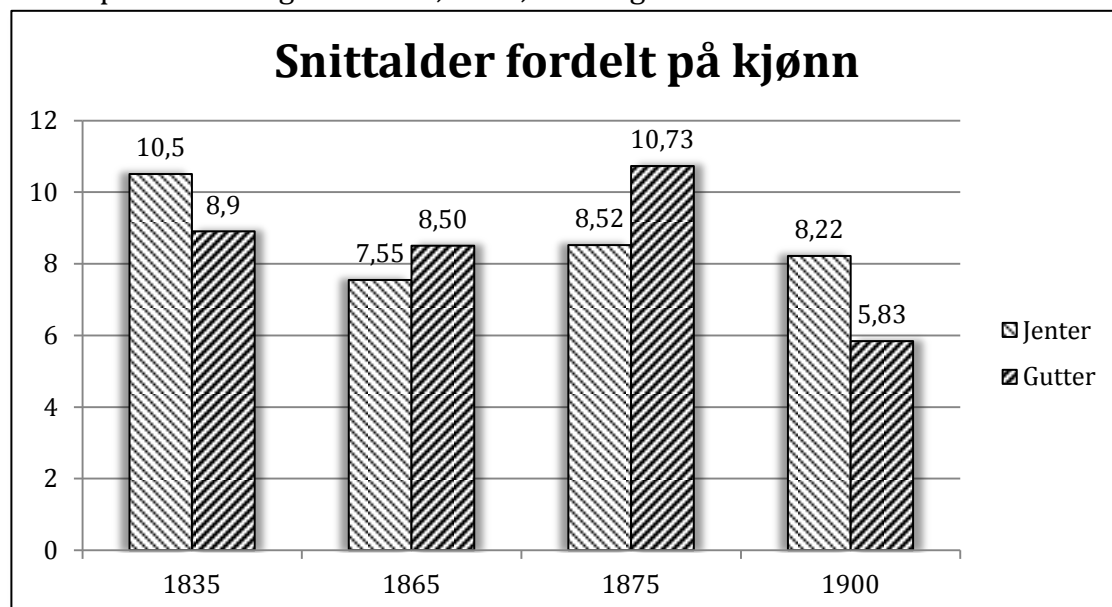
Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Noe variasjon forkommer naturlig nok mellom registreringene, men de helt store forskjellene i alder forekommer ikke. Alderen lå høyest i 1835, da med et gjennomsnitt på 9,7 år. For 1865 ser vi at alderen hadde sunket med 1,7 år i gjennomsnitt. Dette var riktignok fordelt på meget ganske få individer. 10 år senere ser vi en økning med over 1 år, til en gjennomsnittsalder på 9,2 år. I løpet av de siste 25 år av århundret synker igjen alderen hos barna med 1,5 år. Gjennomsnittsalderen var for første gang under 8 år. Dette viser tydelig at kategorien inneholdt meget unge barn, gjennomsnittsalderen for hele perioden var på 8,7 år uavhengig av kjønn.

Kjønnsfordeling:

Det neste vi skal se på er hvordan alderen fordeler seg mellom jentene og guttene i gruppen. Den følgende tabell viser gjennomsnittsalderen fordelt mellom kjønnene.

Tabell 9.7: Aldersfordeling hos fattiglemmer og urelaterte barn fordelt på kjønn, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen var kjønnsfordelt.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

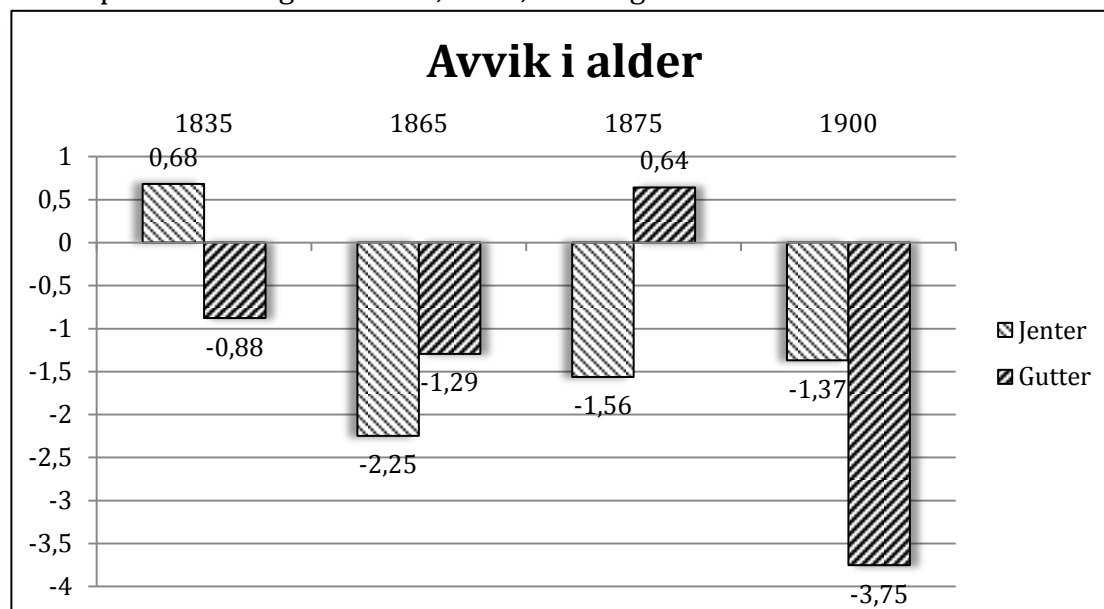
Det eksisterte en del aldersforskjeller mellom kjønnene. Ser vi på hele perioden under ett, lå jentenes alder på rundt 8,7 år, imens guttenes gjennomsnittsalder var på 8,5 år. Dette er for lite for å tillegge dette noe særlig betydning. 1835-tellingen viser en aldersforskjell på 1,6 år, da var jentenes alder så høyt som 10,5 år. Neste folketelling viser derimot at alderen hos guttene lå nesten 1 år over jentenes. Dette til tross for en nedgang fra 8,9 til 8,5 år siden 1835. Her er det verdt å merke seg at det var særlig alderen hos jentene, som gikk ned med nesten 3 år. Deres alder økte så med 1 år i løpet av de neste 10 årene. Guttenes alder økte med så mye som 2,2 år i løpet av samme periode, deres aldersgjennomsnitt hadde nå for første gang passert 10 år. I 25 års perioden fra 1875 gikk jentenes alder ned marginalt med bare 0,3 år. Guttenes alder gikk derimot drastisk ned, alderen deres ble så å si halvert fra 10,7 år til 5,8 år i løpet av disse årene.

Guttenes utrolige nedgang i aldersgjennomsnitt skyldes nok først og fremst fremveksten av institusjoner på slutten av 1800-tallet. De fleste guttene forsvant ut av kategorien av urelaterte barn i denne folketellingen, bare de aller yngste ble gjenværende som urelaterte barn.

Avvik fra andre kategorier:

Alderen hos fattiglemmene og urelaterte barn var som regel under 10 år, men hvordan forholder deres alder seg sammenlignet opp mot andre kategorier. Tabell 9.8 viser deres avvik i alder ved en slik sammenligning.

Tabell 9.8: Avvik i aldersfordeling i henhold til andre kategorier, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvordan gjennomsnittsalderen hos urelaterte barn forholdt seg, sammenlignet mot andre kategorier av omsorgstrengende barn målt i antall år. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

En kan se samme tendens ved en sammenligning av alder mot andre kategorier. Kun der aldersgjennomsnittet passer 10 år, lå deres alder over de andre kategoriene. Dette gjaldt jentene i folketellingen i 1835 og guttene i 1875. Ellers lå deres alder lavere enn i de andre kategoriene av omsorgstrengende barn.

Jentenes alder for hele perioden lå i gjennomsnitt på 1,1 år under de andre kategoriene. Guttenes alder var 1,33 år under denne gjennomsnittsalderen. Igjen ser vi at folketellingen i 1900 skiller seg sterkt ut for guttens del. Her var alderen hos guttene hele 3,75 år under de andre kategoriene.

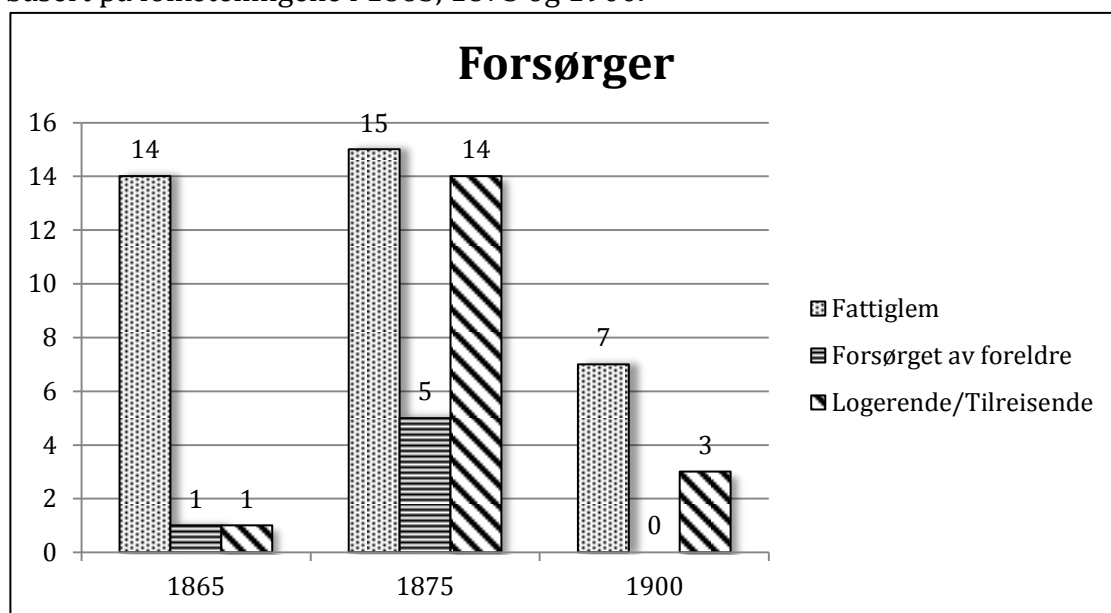
9.7 Forsørger

Det er interessant å se hvem som bidro med økonomisk støtte, slik at barna kunne tilbringe sin oppvekst hos sin vertsfamilie. Tabell 9.9 viser hvem som støttet barna med slike bidrag. Slik det var registrert i folketellingene fantes det tre kategorier med slike støttespillere. Avsnittet avsluttes ved å se på barnas geografiske opprinnelsessted, for å belyse deres utgangspunkt og bakgrunn.

Økonomisk støtte:

Fattiglemmene var forsørget av fattigvesenet fra sognet, enkelte var også betalt av Kristiania fattigvesen. Noen få barn ble også støttet økonomisk av sine biologiske foreldre. Det var også en større gruppe av tilreisende og logerende. Det er for enkelhets skyld valgt å slå sammen disse til en forsørgerkategori, som viser hvem som ga de økonomiske bidragene til husstanden. Logerende og tilreisende barn, er også tatt med i oversikten for å vise hvem som støttet barnets omsorg.

Tabell 9.9: Fordeling av økonomiske bidrag hos fattiglemmer og urelaterte barn, basert på folketellingene i 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser hvem som støttet barna i sognet økonomisk.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

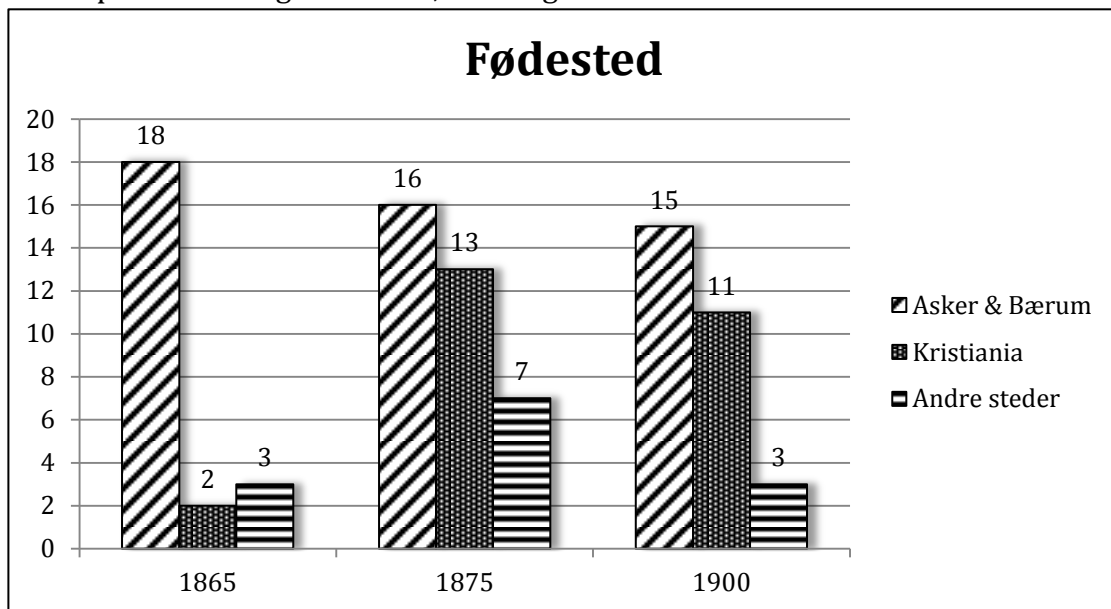
Av 23 barn i 1865 var 61 % fattiglemmer. Kun ett barn hadde oppført at faren betalte for ham og en hadde familiestilling som logerende. De resterende 7 barna var lærlinger eller manglet utdypende informasjon. For 1875 ser vi fremveksten av kategorien av logerende og tilreisende, som besto av 39 % av barna. Hele 11 barn sto oppført som tilreisende, de resterende 3 var logerende barn. Antall fattiglemmer var omtrent uendret fra 20 år tidligere. Det var oppført 5 barn (13 %) som mottok støtte fra privatpersoner, trolig deres biologiske foreldre.

Folketellingen i 1900 inneholder mangelfull informasjon om både familiestillinger og yrkesbetegnelser. Familiestillingene besto som regel av forkortelser som f.eks. *b* eller *fl*. Bare 24 % av barna i denne kategorien hadde oppført yrkesbetegnelser i denne folketellingen. I de andre folketellingene var det som regel i yrkesbetegnelsene det sto oppført hvem som fungerte som barnets forsørger. Dermed står vi igjen med mangelfull informasjon om 1900. Det vi med sikkerhet kan slå fast er at 7 barn var fattiglemmer og 3 var logerende. Sannsynligvis var det flere slike innenfor begge kategoriene, i tillegg til at flere av barna muligens ble støttet økonomisk av sine biologiske foreldre.

Geografisk utgangspunkt:

Barnas opprinnelsessted henger også sammen med forsørgeransvaret. Tabell 9.10 viser barnets fødested i folketellingene. Vi ser da at ikke alle barna i denne kategorien hadde sitt opphav i Asker og Bærum, men kom til bygda fra andre nærliggende steder.

Tabell 9.10: Opprinnelsesstedet for fattiglemmer og urelaterte barn, basert på folketellingene i 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser barna sitt fødselssted, hvor de trolig hadde sin biologiske bakgrunn. *Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no*

Ikke overraskende var de fleste av barna født i Asker eller Bærum. Særlig folketellingen i 1865 viser at hele 78 % av barna var fra bygda. Bare 5 av 23 barn kom fra nærliggende distrikter. 10 år senere ser vi at andelen fra andre deler av Østlandet hadde økt kraftig. Særlig barn fra hovedstaten Kristiania utgjorde en større del av husholdningene i Asker og Bærum, deres andel på 36 % sier sitt. 7 av de 36 barna kom fra andre steder i landet. Andelen barn fra Asker og Bærum sank fra 78 % i 1865 og helt ned til 44 % i 1875. Deres andel ble således nesten halvert i løpet av bare 10 år, men økte etter dette til 52 % i 1900.

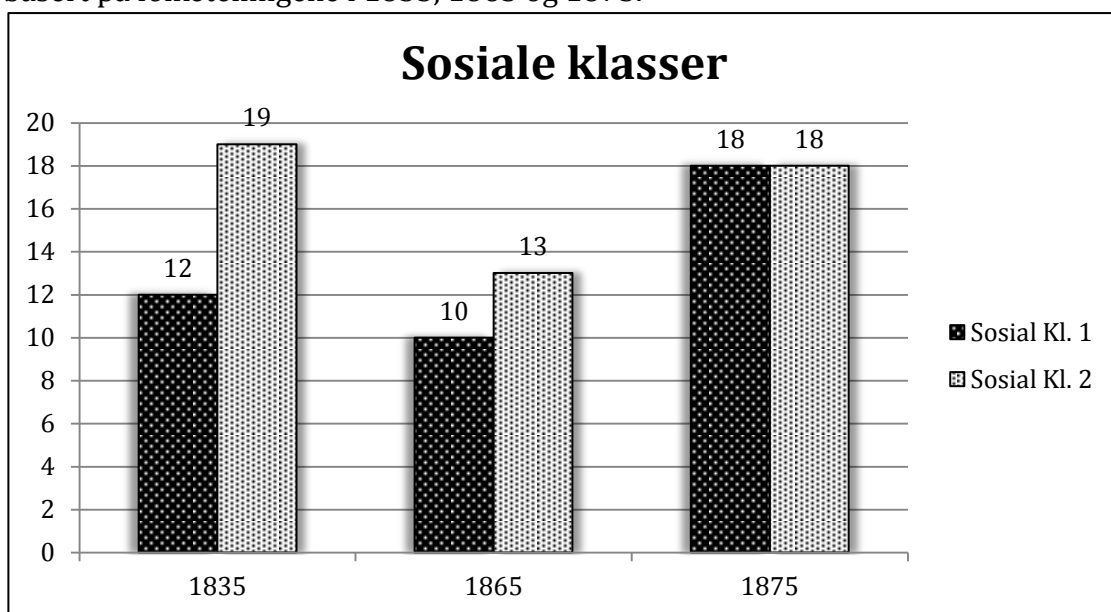
Dette viser at kategorien med fattiglemmer og urelaterte barn opplevde høy grad av mobilitet i tiden etter 1865, men dette toppet seg i 1875. Det var da nesten like mange barn i denne kategorien med opprinnelse fra Asker og Bærum, som det var innflyttende barn fra hovedstaten. Andelen på 36 % økte til 38 % i løpet av de siste 25 årene av 1800-tallet.

9.8 Sosiale klasser:

Hvordan var husholdningen til fattiglemmene og de urelaterte barna sammensatt? Husstandsoverhodet besto som regel av husfaren og det var hans sosiale status som var avgjorde husstandens tilhørighet i en sosial klasse. Følgende tabell viser barnas fordeling i sosiale klasser.

Tabell 9.11: Husstandens fordeling i samfunnets to sosiale klasser, basert på folketellingene i 1835, 1865 og 1875.

Tabellen viser hvordan fattiglemmer og urelaterte barn var fordelt i sosiale klasser i de ulike husstandene.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

39 % av barna tilhørte sosial klasse 1 i 1835. Denne andelen steg så til 43 % i 1865. 10 år senere hadde det skjedd en utjevning, de urelaterte var nå fordelt likt i begge de sosiale klassene. Utviklingen gikk sakte mot en likefordeling mellom samfunnsklassene.

Vi opererer med små tall, økningen i andelen hos klasse 1 fra 39 % til 50 % er derfor marginal. Vi ser tendensen mot en økning av fattiglemmer og urelaterte barn hos sosial klasse 1. Tradisjonelt var det klasse 2 som så seg nødt til å gi underhold til foreldreløse barn, slik at de fikk økonomiske bidrag fra fattigkassen. Grunnen til økningen hos sosial klasse 1 komme av den store krisen i jordbruket fra slutten av 1850-tallet. Jordbrukskrisen førte til store vanskeligheter for spesielt sosial klasse 2. Omsorg for fremmede barn ble vanskelig å forsvare økonomisk for denne klassen.

9.8 Bakgrunn og muligheter

Fattiglemmer og urelaterte barn ble fordelt på flere husholdninger i bygda, de kom opprinnelig fra Asker og Bærum, men utover på 1800-tallet ser vi at mange hadde opprinnelse fra hele Østlandet. Alle de 23 barna fra folketellingen i 1865

er oppsporet i min egne database. Dette har bidratt med ytterligere informasjon om barnas bakgrunn og senere muligheter frem til kirkebøkene stopper i 1878.

Bakgrunn:

Dåpslistene, vielseslistene og begravelleslistene gir noe informasjon om barnets bakgrunn og hvem som var deres biologiske foreldre. De samme kildene gir oss sammen med folketellingene ett innblikk i deres videre liv etter folketellingen i 1865.

Frøydis Bryhn Dahl fant ut i sin oppgave at 22 av de 52 urelaterte barna var født utenfor ekteskap, noe som tilsvarer omkring 42 %. ⁸¹ Mine egne undersøkelser for 1865 viser at 13 av 23 barn var født innenfor ektepakt mellom far og mor. 7 av barna manglet helt informasjon om både far og mor, sannsynligvis var disse barna trolig var født utenfor ekteskap. De 3 siste barna var med sikkerhet født utenfor ekteskap. Legger en sammen ser vi at 43,5 % av barna var født utenfor ekteskap, noe som korrelerer med tallene til Frøydis Bryhn Dahl.

Ved første kikk på foreldrenes yrkesbakgrunn ser vi at nesten alle hadde bakgrunn fra sosial klasse 2. Kun 4 barn hadde bakgrunn fra sosial klasse 1. Ved en gjennomgang av deres biologiske foreldre viste det seg at 4 av barna mistet sin far før folketellingen i 1865, ytterligere 4 barn mistet sin mor i samme periode. Totalt sett mistet 8 av de 23 barna eller 35 % en av sine foreldre i tiden før de havnet i en ny husstand. Dette har sannsynligvis vært en medvirkende faktor til behovet for omsorg utenfor deres biologiske familie.

Muligheter:

Fattiglemmer og urelaterte barn hadde særdeles dårlige framtidutsikter. I tiden etter folketellingen i 1865 ser vi at ingen av barna i denne kategorien inngikk giftemål og at bare et enkelt fattiglem fikk sitt eget barn, som ble født utenfor de ekteskapelige rammene. Ett av barna døde i 1866 i en alder av 2 år. Vi vet lite om den videre skjebnen hos de andre fattiglemmene og urelaterte barna i bygda.

9.9 Oppsummering og konklusjon

Dette kapittelet omhandlet fattiglemmene og de urelaterte barna i bygda. Etter først en redegjøring av kjennetegn for fattiglemmer og urelaterte barn, så vi på hvilke barn som passet inn i denne kategorien. Videre så vi på hvem som betalte for barnets omsorg, var det understøttet av fattigkassen eller av barnets biologiske foreldre.

Analysen besto av utviklingen hos denne kategorien av omsorgstrengende barn ved å se på funnene fra folketellingene. Det ble videre foretatt en sammenligning av tendenser og kjennetegn opp mot barna i de andre kategoriene. Dette ved å se på deres antall, andel, kjønn, alder og tilhørighet i sosiale klasser. Jeg tok også for meg hvem som sto for de økonomiske bidragene til barnet, slik at det ble sikret underhold i sin nye husholdning.

---

⁸¹ Dahl 1986: 116.

Konklusjon:

Fattiglemmer og urelaterte barn holdt seg stabilt på rundt 30 barn i følge folketellingene i Asker og Bærum mellom 1835 og 1900. Til tross for store forskjeller i barnas bakgrunn, holdt antallet seg lavt og stabilt utover på 1800-tallet. Dette gjenspeiles også ved gjennomgangen av deres andel av alle omsorgstrengende barn. I første halvdel av 1800-tallet var deres andel på 12-14 %, denne andelen sank siden til 8,4 % i siste halvdel av 1800-tallet.

Det var store endringer i den kjønnsmessige sammensetningen. Kategorien besto av 65 % gutter i 1835, på slutten av perioden var guttenes andel på bare 21 %. De fleste av fattiglemmene var jenter, fordi de i større grad var et offentlig ansvar. Jentene var i mindre grad egnet til å utføre fysisk arbeide sammenlignet mot guttene, de hadde dermed et annet grunnlag til selvstendighet og var i større grad avhengig av fattigkassens støtte.

Alderen på barna i denne kategorien var på sitt høyeste i 1835, med et gjennomsnitt på 8,7 år. Mest oppsiktsvekkende er guttenes meget lave alder i folketellingen i 1900 på i underkant av 6 år. De var dermed nesten 5 år yngre enn i forrige registrering. Nedgangen i alder skyldes muligens fremveksten av institusjoner på slutten av 1800-tallet, der særlig guttene havnet. Alderen hos fattiglemmene og urelaterte barn lå lavere enn i de andre kategoriene. Bare der hvor aldersgjennomsnittet passer 10 år, ligger deres alder høyere enn i andre kategorier. Dette gjelder jentene i folketellingen i 1835 og guttene i 1875.

Gjennomgangen av barnas forsørgere viste at de fleste barna i denne kategorien var fattiglemmer. Likevel ser vi at svært mange hadde status som tilreisende i 1875, samme år var en del av barna forsørget av deres biologiske foreldre. Analysen viste at de fleste barna var født i Asker eller Bærum. Folketellingen i 1865 viste at hele 78 % av barna kom opprinnelig fra bygda. 10 år senere var bare 44 % fra bygda, 36 % hadde opprinnelse fra Kristiania og nærmere 20 % fra andre steder på Østlandet. I 1900 kom 52 % fra bygda og 38 % fra hovedstaten.

Avsnitt 9.9 viste at 39 % av barna tilhørte sosial klasse 1 i 1835. Andelen steg siden til 43 % i 1865. 10 år senere jevnet dette seg ut, barna var nå fordelt likt i begge de sosiale klassene. Utviklingen gikk mot en likedeling mellom samfunnsklassene utover 1800-tallet.

Gjennomgangen av barnas bakgrunn viste at mange av barna var født utenfor ekteskapet. Videre så vi at nesten alle hadde bakgrunn fra sosial klasse 2, noe som ikke var overraskende, særlig for fattiglemmene. Foreldrenes død rammet 34 % av barna i løpet av årene før de fikk tilhørighet hos en annen husholdning, uten deres biologiske foreldre. Til slutt så vi at denne kategorien av omsorgstrengende barn hadde meget dårlige framtidsutsikter, noe som kom tydelig frem ved å se på deres inngåtte giftemål, egne barn og dødsfall. Ingen av barna ble gift i løpet av de neste 13 årene etter 1865, bare en ble mor til et uekte barn og ett av barna døde i meget ung alder. Med dette slutter gjennomgangen og analysen av de ulike kategoriene med omsorgstrengende barn i Asker og Bærum sogn. I det neste kapitlet avsluttes oppgaven.

Kapittel 10: Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på ulike kategorier av omsorgstrengende barn som tilhørte ulike husstander i Asker og Bærum i perioden 1835-1900. Ingen av barna bodde sammen med sine biologiske foreldre. Til sammen har jeg sett på seks ulike kategorier med slike omsorgstrengende barn. Hver kategori har sin unike karakteristikkk som skiller seg ut fra de andre kategoriene.

I dette siste kapittelet ønsker jeg først å gå gjennom problemstillingen min og oppsummere funnene i oppgaven som svarer på denne. Jeg har også med statistiske data i forskjellige tabeller, som sto sentralt i oppgaven. Deretter kommer min konklusjon på grunnlag av oppgavens hypotese og sentrale funn. Til slutt noen ord om utfordringer i oppgavearbeidet og videre forskningsmuligheter, noe som var utenfor denne oppgavens rammer.

10.1 Problemstilling

I kapittel 1.2 ble oppgavens problemstilling beskrevet. Jeg ønsket å besvare det følgende spørsmålet: *Hvordan utvikler kategoriene med omsorgstrengende barn seg fra 1835 frem til århundreskiftet, parallelt med at myndighetene i økende grad tar kontroll over barnas omsorg? Hvordan fordeler barna seg i de ulike kategoriene?*

Gjennom analysearbeidet med de forskjellige kategoriene av omsorgstrengende barn har jeg funnet svar på disse spørsmålene. I kapittel 4-9 har jeg sett på hvordan barna tilhører forskjellige kategorier og hvordan de var fordelt i antall, kjønn og alder. Jeg har sett på deres biologiske bakgrunn, husstanden de tilhører under folketellingene, hvordan barna fordeler seg i de to sosiale klassene og deres videre muligheter i samfunnet. På slutten av hvert av disse kapitlene har jeg oppsummert mine funn. Hvert av disse kapitlene svarer på den måten til dels på min problemstilling. Her følger en oppsummering av mine viktigste funn i henhold til dette.

10.2 Oppsummering

I kapittelet om barnetjenere viste det seg at det var stor variasjon i antall, spesielt var det en stor nedgang i antallet barnetjenere i 1865. Dobbelt så mange jenter som gutter tilhørte denne kategorien. videre var jentene i større grad bundet til husholdningen, mens guttene var mer mobile i yrkesvei. Disse forskjellene økte mot slutten av århundret. Barnetjenernes alder lå langt over gjennomsnittet i de andre kategoriene; jentene var 13,4 år i gjennomsnitt, guttenes snittalder var 14,3 år. Over 60 % av barna bodde i husstander som tilhørte sosial klasse 1. Barna lykkes senere i livet i større grad enn barna i andre kategorier.

Antallet barn som vokste opp med sine slektninger ble fordoblet i perioden mellom 1835-75. Deres andel økte fra 8 % i 1835 til 20 % i 1900, fordi det i større grad ble tatt hensyn til hva som var det beste for barnet. Det var svært få kjønnsforskjeller mellom barna, mens alderen lå langt lavere enn i de andre

kategoriene. De fleste tilhørte husholdninger i sosial klasse 2 i 1835, men utover århundret skjedde store endringer på dette området, i 1900 bodde 62 % hos sosial klasse 1. Omkring 1/3 av barna var født utenfor ekteskapet, noe som er langt høyere enn i de andre kategoriene. De fleste vokste opp i besteforeldrenes husstand, særlig morens foreldre tok på seg dette ansvaret.

Det var meget få fosterbarn i bygda i 1835, men i løpet av de neste 30 årene økte antallet fra 26 til 127 individer, dette tilsvarer nesten en femdobling i antall. Hovedgrunnen til dette var at ordningen var i ferd med å bli den allment aksepterte måten å ta seg av de omsorgstrengende barna på. Deres andel økte fra 12 % i 1835 til 45 % i 1865. Ved århundreskiftet hadde andelen sunket til 26 %. Fosterbarna var kjønnsfordelt relativt likt, likevel ser vi at det var noe flere gutter på oppfostring hos andre husholdninger. Deres alder var mellom 7,2 år til 8,6 år, noe som var meget lavt, bare slått av barna hos slekt sin lave alder. De fleste ble støttet økonomisk av sine biologiske foreldre, enkelte var også betalt av fattigvesenet. Mange barn i denne kategorien kom opprinnelig fra andre områder på Østlandet og vendte muligens tilbake til sitt hjemsted etter oppfostringsperioden. En økende andel av fosterbarn fikk tilhørighet til klasse 1 utover i det 19. århundret. Mange av barna mistet foreldrene i løpet av barndommen og en stor andel var født utenfor ekteskapet. De hadde meget begrensede videre muligheter etter endt oppfostringstid.

Antallet legdebarn holdt seg stabilt i perioden 1835-75, før kategorien forsvant helt fra folketellingene på grunn av avviklingen av legdesystemet. Deres andel av de omsorgstrengende barna sank jevnt fra 24 % i 1835, 19,6 % i 1865 og til 10,5 % i 1875. Det var flest gutter som gikk på legd i bygda; i 1835 var 64,8 % gutter, andelen var 76,2 % i 1875. Grunnen til dette var at guttenes fysikk gjorde de anvendelige i den daglige gårdsdriften. Tallene til Frøydys Bryhn Dahl viste til sammenligning at flesteparten av legdebarna var jenter på begynnelsen av århundret. Barna hadde meget høy gjennomsnittsalder, noe som henger sammen med at de minste barna var uegnet for legdesystemet. Barna var skjevfordelt både i kjønn og alder, folketellingen i 1835 viser en gjennomsnittsalder hos jentene på 9 år, mens guttenes alder var på omkring 12 år. Disse forskjellene ble utjevnet de neste årene. Nesten alle barna på legd tilhørte sosial klasse 1 under folketellingen, men nesten alle kom opprinnelig fra husmannsklassen. Barna hadde dårlige fremtidsmuligheter, noe som er tydelig når vi ser på inngåtte giftemål, egne barn og deres dødsfall.

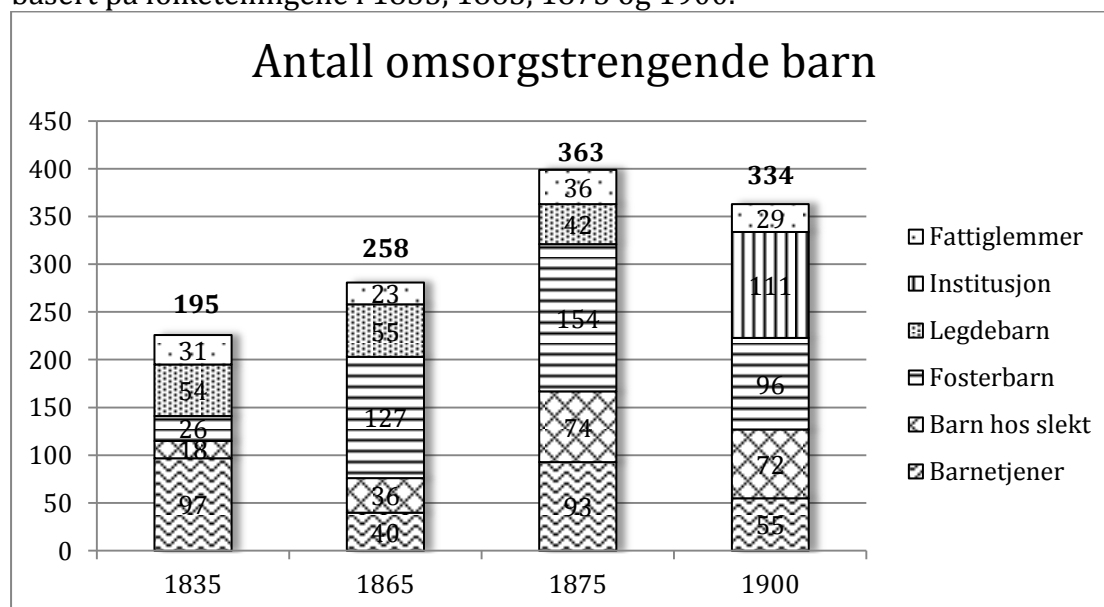
Barn på institusjon var en ny kategori som vi bare ser i folketellingen i 1900, da ser vi bare 9 jenter og hele 102 gutter i denne kategorien. Ingen annen kategori har en slik overvekt av gutter, noe som tilsvarer en andel på 28,1 %. Det eksisterte tre typer institusjoner i bygda; arbeiderboliger, skoler og omsorgsboliger. Guttene som bodde på institusjoner hadde meget høy alder sammenlignet med barn i andre kategorier. De var gjennomsnittlig 12,3 år, jentenes alder var derimot på bare 8,9 år. Mange av barna kom fra andre områder på Østlandet. Nesten 50 % kom fra Kristiania og 40 % fra områder, bare 2 var født i bygda og 4 kom opprinnelig fra andre land. Hele 74 individer var oppført som fattiglemmer og 37 barn ble støttet av deres biologiske foreldre på Kristiania tvangsskole.

Til slutt har vi kategorien med fattiglemmer og urelaterte barn. Antallet holdt seg stabilt på omkring 30 personer i hele perioden og er dermed en ganske liten kategori. Deres andel var omkring på 12-14 % i første halvdel av 1800-tallet, dette sank til 8,4 % i siste halvdel av 1800-tallet. Kategorien besto av 65 % gutter i 1835, deres andel sank til i underkant av 21 % ved århundreskiftet. Majoriteten av fattiglemmene var derimot jenter. Deres gjennomsnittsalder var på sitt høyeste i 1835 med et gjennomsnitt på 9,7 år. Dette sank gradvis ned til 7,7 år ved folketellingen i 1900. Jentenes alder var da så lavt som 5,8 år, mens guttens alder lå på omkring 8,2 år. De fleste barna i denne kategorien var fattiglemmer som ble forsørget av fattiggassen. Folketellingen i 1875 viser at mange av barna mottok støtte fra sine biologiske foreldre. Mange var oppført som losjerende eller tilreisende i husholdningen, som kan bety at de var understøttet av sin familie eller andre. Flesteparten av barna var født i Asker eller Bærum, men vi ser at så mange som 36 % kom fra Kristiania i 1875. Hele 43,5 % av barna var født utenfor ekteskap, 2 av 3 hadde bakgrunn fra sosial klasse 2 og 35 % mistet en av sine foreldre før de havnet i en ny husstand.

Sentrale funn:

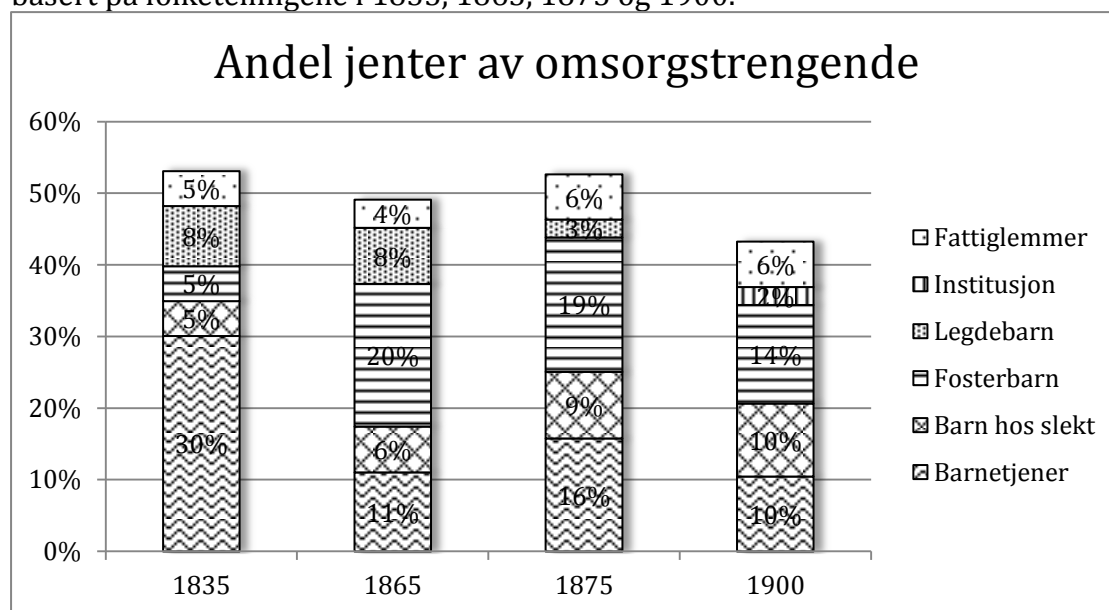
Tabell 10.1 viser hvordan det totale antallet omsorgstrengende barn i Asker og Bærum fordelte seg i forskjellige kategorier i hver enkelt av de folketellingene som ligger til grunn i denne oppgaven. De følgende tabellene viser oppsummert de viktigste funnene for hvordan barna fordeler seg når en ser adskilt på kjønnsfordeling og aldersfordeling i de ulike kategoriene av omsorgstrengende barn.

Tabell 10.1: Antall omsorgstrengende barn i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

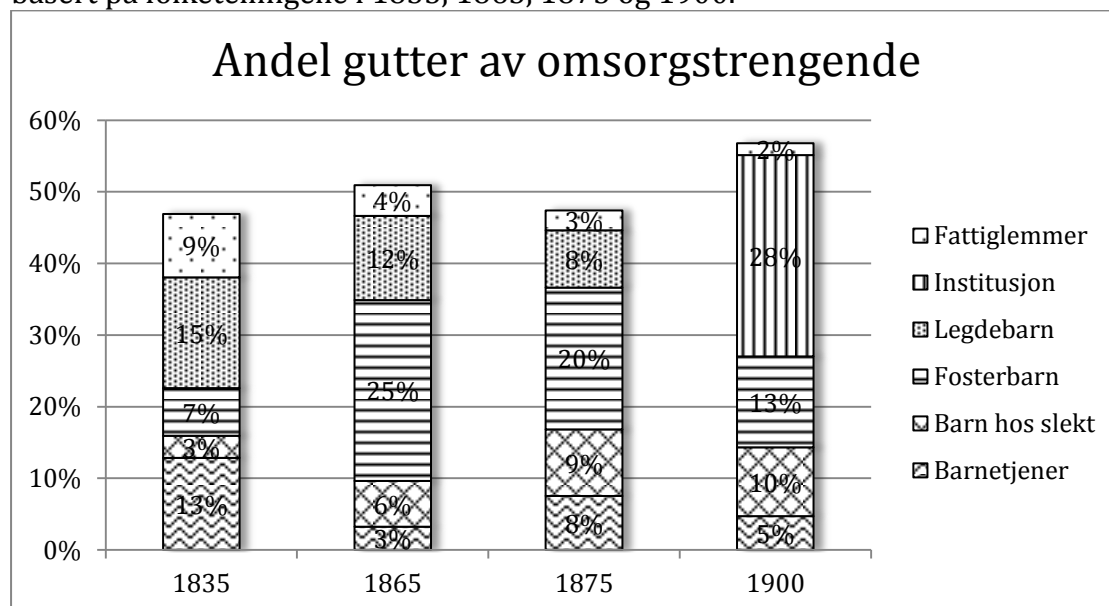
Tabellen viser det totale antallet omsorgstrengende barn fordelt i ulike kategorier. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 10.2: Andelen jenter av de omsorgstrengende barna i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen jenter av omsorgstrengende barn fordelt i ulike kategorier. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

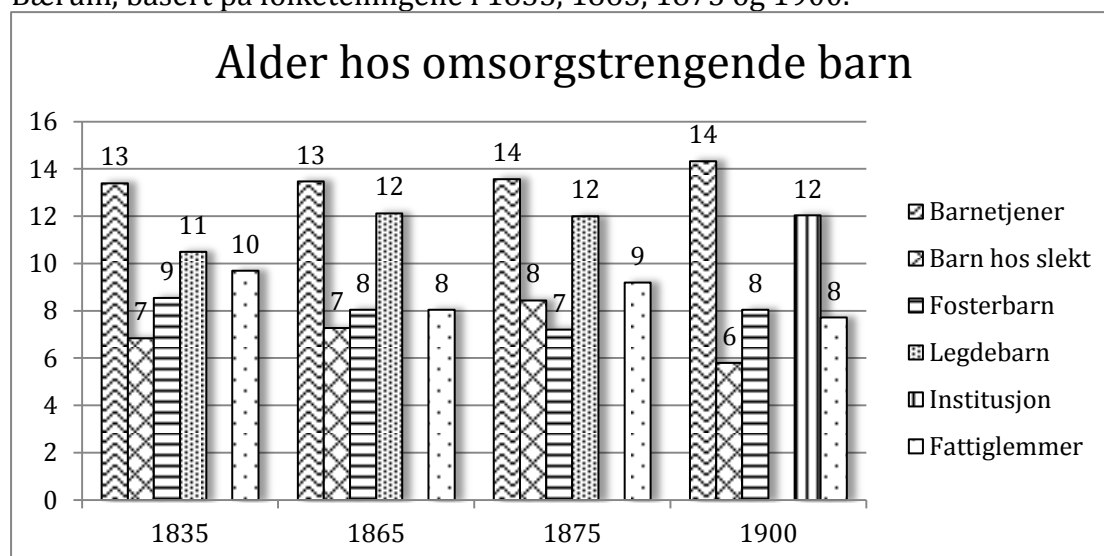
Tabell 10.3: Andelen gutter av de omsorgstrengende barna i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser andelen gutter av omsorgstrengende barn fordelt i ulike kategorier. Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

Tabell 10.4: Aldersgjennomsnittet hos de omsorgstrengende barna i Asker og Bærum, basert på folketellingene i 1835, 1865, 1875 og 1900.

Tabellen viser alderen hos omsorgstrengende barn fordelt i ulike kategorier.

Kilde: Asker og Bærum databasen og folketellingene i Digitalarkivet.no

10.3 Konklusjon

I denne oppgaven har vi sett klare utviklingstendenser i hver enkelt kategori av omsorgstrengende barn. I periodene mellom de ulike folketellingene skjer det strukturelle forandringer, som noen ganger har stor påvirkningskraft for barnas utvikling.

Noen ganger ser vi forandringer på mikronivå som er en direkte konsekvens av større samfunnsendringer. For eksempel blir kategorien med legdebarn erstattet med barn på institusjon i 1900, som en konsekvens av oppbyggingen av institusjoner og nedbyggingen av legdesystemet. Et annet eksempel er at synet på barnearbeidere ble stadig mer negativt ladet på slutten av århundret, dermed kom det lover som forsøkte å regulere dette, noe som igjen førte til en nedgang i antall barnetjenere. Andre ganger skjer det mindre forandringer, som konsekvens av en endring av samfunnets verdier og holdninger. Eksempelvis ser vi at oppblomstringen av humanitære verdier fører til flere barn får bo hos sine nære slektninger. Vi ser også en sterk økning av fosterbarn. Overgangen fra legdebarn frem mot tilhørighet hos en institusjon, er også en klar indikasjon på endring i samfunnets holdninger. Barndommen bør bestå av en trygg og god oppvekst, med nære omsorgspersoner.

Jeg har i løpet av oppgaven undersøkt hvordan barna fordelte seg i ulike kategorier med omsorgstrengende barn og hvordan denne fordeling endret karakter i perioden fra 1835 til 1900. Oppgaven gir således svar på min hypotese fra introduksjonen, som er følgende: *"Fordeling av de omsorgstrengende barna endret seg i takt med samfunnsutviklingen og av hensynet til å bedre deres oppvekstvilkår"*. Gjennom kapittel 4-9 har jeg sett på utviklingen av ulike kategorier av omsorgstrengende barn og hvordan barna fordeler seg ulikt i henhold til antall, andel, kjønn, alder og hvilke husstandstype de tilhørte under

folketellingene. Jeg har avdekket tydelige tendenser i samfunnsutviklingen, som har hatt direkte konsekvenser for hvordan de pleietrengende barna ble fordelt i forskjellige kategorier.

I kapittel 4 så jeg hvordan barnetjenernes alder lå svært høyt og at deres gjennomsnittsalder var på sitt høyeste i 1900. Dette kommer av at samfunnet så på barnarbeid som noe negativt. Reguleringer i lovverket mot slutten av århundret førte til at barnarbeid ble ulovlig, dette viser at denne omsorgsformen var mindre akseptert i samfunnet.

Neste kapittel tok for seg barn hos slektninger, en svært liten kategori i tidligere folketellinger. Folketellingen i 1815 viste ingen barn hos slektninger. I perioden 1835-1900 økte andelen barn i denne kategorien fra 8 % til 20 %. Dette viser tydelig at samfunnet i økende grad tok hensyn til hva som var til barnets beste. Oppdragelse hos egen familie ville i større grad sikre at barnet fikk den kjærlighet og omsorg som var nødvendig for en trygg og god oppvekst.

I kapittelet om fosterbarn ser vi en eksplosiv økning i deres antall på 26 individer fra folketellingen i 1835 frem mot 1875, da det var 154 barn på oppfostring. Løsningen med å skaffe tilveie fosterfamilier var også av hensynet til barnas beste. Det offentlige oppfordret særlig de barnløse familiene til å ta til seg fosterbarn og sørge for å gi dem den nødvendige oppdragelsen. Omsorgstrengende barn fikk på den måten nye familier å støtte seg på, noe bidro til en langt bedre kvalitet både i henhold til barnas oppdragelse og forbedrede oppvekstsvilkår.

I siste halvdel av 1800-tallet ser vi tydelig tendenser til nedbyggingen av legdesystemet, før denne løsningen ble forbudt med lov i 1900. Som erstatning for barn på legd og for andre kategorier av pleietrengende barn, ble det bygget ut flere typer institusjoner som skulle sørge for å gi barna den nødvendige omsorgen. Gjennom å tilby barna kost, losji og nye kunnskaper, ville institusjonene gi den nødvendige støtten og sørge for en vellykket oppdragelse. Staten forsøkte på den måten å ta skikkelig tak i problemet. Ved å gi barna som manglet sine biologiske foreldre et godt tilbud, ville en utjevne forskjellene fra de andre barna som fikk mulighet til å vokse opp med sine egne foreldre.

Også fattiglemmer og urelaterte barn holdt seg stabilt i antall, samtidig som det totale antall omsorgstrengende barn økte. Deres andel gikk derfor jevnt nedover mot slutten av århundret som en konsekvens av samfunnsendringene.

10.4 Videre forskning

Videre forskning kan fortsatt gjøres på dette temaet i fremtiden. Avdekking av andre typer kilder kunne belyst barndomshistorien ytterligere, selv om dette ligger utenfor denne oppgavens rammer. Tingbøker, fattigvesenets protokoller og andre håndskrevne kilder kunne vært brukt for å gi oss supplerende kunnskaper om barndom i Asker og Bærum på 1800-tallet.

Databasen jeg konstruerte kom til liten grad i nytte for mitt eget prosjekt. Den ga meg uvurderlig hjelp til å spore opp barnas bakgrunnshistorie og videre muligheter i forhold til giftemål og egne barn. I forhold til den lange tiden jeg brukte for å konstruere basen ga den meg lite, selv om den ga interessante resultater. Basen kan forhåpentligvis brukes av fremtidige forskningsprosjekter om Asker og Bærums historie, siden den inneholder all tenkelig innsamlet data fra perioden 1801-1878. Mitt ønske er at basen kan komme alle som er interessert i Asker og Bærums lokalhistorie til gode. Jeg sender alle filene til databasen over til Riksarkivet og Eli Fure, i håp om at den vil bli tilgjengelig for publikum i fremtiden.

Jeg er i alle fall glad for å kunne bidra med supplerende historieforskning. Denne oppgaven har både bidratt med lokalhistorie og barndommens historie. To viktige felt i moderne historieforskning, som også trenger bidrag i fremtiden.

Kilder og Litteratur

Kilder:

Bekkestua bibliotek:

Bærumssamlingen: Bærum kommunes lokalhistoriske samling.

Database – kan fås ved å kontakte Sune Magnus Fjellskaalnes:

Asker og Bærum 1800-tallet. Konstruert i FileMaker Pro 11.

AskerogBaerum1800.fmp12 [Online: <http://fotopilot.no/AskerogBaerum1800t>].

Kontakt meg på mail sunef@me.com for tilgang.

Digitalarkivet:

Folketelling i RHD - Digitalarkivet: 1801-telling for 0220 Asker.

Folketelling i RHD - Digitalarkivet: 1865-telling for 0220 Asker.

Folketelling i RHD - Digitalarkivet: 1875-telling for 0220 Asker.

Folketelling i RHD - Digitalarkivet: 1900-telling for 0219 Bærum.

Folketelling i RHD - Digitalarkivet: 1875-telling for 0220 Asker.

Jordskatten i Asker og Bærum 1802.

Matriklene for årene 1826, 1838, 1866/67 og 1888.

Lister over døpte i Asker og Bærum 1814-1878.

Lister over viede i Asker og Bærum 1814-1878.

Lister over dødfødte i Asker og Bærum 1814-1878.

Lister over begravelser i Asker og Bærum 1814-1878.

Andre:

Stiftanordningen av 1741:

<http://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/tingbok/kilder/tukthusanordningen.pdf>

Utvandringsstatistikk. Departementet for sociale saker. Kristiania. 1921.

Litteratur:

- Bache-Wiig, Harald: *Norsk barndom i to etapper*. Fagbokforlaget. Bergen-Sandviken. 1999.
- Blom, Kari: *Norsk barndom gjennom 150 år*. Fagbokutvalget. Bergen. 2004.
- Dahl, Frøydis Bryhn: *Barnetjenere, fosterbarn og legdebarn: en undersøkelse av omsorgstrengende barn i Asker prestegjeld 1801-1835 med utgangspunkt i barns plassering i husstanden*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo. 1986.
- Dieserud, Sigurd A.: *Dønski: Fra fattiggård til bo- og behandlingssenter*. Bærum kommune. Bærum. 1998.
- Dyrvik, Ståle: *Norsk økonomisk historie 1500-1970. Band I: 1500-1850*. Universitetsforlaget. Bergen. 1979.
- Fjermeros, Halvor: *Om hundre år er allting glemt? - 100-års jubileumsskrift for Emma Hjorths Hjem 1898-1998*. Emma Hjorth museum. 1998.
- Forlaget Norske gardsbruk. *Norske gardsbruk: Akershus fylke*. Forlaget Norske gardsbruk. Oslo. 1941-1967.
- Forskningsnytt: *Å være barn i gamle dager*. Forskningsnytt. Oslo. 1979.
- Fure, Eli: *...En besynderlig regelmessighet: Dødeligheten i Asker og Bærum på 1800-tallet med særlig vekt på spedbarnsdødeligheten*. Universitetet i Oslo. 2004.
- Fure, Eli: *Interactive Record Linkage: The cumulative Construction of Life Courses*. Demographic Research 3 [Online: www.demographic-research.org/volumes/vol3/11]. 2000.
- Hagen, Gerd: *Barnevernets historie - om makt og avmakt i det 20. århundret*. Akribe forlag. Oslo. 2001.
- Hagen, Gro: *En beretning om stiftelsen Wøyen: Fra fattig barnehjem til finansiering av barnevernstiltak*. Stiftelsen Wøyen. Oslo. 2006.
- Hodne, Ørnulf: *Barndom i Norge gjennom tusen år*. Cappelen. Oslo. 2003.
- Marthinsen, Liv og Winge, Harald: *Asker og Bærum til 1840*. I Tønnesson, Kåre (Red): *Askers og Bærums historie (Bind 1)*. Universitetsforlaget. 1983.
- Mohus, Arne: *Husmannsplasser i Bærum*. Bekkestua Biblioteket. 1988-96.
- Myhre, Jan Eivind: *Bærum 1840-1980*. I Tønnesson, Kåre (Red): *Askers og Bærums historie (Bind 2)*. Universitetsforlaget. 1982.
- Myhre, Jan Eivind: *Tilnærminger til barndomshistorien*. I Ingrid Markussen (red.): *"Å bli det du er" Oppvekst - Identitet - Kontekst*. Rapport fra IKS-seminar i Berlin 10-14. november 2001. Institutt for kulturstudier. Universitetet i Oslo. 2003.

- Oldervold, Jan: *Det store oppbrotet*. I Langholm, Sivert og Seiersted, Francis: *Vandringer: Festskrift til Ingrid Semmingsen*. Aschehoug, Oslo. 1980.
- Schrumpf, Ellen: *Barndomshistorie*. Det norske samlaget. Oslo. 2007.
- Schrumpf, Ellen: *Barnearbeid: plikt eller privilegium? Barnearbeid og oppvekst i to norske industrisamfunn i perioden 1850 - 1910*. Høyskoleforlaget. Kristiansand S. 1997.
- Seip, Anne-Lise: *Sosialhjelpstaten blir til: Norsk sosialpolitikk 1740-1920*. Gyldendal norsk forlag. Oslo. 1984.
- Sogner, Sølvi Bauge: *Fra stua full til tobarnskull: om nedgangen i barnetall i norske familier i de siste 200 år, med særlig vekt på perioden 1890-1930*. Universitetsforlaget. Oslo. 1984.
- Sogner, Sølvi & Hodne, Bjarne: *Barn av sin tid: Fra Norske barns historie*. Universitetsforlaget. Oslo. 1985.
- Sogner, Sølvi (red): *I gode og vonde dager: Familieliv i Norge frå reformasjonen til vår tid*. Det norske samlaget. Oslo. 2003.
- Sogner, Sølvi: *Ut og søkje teneste: historia om tenestejentene*. Samlaget. Oslo. 2005.
- Swensson, Sven A.: *Fra legd til folketrygd: en oversikt over den sosiale historie i Norge*. Sosialhøgskolen i Trondheim. Trondheim. 1993.
- Thue, Lars: *Asker 1840-1980*. I Tønnesson, Kåre (Red): *Askers og Bærums historie (Bind 3)*. Universitetsforlaget. 1984.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær: *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement: en kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Universitetet i Oslo: Unipub. 2005.
- Universitetet i Oslo. Det Juridiske fakultets lovsamlingsfond: *Norges Lover 1687-2011*. Hovedutgave. Fagbokforlaget. Oslo. 2012.

Internett:

Digitalaskolen: <http://web.hist.uib.no/digitalaskolen/>

FM Forums: <http://fmforums.com/>

FileMaker Forum: <http://forums.filemaker.com/>

Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/>

Store norske leksikon: <http://snl.no/>

Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/>

Metode:

Eikemo, Terje Andreas & Clausen, Tommy Høyvarde (red.): *Kvantitativ analyse med SPSS: en praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*. Tapir akademisk. Trondheim. 2007.

Ippolite, Chris: *FileMaker Pro 11 Essential Training*. Lynda.com. 2010.

Ippolite, Chris: *Relational Database Design with FileMaker Pro*. Lynda.com. 2011.

Stoa, Nils Johan & Sandberg, Per-Øivind: *Våre røtter - håndbok i slektsgransking*. Cappelen. Oslo. 2007.

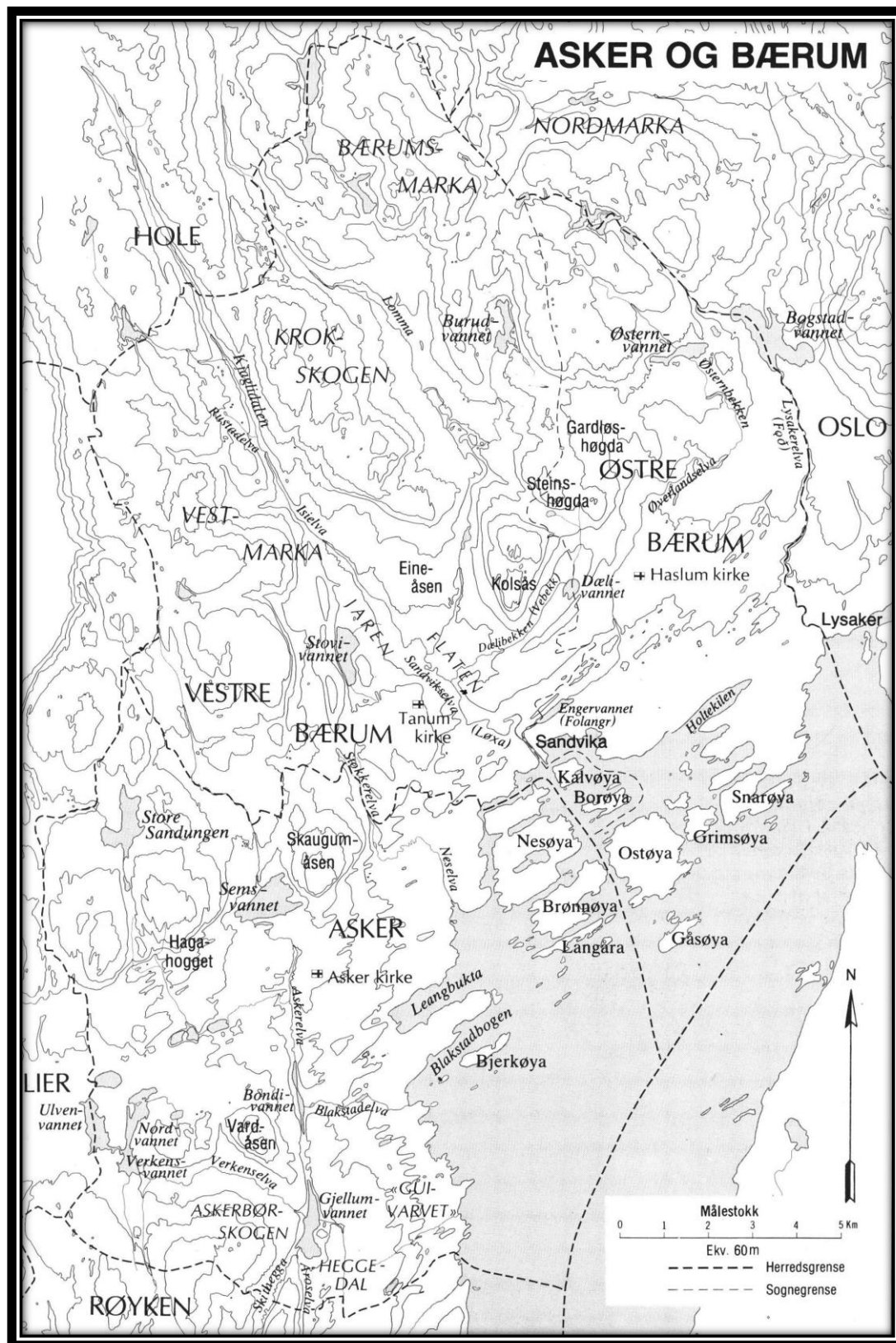
Prosser, Susan & Gripman, Stuart: *FileMaker Pro 11: The Missing Manual*. Pogue Press. 2010.

Appendix og tillegg

Appendix 1: Kart over Asker & Bærum

Appendix 2: Dokumentasjon av lenkede persondata

Denne dokumentasjonen gjelder rådata, lenkede data og videre bearbejdede forskningsdata fra Asker og Bærum produsert av Eli Fure og Lars Nygaard i perioden 1982-2001. Dataene er samlet på en CD-R i mars 2008. Dataene kan fritt bearbejdes videre og utnyttes til forskningsformål. Vi gir *Registreringsentral for historiske data* (RHD) rettigheter til å videreforedle dataene og distribuere dem til forskere i inn- og utland. Dataene skal imidlertid *ikke* tilgjengeliggjøres for allmennheten over Internett i noen form uten vår godkjennelse.

Historikk

Det grunnleggende datamaterialet ble registrert, korrekturlest og tilrettelagt i perioden 1982-1989. Folketellingen i 1801 var på forhånd registrert ved Universitetet i Bergen, og ble anskaffet i 1984. Nominative grunnlagslister (kladder) til folketellingene i 1815, 1825 og 1835 ble registrert og korrekturlest i 1982-84 av Eli Fure og Frøydis Bryhn Dahl ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo. Jordskatten 1802, de trykte matriklene fra 1838 og 1886, og matrikkelforarbejdene fra ca. 1826 og 1862-63 ble registrert av Eli Fure i 1985-88. Kirkebokslistene fra 1814-78 (døpte, viede, begravede og dødfødte) og folketellingen i 1865 ble registrert av RHD. RHD har senere også registrert tilsvarende kirkebokslistene 1800-1813 og folketellingen 1875 fra Asker og Bærum, men disse kildene inngår ikke i det lenkede materialet.

Eli Fure utførte i 1984-90 en rekke undersøkelser på grunnlag av materialet, bl.a. navnestudier, med datateknisk assistanse av Lars Nygaard. Bl.a. ble alle fornavn, etternavn og gårdsnavn kodet med systemet Foneq (utviklet av Mari Vestre og Lars Nygaard), og alle yrkes-, sivilstands-, kjønns- og familierelasjonsbetegnelser ble kodet numerisk.

Materialet ble tilrettelagt for lenking i 1988-89 av Lars Nygaard. Parallelt med dette ble lenkingssystemet Demolenk utviklet (1987-90).

Lenkingen av materialet ble utført med Demolenk av Eli Fure i perioden 14.02.1990 – 06.07.1992, med noe assistanse av Jonny Aspen og ???. Gjenstående personer med kun én registrert begivenhet i livsløpet ble "lenket" maskinelt av Lars Nygaard fram til 03.08.1992.

I perioden juni 1993 – mai 1995 utførte Lars Nygaard en del datamaskinell kvalitetskontroll, livsfaseanalyse og innledende kobling på det lenkede materialet. Siste versjon av lenkingsfilene etter kvalitetskontrollen er fra 01.09.1994. Koblingsarbejdet er aldri blitt fullført.

Våren 1995 ble dataene fra lenkingen, livsfaseanalysen og den foreløpige koblingen eksportert fra Demolenk-databasen og importert i relasjonsdatabasesystemet Ingres. Meningen var at Eli Fure skulle analysere materialet i Ingres ved hjelp av SQL m.m. Dette var ikke vellykket, først og fremst fordi det var upraktisk for henne å arbeide med dette på fritiden ved Universitetet i Oslo.

Våren 1997 ble det samme materialet isteden importert i The SAS System på Eli Fures hjemme-PC. Dette var betydelig mer praktisk for henne, og i tillegg hadde SAS i motsetning til Ingres også gode statistikkfunksjoner for analyse av materialet. SAS tilbød også gode funksjoner for variert bearbeiding og sammenstilling av datamaterialet.

Eli Fures bearbeiding og analyse av datamaterialet fra Asker og Bærum pågikk i perioden 1997-2001, og resulterte i fire(?) publiserte artikler. Disse artiklene danner grunnlaget for hennes doktoravhandling. Eli Fure disputerte for dr.philos.-graden i oktober 2004.

Datamaterialet

Datamaterialet fra Asker og Bærum er på den foreliggende CD-platen organisert i nedenstående kataloger. I hver katalog ligger det en tekstfil LESMEG.TXT med mer detaljert informasjon om filene i katalogen. Men heller ikke denne dokumentasjonen er sannsynligvis tilstrekkelig for all videre bruk av materialet. Fremtidige bearbeidere og brukere av materialet kan derfor kontakte Eli Fure eller Lars Nygaard via e-post for utfyllende dokumentasjon.

Eli Fure: elfu@arkivverket.no

Lars Nygaard: lany@arkivverket.no

1-Raadata: Inneholder de 14 filene med grunnlagsdata som ble ferdigstilt for lenking i 1989. En underkatalog inneholder de filene med tilleggsdata som RHD senere har registrert.

2-Kodefiler1: Inneholder de kodefilene for yrke, sivilstand, familierelasjoner, dødsårsak og kjønn som ble produsert ca. 1985-90, pluss filene med standardiserte for- og etternavn. Alle filene er her i versjon for import i SAS i 1997-98 (.iso). De tilhørende programfilene for selve importen (.sas) er også tatt med, fordi de navngir feltene i datafilene.

3-Lenkingsdata1: Inneholder resultatfilene fra den avsluttede lenkingen og foreløpige koblingen i 1994-95. Se datamodell på siste side. Alle filene er her i versjon for import i SAS i 1997-98 (.iso). De tilhørende programfilene for selve importen (.sas) er også tatt med, fordi de navngir feltene i datafilene.

4-Kodefiler2: Inneholder nye versjoner av noen av filene i 2-Kodefiler1, etter feilrettinger og andre endringer i analyse- og forskningsperioden 1998-2000. Endringene i yrkeskodefilene skyldes at noen yrkesbetegnelser ble endret/korrigert under lenkingen.

5-Lenkingsdata2: Inneholder nye versjoner av noen av filene i 3-Lenkingsdata1, etter feilrettinger og andre endringer i analyse- og forskningsperioden 1998-2000. Noen få lenkingsfeil er rettet i disse filene, som deretter ble re-importert i SAS. Disse opprettingene er gjennomført konsistent i alle berørte filer. Det er usikkert om det også er utført feilrettinger direkte i SAS-filene, men neppe mange.

6-Forskningsdata: Inneholder permanente filer produsert av Eli Fure som en del av analyse- og forskningsarbeidet 1997-2001. Filene er bearbeidinger og nye sammenstillinger av data fra filene i katalog 2-5. Filene er opprinnelig databasefiler fra SAS, men er eksportert til tekstfiler av Rune Runnestø i Riksarkivet i mars 2008. For forskere som vil arbeide videre med dette materialet i SAS, har vi også tatt vare på over 100 av Elis SAS-programmer, som fortsatt kan være til nytte som eksempler og for oppbygging av nye datasett.

Oslo, 24.03.2008

Eli Fure og Lars Nygaard

Appendix 3: Datamodell for filene i 3-Lenkingsdata1:

